

THE NEXT STEP IN
LANGUAGE LEARNING

COLLOQUIAL

Punjabi

Mangat Rai Bhardwaj

- ✓ ONLINE LEARNING MATERIALS
- ✓ PANJABI PROSE LITERATURE
- ✓ RECORDED PANJABI POETRY
- ✓ LANGUAGE OF SIKH SCRIPTURE
- ✓ PANJABI MUSIC
- ✓ DETAILED NOTES ON CULTURE

Colloquial Panjabi 2

The next step in
language learning

Mangat Rai Bhardwaj

 Routledge
Taylor & Francis Group
LONDON AND NEW YORK

© 2013 Mangat Rai Bhardwaj

The right of Mangat Rai Bhardwaj to be identified as author of this work has been asserted by him in accordance with sections 77 and 78 of the Copyright, Designs and Patents Act 1988.

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced without permission in writing from the author.

Prepared and typeset in Avant Garde, Helvetica, Garamond, LokLipi and AnmolLipi by Mangat Rai Bhardwaj.

ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਪਿਛੂਰੇ ਥੇ ਮਾਪਉ
ਪਿਛੂ ਜਨਮ ਤੁਮਾਰੇ ਹੇਥੇ

Contents

Preface	vi
How to use this book	ix

Part A Script units

Script unit 1	2
ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀਆਂ – ਸੰਖੇਪ ਪਰਿਚੈ	
Scripts for Panjabi – A brief introduction	
Script unit 2	9
ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ	
Names of Gurmukhi letters and symbols	
Script unit 3	12
ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ	
Gurmukhi writing practice	
Script unit 4	18
ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਭਿਆਸ	
Some more practice	

Part B Language units

Language unit 1	25
ਗੀਤ	
Language unit 2	31
ਵਾਰਤਾਲਾਪ	

Language unit 3	36
ਮਕਾਨ	
Language unit 4	39
ਠੇਕੇਦਾਰ	
Language unit 5	45
ਮੂਸਾ ਭੱਜਾ ਮੌਤ ਤੋਂ, ਅੱਗੇ ਮੌਤ ਖੜੀ	
Language unit 6	50
ਮਹਾਨ ਫਲਸਫਾ	
Language Unit 7	55
ਧੁੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤ	
Language unit 8	60
ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ	
Language unit 9	69
ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਫਰੋਲ ਜੋਰੀਆ	
Language unit 10	76
ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ	
Language unit 11	84
ਅੱਸੀ ਸਾਲਾ ਗੱਭਰੂ	
Language unit 12	91
ਲੇਖਾ ਮਾਂਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ	
Language unit 13	95
ਨਵਾਂ ਚਾਨਣ, ਨਵੇਂ ਰਾਹ	
Language unit 14	102
ਦੋ ਅਣਥੀ	
Language unit 15	109
ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਮਹਿਕ	
Language unit 16	114
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ	
Language unit 17	119
ਸਕਾਰਫ	

Language unit 18	127
ਸ਼ਾਮ	
Language unit 19	133
ਟਾਹਣੀ	
Language unit 20	136
ਗਜ਼ਲ	
Language unit 21	142
ਪੰਡੀ ਆਲੂਣਾ	

Part C Gurbani units

Gurbani unit 1	147
ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਿਛੇਕੜ	
The Gurbani background of Gurmukhi script	
Gurbani unit 2	169
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ	
An outline of Gurbani grammar	

Part D Grammar units

Grammar unit 1	202
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਮਣੀਵਾਚੀ ਵਾਕ	
Passive constructions in Panjabi	
Grammar unit 2	210
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ	
Causative verbs in Panjabi	

Part E Miscellaneous

Answers to the exercises	226
Transcriptions of listening comprehension exercises	232

Preface

Three or four years after the publication of the first edition of *Colloquial Panjabi* in December 1995, some users started asking, in published reviews and informal personal enquiries, ‘Where do we move from here?’ But I had no real answer to this question. The available books for teaching Panjabi above the basic level are designed for the children and young people from Panjabi-speaking families for whom Panjabi, strictly speaking, is not a second or foreign language. Excellent though some of these books are, they cannot be recommended to the typical learners for whom *Colloquial Panjabi* was specifically designed. Producing *Colloquial Panjabi 2* on the lines of *Colloquial French 2* or *Colloquial German 2* was not (and still is not) commercially viable for the publishers. So I had to wait until the publishing of *Colloquial Panjabi 2* as an ebook on the publisher’s website became possible. Taking into consideration the possible demand for this book, I was reluctant to ask my publishers to get this book typeset. So I had to wait until the publication of the 2nd edition of *Colloquial Panjabi* and until I had learnt how to create the new graphics, sound files and a multimedia ebook myself with some help from the publisher’s production department.

This ebook represents my views on what is involved in learning a second/foreign language at an intermediate level and how an adult learner should go about doing this. My experience of more than four decades in this field has convinced me that serious adult learners want to learn not only the language and the script but also have some knowledge about their recent history and geographical location. A

language is an integral part of its culture. So information about the cultural background of some linguistic expressions is a must for a proper understanding of those expressions. The use of music and literature, though well-established techniques in language teaching, may seem odd to some users with old-fashioned views. So they may find the teaching materials and the methodology of this book unconventional and even idiosyncratic. They are free to ignore the information they regard as 'irrelevant' or 'unnecessary'. But I am sure that those who persist will find the experience exhilarating.

Some young men from Sikh families born and brought up in Europe, America and Canada and a young American woman who converted to Sikhism asked me how they could learn the language of Gurbani (Sikh scripture). I am not a Sikh by birth or practice, though I have great respect for Sikhism and have studied it in some depth. So, as a *linguist*, I have included a section dealing with the language and script of Gurbani. It is designed to present some 'taster' information to stimulate the interest of such people and to let them know what to expect when they enter the territory. Those who ask the question 'Where do we move from *Colloquial Panjabi 2?*' may also read this part. Additionally, the vast world of Panjabi literature, newspapers and magazines and Panjabi-speaking people should be open to them after they have completed this course successfully.

Here I must express my heartfelt gratitude to Giani Balbir Singh, a learned scholar of the Sikh seminary Damdami Taksal, whose expert guidance and encouragement has been extremely helpful to me in writing the Gurbani Units. Dr Sujinder Singh Sangha also read this part and some other parts of the book carefully and offered some valuable suggestions. The English translation of Gurbani examples is based on Dr Sant Singh's Khasla's translation available free on the internet. But I have rephrased it at many places to illustrate points of grammar.

The Panjabi font used in Part C is Anmol Lipi. It was designed by Dr Kulbir Singh Thind and it has special symbols for typing the language used in the Sikh Holy Scripture *Sri Guru Granth Sahib*. While I gratefully acknowledge my indebtedness to these people, I must add that I alone am responsible for any shortcomings

in my presentation of the subject (which is necessarily brief and incomplete).

While planning this book several years ago, I decided to include in it a poem of my friend Harbhajan Halvaravi (1945-2005) recorded in his own voice. He was quite enthusiastic about the use of his writings for the teaching of his mother tongue. Alas! He did not live to see this done. Luckily, our common friend Avtar Uppal has set one of Halvaravi's beautiful songs to music and sung it in his melodious baritone voice. This song is included in this book. So my heartfelt gratitude is due to both.

All other writers extracts from whose writings are included in the book – Avtar Jandialavi, Avtar Uppal, Harbakhsh Maqsoodpuri, Iqbal Mahal, Manmohan Bhaskar, Mohinder Gill, Narinder Narwi, Rajinderjeet, Santokh Dhaliwal, Sathi Ludhianavi, Surinder Delhavi and Varinder Parihar – graciously gave their permission to reprint them. I am sure Ram Sarup Ankhi (1932-2010), would have similarly granted his permission, but his family has put his writings in public domain after his death. Mohinder Gill, Rajinderjeet and Varinder Parihar also audio-recorded their poems for this book. Samantha Vale Noya from Routledge's editorial department offered very helpful suggestions for the improvement of the book. I am deeply grateful to all the above-mentioned persons for their help.

My congenital and chronic problem of absent-mindedness becomes a lot worse when I am writing a book or paper. I gratefully acknowledge that family happily put up with the problem this time as well.

The person I am most indebted to is my linguist friend Narinder Singh. As with all my publications in the past, he read every single word of this book. I have benefited enormously from his constructive criticism and suggestion regarding the teaching materials presented in the book.

Constructive suggestions for the improvement of this book will always be welcome. They will be easier to implement in this web edition than in a printed book!

MRB

How to use this book

This book is a continuation of *Colloquial Panjabi* (2nd edition, 2012), and not an independent publication. It assumes that you not only have got *Colloquial Panjabi* (2nd edition, referred to as *CP1* in this book to avoid confusion with this book, which will be referred to as *CP2*), but also learnt Panjabi language and (Gurmukhi) script reasonably well from it. For points of grammar, vocabulary and pronunciation it refers to *CP1* at numerous places in order to avoid duplicating the information and to save space. So if you are using the book as a language learner, you are advised to have a copy (your own or borrowed) of *CP1*, preferably with CD recordings. But you are also welcome to read it as a language teacher or general reader. In that case, please go on.

Colloquial Panjabi (1st edition, 1995) attracted some fair criticism (such as not giving enough space to the teaching and practice of Gurmukhi script) and some unfair criticism (such as not including Shahmukhi script used for writing Panjabi in Pakistan; and not even mentioning the name Shahmukhi in the book). The bulk of the book could not be increased by including both Gurmukhi and Shahmukhi plus the phonetic transcription. Shahmukhi is simply another (and unnecessary) name for the Urdu script when it is used for writing Panjabi. This name became widely known after 1995 with the popularity of the internet. If you wish to write Panjabi in Shahmukhi, simply learn the Urdu script and write Panjabi in it. There are some excellent books (*Colloquial Urdu*, for example) from where you can learn both Urdu language and script. You can easily write Panjabi

in the Urdu script, as people have been doing for several centuries and still do in Pakistan and as many Panjabi writers of the older generation did after the partition of India. In one of the units in this book a few Urdu sentences are given (in Gurmukhi script). You will notice that Urdu is very similar to Panjabi that the two languages are mutually intelligible. Learning Urdu will be quite easy for you after learning Panjabi. You will need to pay more attention to the Urdu script. Urdu and Hindi are actually the same language partitioned by two scripts. At the literary level, Hindi borrows its words from Sanskrit and Urdu borrows them from Persian and Arabic. But at the *bol chaal* (conversational) level, they are the same language. Gordon Wells and this author published a book *Hindi Urdu Bol Chaal* in 1989 using a phonetic script to teach *both* Hindi and Urdu. This book became the basis for a highly successful BBC series with the same name. After learning Hindi-Urdu (or Urdu-Hindi, if you prefer this name), the learning of the Hindi script (known as Devanagari) will become extremely easy if you know Gurmukhi. Gurmukhi and Devanagari are sister scripts with the same underlying system; only the shapes of some letters and vowel symbols are different.

The story of the teaching of Panjabi and Gurmukhi is very depressing. Until 1947, in the undivided Punjab, Panjabi and Gurmukhi were not taught in more than 99% of the mainstream schools. Urdu, though not a language native to the Punjab, was the medium of instruction in the schools. The language of government departments at the lower levels was also Urdu. (This situation continues in the Pakistani Punjab even now). Children from Sikh families (and some Hindu families) had to learn Gurmukhi and literary Panjabi in Sikh *gurdwaras* (temples) where most of the *granthis* (priests) turned teachers did not properly understand the phonological structure of the language and its relation to the writing system of Gurmukhi. So along with the script, they also taught some myths about the script which have become so deeply ingrained in the psyche of the native users of the script that you have to eradicate them before they can properly understand the system. They are dealt with in *CP1*.

CP1 deals with Gurmukhi in sufficient detail. So it is assumed here that your knowledge of the Panjabi language and the Gurmukhi

script is good enough to take your learning to a higher level. In this book the only information about Gurmukhi is the names of its letters and the pen strokes needed for writing each letter. But before you start the main part (Part B) of the book, it is recommended that you do a few exercises in Part A. Be honest to yourself. If you have problems doing these exercises, you need to learn more before you can start this book. So learn from *CP1* the vocabulary and the reading skills needed for these exercises and do the exercises again some days later without consulting the book.

As mentioned earlier, *Colloquial Panjabi 2* (*CP2*, henceforward) is simply a continuation of *CP1*. The information about Panjabi grammar given in *CP1* is simply referred to here (with page numbers to help you). You will need to go to the relevant pages of *CP1* to refresh your memory and knowledge. It is assumed that you know the meanings of the Panjabi words already dealt with in *CP1*. So these meanings are not given in *CP2*. Rather than search for the meanings in *CP1*, the users are advised to invest some money in two dictionaries

Punjabi-English Dictionary

English-Punjabi dictionary

These dictionaries (published by Punjabi University, Patiala, India) have been prepared by reputed Panjabi linguists and lexicographers and are extremely dependable and useful.

No glossary of the words used in this book is given at the end of the book. We suggest that when you study a Language Unit, print the pages dealing with the new Panjabi words and keep the hard copies in a folder for reading them later on as well. Or better still, write down the words and phrases from the vocabulary section in a notebook. This will not only help you remember them but also give you a good writing practice. Grammar Unit 2 also gives a long list of important Panjabi verbs and their causative forms. Do the same with this list. The dictionaries give meanings of individual words of the language, not of idiomatic expressions and phrases. So printing the pages or using a notebook to write down the new words and

expressions you come across and regularly having a look at them will be extremely useful.

Phonetic transcription is not used in this book (except at a few places where some special features of Panjabi pronunciation not dealt with in *CP1* are mentioned). Aspects of Panjabi grammar too advanced or complicated for the basic-level *CP1* are dealt with in detail in Part D of this book. Dialogues in *CP1* were very carefully constructed keeping in mind the progression from simple to more complicated grammatical structures. In *CP2*, it is ‘free for all’. The writers of the Panjabi poems and prose texts included here (including the author of *CP2*) did not write them for pedagogical purposes.

As was pointed out in *CP1* (p.177), Panjabi has no verb root whose direct meaning is ‘to teach’. Panjabi uses the word ਸਿਖਾ which is a causative form of ਸਿੱਖ ‘to learn’. The underlying philosophy of Panjabi grammar seems to be that a teacher cannot literally ‘teach’; she/he can simply ‘cause learning’ or help someone learn. The teacher’s role is simply that of a guide or facilitator.

It is suggested that the learners employ the *immersion method* of learning:

- (i) Read the Panjabi texts and listen to the recordings again and again. Spend several days on each unit. Learn the new Panjabi words used by the authors and the speakers in the recordings;
- (ii) Use your intelligence to extract the rules of grammar, the cohesive devices and intonation used to link the sentences, and try to *internalise* these rules; and
- (iii) Then use these rules and newly learnt vocabulary *creatively* to construct new sentences and utterances in new actual and imagined situations.

Remember that language is not an object ‘out there’ which you ‘acquire’ or a set of rules for some skills which you ‘learn’ in an ape-like fashion. It is an ever changing dynamic system for cognitively understanding the world, communicating ideas and feelings, building up social relationships, and countless other activities. You have to *develop* this system internally as a part of your personality and externally as a part of your social persona. Your personal linguistic

system of your second language, like that of your mother tongue, will be very similar to the other people's systems but will ultimately be unique and bear your own stamp (known as 'style'). Be guided by the texts in this course, but don't ever feel that your Panjabi has to be exactly like what you find there. Life is always changing and dynamic. You can't predict what situations you will encounter in the future. The system you develop for yourself will be evolving and changing over your life time like that of every other user of this language.

Some important information already provided in *CP1* is not repeated but only referred to in this book. So keep *CP1* handy. And use the dictionaries for a better understanding of the words you encounter and to learn more words.

Part C of the book deals with the language and script of the Sikh holy book *Sri Guru Granth Sahib* (SGGS) and has been included for the learners interested in studying Sikh religion and philosophy. Scholars interested in the history of Panjabi will also find it interesting and helpful. But this is not an integral part of the book and those who are not interested in this subject can skip Part C and move straight on to Part D. But even a cursory reading of Part C will give you important insights into how modern Panjabi works. It is important to remember, however, that the language of SGGS is not exclusively old Panjabi (12th-17th century). Since languages go on changing with time, the grammar of even the Panjabi parts of SGGS is considerably different from that of modern Panjabi. As any serious Sikh scholar would say, the best guide to Sikhism is SGGS itself, and you need a proper understanding of the grammar and spelling conventions of its language and script in order to understand its contents well. The script is also an older version of Gurmukhi only very slightly different from the modern version used in *CP1* and *CP2*.

The approach of *CP1* and *CP2* is purely *secular* – that Panjabi is a language of millions of Muslims, Sikhs, Hindus, Christians, Jains, Buddhists and non-believers (in this numerical order), and not exclusively of Sikhs, that the letters and symbols of Gurmukhi script originated centuries before Sikhism, and that this script is used by the people belonging to all the above-mentioned religions in East Punjab. Even the sacred writings contained in SGGS include

the writings of some Hindu and Muslim saints as well as those of the Sikh Gurus and bards. This holy book was never intended to be a narrow sectarian text. The units dealing with the script and the language of SGGS included in this book are meant for anyone interested in them. It is hoped that Sikhs will find them especially interesting and useful. But please remember that these pages are meant as an extremely brief introduction to inspire you to study the subject in depth later on.

Part D presents quite a non-traditional view of grammar and language resources as a complex adaptive system (CAS). Some readers may find this view quite unpalatable and disturbing because many of their long-cherished views about language are questioned and rejected here. But this is the direction in which the modern thinking about language is moving. This will help you to shed the traditional prejudices about grammar and approach the extremely important serial verb constructions of Panjabi and other Indian languages with realistic expectations.

CP1 and CP2 are meant for intelligent adult learners committed to learning the language seriously. While each learner has her/his own style of learning, the method used by all the intelligent adult learners is intelligent practice. An intelligent understanding of the grammatical structure and cultural aspects of what you are learning is extremely important for a serious learner of a second/foreign language. Keeping this information in mind, use the immersion method of learning outlined above. Listen to the recordings provided free on the publisher's website. All that you need to do is click the 'speaker' button under the headphone symbol.

The poetry and prose texts used in this book are, hopefully, quite interesting and deserve to be read several times for their literary style, information content, emotional and spiritual appeal. While listening to the audio recordings, try to pause and repeat the speaker's words aloud. However, you do not need to sing like Avtar Uppal. (But there is no harm in trying!).

The Language and Culture sections in Part B should be read very carefully. The venerable Indian tradition of linguistic studies, whose roots go back as far as 1000 BC, or even earlier, into the soil of

the area where Panjabi is spoken now, has always believed that a linguistic expression makes sense only when it is placed within two types of context – (i) the immediate context of its *use* and (ii) the wider context of the *culture* of which the language is a part. The full dynamic meaning of a linguistic expression cannot be captured by a static dictionary definition.

The comprehension exercises in Part B should be attempted and the answers checked against those provided in the Key to the Exercises.

Now move on to Part A.

ਸੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ!

Best of luck!

PART A

Script Units

ਲਿਖੁ ਲੇਖਣਿ ਕਾਗਦਿ ਮਸਵਾਣੀ

With pen and ink, write upon your paper.

- Guru Arjan Dev

Script Unit 1

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀਆਂ – ਸੰਖੇਪ ਪਰਿਚੈ

Scripts for Panjabi – A brief introduction

Taking into account the number of people who speak Panjabi as their first language, it stands tenth among the six to seven thousand languages spoken in the world today. Ten years ago, it was estimated that there were 110 million speakers of the different dialects of Panjabi in India and Pakistan alone. Additionally, Panjabis have settled in many other parts of the world as well.

The following maps give an idea where the majority of inhabitants speak Panjabi as their first language. Please note that these maps are not drawn to scale. The linguistic boundaries shown here are approximate and are not political boundaries.

Punjabi belongs to the Indo-European family of languages, to which most European languages, languages of the Iranian family, Romany (spoken by European and Asian gypsies), most other languages of the northern part of the Indian sub-continent, and Sinhalese (spoken in Sri Lanka) also belong. So Panjabi is a distant cousin of English – a fact you may already have noticed in *CP1*.

This part of the book deals with the Panjabi sounds and script (Gurmukhi). As mentioned earlier, Panjabi is written in Shahmukhi in Pakistan. This name was given very recently to the Urdu variety of the Perso-Arabic script used for writing all the languages spoken in Pakistan and for Urdu, Sindhi and Kashmiri spoken in India. This right to left cursive script originated in the Near East and is tailor-made for classical Arabic, a Semitic language. When Iranians started using it for writing Persian, an Indo-European language, they made some changes in it to suit the structure of their language. But they retained the spellings of thousands of words borrowed from Arabic, some of whose consonants they could not pronounce. So they Persianised their pronunciation. For example, they pronounced four distinct Arabic sounds as [z], three distinct Arabic sounds as [s], two distinct Arabic sounds as [t] and two distinct Arabic sounds as [h], but retained their original Arabic spelling in the borrowed words. In the Arabic script, each distinct consonant sound has a separate letter. But the script used for writing Persian has four letters for the [z] sound, three letters for the [s] sound, two letters for the [t] sound and two letters for the [h] sound. They added a few letters for the Persian sounds not found in Arabic. They also changed the style of writing. The Persian style of writing is called Nastaliq, while the original Arabic style is known as Naskh. The Muslim conquest of India in the eleventh century brought the Persian language and the Perso-Arabic (Nastaliq) script into India. They started using the Perso-Arabic script for writing the language spoken in and around Delhi. They gave various names to this language, such as Hindavi, Khari Boli and Urdu. But the name Urdu ultimately prevailed. They had to add several characters to the script for the distinctly Indian sounds not found in Arabic and Persian. This script is popularly known as the Urdu script. But they retained the spelling and the Persianised

pronunciation of the words borrowed from Arabic. The earliest surviving Panjabi literature from the twelfth century (the writings of Fariduddin Ganjshakar (1173-1266), more popularly known as Baba Farid) was written in the Urdu script. But it must be mentioned here that the authorship of these writings included in the Sikh holy book *Sri Guru Granth Sahib* (SGGS) is disputed. Some Panjabi scholars believe that the author is Shaikh Ibrahim Farid, the twelfth successor of Baba Farid in his spiritual mission. He is also known as Shaikh Brahm and Farid Sani (Farid, the Second). He died in 1552. He was a profound scholar with great intellectual and spiritual power and saintly character. He was perfectly capable of writing the exquisitely beautiful spiritual poetry these scholars attribute to him. This script does not have any letter for a distinctly North West Indian consonant sound **ਙ** [n]. This symbol has now been added to Shahmukhi but has not been adopted by all the Punjabi writers. So Shahmukhi is almost one hundred percent Urdu script. But, as a result of the pronunciation of the borrowed Arabic words first Persianised and then Indianised, you will find four letters for the **ਜ** [z] sound, three letters for the **ਸ** [s] sound, two letters for the **ਤ** [t] sound, two letters for the **ਹ** [h] sound and no letter for the extremely important **ਙ** [n] sound in the Urdu script. Some of the borrowed Arabic words are so commonly used in Panjabi that people never suspect that they are actually Arabic words until they look at their spelling in Shahmukhi. The purpose of mentioning this fact is not to frighten you. The situation is not as bad as in the English writing system. The Shahmukhi (Urdu) script is an extremely beautiful cursive script, and some of the finest Panjabi writers have been using it for centuries. Because of its Arabic roots, it appeals, quite legitimately, to Muslim religious sentiments, as the Gurmukhi script appeals to Sikh religious sentiments, as we shall see below.

Gurmukhi is a member of the North Western branch of Brahmi family, well-established in India by the fifth century BC. Some modern scholars have argued that the original Brahmi script evolved from the writing system of the Indus Valley Civilisation. The present variety of Gurmukhi historically evolved in the geographical region in which

the Panjabi language also evolved. Gurmukhi is used for writing Panjabi only. So it can be regarded as tailor-made for Panjabi, just as the original Arabic script was tailor-made for classical Arabic.

The oldest surviving Panjabi literature in Gurmukhi are the writings of Guru Nanak Dev (1469-1539), founder of Sikhism. There is a commonly held belief that the Gurmukhi script was ‘invented’ by his successor Guru Angad Dev (1504-1552). So this script has religious significance for Sikhs. The truth of this story depends on how you define a ‘script’. You can define a script either as a *repertoire* of letters and symbols or as a *writing system*. There is archaeological evidence that all these letters and symbols were there centuries before Guru Angad Dev. All the traditional thirty-five Gurmukhi letters are mentioned in a hymn by Guru Nanak Dev (probably written a decade or two before Guru Angad Dev met him). If, however, you look upon a script as a *writing system*, it was almost certainly created by Guru Angad Dev (most probably under the directions and supervision of Guru Nanak Dev). A more detailed account is given in Part C of this book.

Before borrowing words of Arabic and Persian origin, Panjabi had thirty-two distinct consonants and Gurmukhi had letters for all of them. The first three Gurmukhi letters are known as ‘vowel bearers’, as we saw in CP1. Even now, the Gurmukhi alphabet is known as ਪੈਂਤੀ (thirty-five). As mentioned in CP1, it was not until the close of the nineteenth century that five letters were added to the script to represent the sounds borrowed from other languages. Two more letters were added in the middle of the twentieth century. It is noteworthy that these new symbols were created simply by adding a dot under the letter for the closest sounding Panjabi consonants. Many speakers of Panjabi pronounce the borrowed consonants like the traditional closest sounding Punjabi consonants. For millennia, Panjabi and its ancestor languages have had ten distinct vowel sounds. Because of its semi-syllabic nature, Gurmukhi (like other Indian scripts of the Brahmi family) has symbols for only nine of them. The [a] vowel sound is a part of the pronunciation of the consonant symbol. In other words, the symbol for the short [a] vowel in this script is invisible. This is different from saying that there is

‘no symbol’ for Panjabi short [a], as was explained in detail in *CP1* (pp.18-21).

There is some dispute about the meaning of the name Gurmukhi. The most obvious meaning is ‘from the Guru’s mouth’. But a script comes from the pen, not from the mouth. There are two explanations for the name of the script. It is possible that the name of the content (poetry) got transferred to the medium (script). The process of transferring a name in this way is known as metonymy. An example of metonymy is ‘England defeated Germany by two goals’, where the names of the countries are transferred to their football teams. But many modern Punjabi scholars believe that the name comes from the word ‘gurmukh’. This word (literally ‘one facing the guru’ or ‘guru-oriented’) is used for a devout Sikh. At a time when the foreign Perso-Arabic script was the most popular one even among the Hindus, the ‘gurmukh’ Sikhs adopted the native script on a mass scale because of Guru Angad Dev’s and later Gurus’ influence. So the name Gurmukhi got associated with this script.

Whatever the origin of the name, another prevalent myth has been associated with this script – ‘In Panjabi, you write exactly as you speak and speak exactly as you write.’ The association of the script with the Sikh religion has strengthened the myth. As any properly trained linguist would tell you, this is not true of *any* script, not even International Phonetic Alphabet (IPA). There is so much in the spoken language (stress, tone, pauses, voice quality etc.) that cannot be expressed in writing. True, there was a time when the number of the letters and symbols in Gurmukhi was the same as the distinct native consonant and vowel sounds in the language. So at that time this claim was *more or less* true. But as we saw in *CP1*, with the disappearing of some consonants sounds from the most widely spoken Punjabi dialects and the coming of tones, this is no longer true. So it is extremely important to approach the script without this illusion. But still, Gurmukhi is an extremely easy and systematic script. There are clear and simple rules for the pronunciation of written words and writing of spoken words. These rules are dealt with in *CP1* (pp. 29-37).

If you wish to learn Shahmukhi, all that you need to do is learn it from a good book for learning Urdu (*Colloquial Urdu*, for example).

Punjabi and Urdu are neighbouring sister languages with very similar sound systems. Moreover, both Gurmukhi and Shahmukhi are semi-syllabic scripts, and not purely alphabetic scripts like the European scripts. The Arabs who invented the original Arabic script (for classical Arabic, of course) were excellent linguists like the Indians who invented the Brahmi script.

It is, however, important to remember that Shahmukhi borrows many writing conventions from Urdu. So if you are planning to learn Shahmukhi, or you already know the Urdu/Shahmukhi script and are now learning Gurmukhi, remember that it is not always a 'symbol for symbol' transfer from one script to the other. Carefully look at the diagram on the next page. Iqbal Mahal published a Panjabi book ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਸੁਦਾਗਾਰ (Merchants of Musical Notes) both in Gurmukhi and Shahmukhi. A paragraph taken from the two editions of the book is given below with notes regarding how the two versions differ.

It is worth mentioning here that the spelling conventions in Shahmukhi have not been standardised yet. So some other writers writing Panjabi in Shahmukhi may be using different spellings of some words from those used by Mahal.

اسی سالا گھرو

اے گل 1991 دی ہے، گھٹ سگھ "بچا" نال ٹی وی اُتے گل بات کر دیاں میں اوس دی عمر پچھی۔ اوه بولیا "جدوں اسیں نہیں ساں، اوہ نہیں دین جنم تریکاں دا حساب کون رکھدا سی؟ ساڑی مان نے واقعات دے ایہ گیئے نال جو کچھ دیسا، اوس توں لگدا اے کہ میرا جنم 11-1910 دے نیڑے تیرے ہویا سی۔" میں حیران ہو کے کہیا "اسی سال! بچا جی، تیس تاں اس توں اونچی عمر دے، وی نہیں لگدے۔"

ਐسی سالا رੱਭڑ

�ہ گول 1991 دی ہے، جگات سینپھ "ਜੱਗਾ" نਾਲ ਟੀ.ਵੀ. ਉੱਤੇ گੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਪੁੱਛੀ। ਉਹ ਬਲਿਆ, "ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਿਮੇ ਸਾਂ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਜਨਮ ਤਡੀਕਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੈਣ ਰੱਖਦਾ ਸੀ? ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੇੜ ਗੋੜ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਲਗਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਨਮ 1910-11 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।"

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਐਸੀ ਸਾਲ! ਜੱਗਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ।"

ਇਹ	اے
ਉਹ	اوہ
ਇਸ	ایس
ਬਲਿਆ	بولیا
Original Arabic spelling in Shahmukhi	ਉਮਰ
Original Arabic spelling in Shahmukhi	ਹੈਰਾਨ
ਕਿਹਾ	کہیا
Original Arabic spelling in Shahmukhi	ਹਿਸਾਬ
ਲਗਦੇ	لگدے
ਘਟਨਾਵਾਂ	و، ਵਾਤ
An Arabic word is used in Shahmukhi in place of a Hindi word used in Gurmukhi	

Script Unit 2

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ

Names of Gurmukhi letters and symbols

The Gurmukhi script was dealt with in detail in *CP1*, but the names of the letters and the symbols were not given. At the basic level, what these letters and symbols *do* is more important than what they *are called*. The sound represented by a letter or a symbol can be used as its name. Users of the Hindi script (known as Devanagari) do just this and you can follow them.

If, however, you are interested in knowing the names of the Gurmukhi, letters and symbols, they are given on the next page. You can listen to the names recorded by a native speaker and experienced Panjabi teacher by clicking the ‘speaker’ button under the headphone symbol.

Names of the Panjabi (Gurmukhi) Letters

ਓ ਓੜਾ	ਅ ਅੜਾ	ਏ ਈੜੀ
-------	-------	-------

ਸ ਸੱਸਾ	ਹ ਹਾਹਾ
--------	--------

ਕ ਕੱਕਾ	ਖ ਖੱਖਾ	ਗ ਗੱਗਾ	ਘ ਘੱਗਾ	ਙ ਙੰਕਾ
ਚ ਚੱਚਾ	ਛ ਛੱਛਾ	ਜ ਜੱਜਾ	ਝ ਝੱਜਾ	ਵ ਵੰਈਆਂ
ਟ ਟੈਂਕਾ	ਠ ਠੱਠਾ	ਡ ਡੱਡਾ	ਢ ਢੱਡਾ	ਣ ਣਾਣਾ
ਤ ਤੱਤਾ	ਥ ਥੱਥਾ	ਦ ਦੱਦਾ	ਧ ਧੱਦਾ	ਨ ਨੰਨਾ
ਪ ਪੱਪਾ	ਫ ਫੱਫਾ	ਬ ਬੱਬਾ	ਭ ਭੱਬਾ	ਮ ਮੰਮਾ

ਯ ਯਈਆ	ਰ ਰਾਰਾ	ਲ ਲੱਲਾ	ਵ ਵੱਵਾ	ਤ ਤਾਤਾ
-------	--------	--------	--------	--------

ਸ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਸੱਸਾ	ਖ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਖੱਖਾ	ਗ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਗੱਗਾ	ਜ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਜੱਜਾ	ਫ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਫੱਫਾ
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

ਲ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਲੱਲਾ	ਕ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਕੱਕਾ
----------------------	----------------------

The names of the letters in column 4 of the Consonant Square on page 5 of CP1 are recorded with a tone. Gurmukhi is used in East Punjab, where these letters have a tonal pronunciation.

You will notice that for the names of most consonants there is a

pattern. But ਝ is an exception. Its traditional name has now become homophonous to a taboo word in Panjabi. So a new name is given to this letter.

Names of the other symbols of the Panjabi script are

Invisible
short [a]

ਮੁਕਤਾ ਸਿਹਾਰੀ ਬਿਹਾਰੀ ਅੰਕੜ ਦੁਲੈਂਕੜ ਲਾਂ ਦੁਲਾਂ ਹੋੜਾ ਕਨੌੜਾ

ਟਿੱਪੀ

ਬਿੰਦੀ

ਅੱਧਕ

ਪੈਰ 'ਚ ਹਾਹਾ

ਪੈਰ 'ਚ ਰਾਰਾ

ਪੈਰ 'ਚ ਵੱਵਾ

Script Unit 3

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

Gurmukhi writing practice

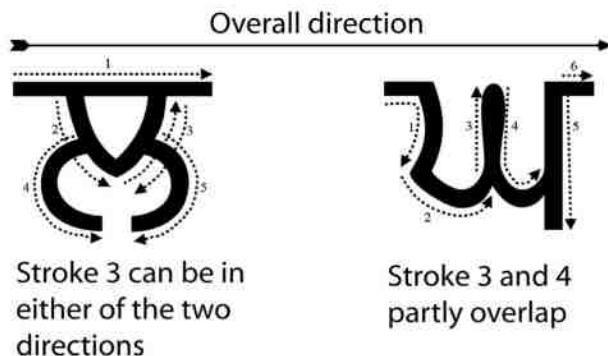
This book assumes that you know and can distinguish the shapes of the Gurmukhi letters. In other words, your *receptive graphic* skills are good enough. But good *productive graphic* skills (an ability to write legibly, not necessarily calligraphically) are also a must if you wish to go further in learning Panjabi. This unit teaches you how to *write* the Gurmukhi letters. (You may already have learnt this, but still read the unit carefully).

You are advised to start your writing practice using a thickish felt-tip pen, and not a pencil or a biro pen or a pen with a nib. Later on, after you have mastered the art, you can use any type of pen or a pencil. Use a wide-ruled writing pad. Gurmukhi is written *below* the line. There is only one letter a part of which goes above the line. Some vowel symbols and other symbols are put above the letters, as we saw in CP1.

There are no hard and fast rules about the order of the pen strokes. It is the final legible output that is important. The general practice, however is

- (i) A complete letter is written before you add any vowel symbol or a dot or 'in the foot' symbol to it; only then you go to the next letter;

- (ii) For a letter with a 'root', this roof is written first and before the rest of the letter;
- (iii) For the more complicated letters, look at the following diagram.

When learning to write a letter, keep the shape of the *whole letter* in mind while making the individual pen strokes. The *order* of the pen strokes is suggested by the stages in the writing of each letter. But remember the above diagram for the *direction* and *overlapping* of the strokes.

କ କ ର ର କ

ଖ ଖ ପ ଖ

ଗ ଗ ହ ଗ ଗ

ଘ ଘ ବ ଘ ଘ

ଙ ଙ ଙ ଙ ଙ ଙ

ଚ ଚ ଚ ଚ ଚ

ଟ ଟ ଟ ଟ ଟ ଟ ଟ

ତ ତ ତ ତ

ଙ୍ଗ ଙ୍ଗ ଙ୍ଗ ଙ୍ଗ

ଦ ଦ ଦ ଦ ଦ

ଟ ଟ ଟ ଟ

ଠ ଠ ଠ ଠ

ଡ ଡ ଡ ଡ

ଢ ଢ ଢ ଢ ଢ ଢ

ଣ ଣ ଣ ଣ ଣ

ତ ତ ତ ତ

ଥ ଥ ଥ ଥ ଥ

ଦ ଦ ଦ ଦ

ଧ ଧ ଧ ଧ

ନ ନ ନ ନ

ପାପାପ

ଦଦଦଦଦଦ

ବବବବବବ

ରରରରର

ମମମ

ଝଝଝଝଝଝ

ହହହର

ଲଲଲଲଲ

ଦଦଦଦଦଦ

ତତତତତତ

Thankfully, there is only *one* version of each letter, not four – the printed and the written upper case and lower case versions. But, as in any other script, each writer takes a few shortcuts for the sake of fluency and ease of writing, particularly to avoid picking up the pen in the middle of a letter. Look at the following sample of the writing of the author of this book. It is a part of the dialogue on page 194 of CP1. The handwriting is not enviably calligraphic but quite acceptable.

ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਬਾਬੂ
ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮਜ਼ਦੂਰ
ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ – ਨਾਮ ਜਪੇ, ਵੰਡ
ਛਕੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕੰਮ ਕਰੀ
ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਇਹੋ ਮੇਰਾ
ਈਮਾਨ ਹੈ।

ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਬਾਬੂ
ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮਜ਼ਦੂਰ
ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤੈ – ਨਾਮ ਜਪੇ, ਵੰਡ
ਛਕੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕੰਮ ਕਰੀ
ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਿਛੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਤੈ, ਪਿਛੇ ਮੇਰਾ
ਈਮਾਨ ਤੈ।

Script Unit 4

ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਭਿਆਸ

Some more practice

Before you proceed to Part B of the book, you are advised to do the exercises in this unit on order to test your knowledge of some essential Panjabi vocabulary and your skill of reading (and picking up) words printed in Gurmukhi in *CP1*.

Do these exercises honestly in order to measure your knowledge of Panjabi and Gurmukhi. You can refer to the Word Groups section in *CP1* (pp.229-250) if you are having a problem. If you honestly believe that you need some more practice with some *CP1* units, you can come to *CP2* later.

ਅਭਿਆਸ 1 Exercise 1

Crossword

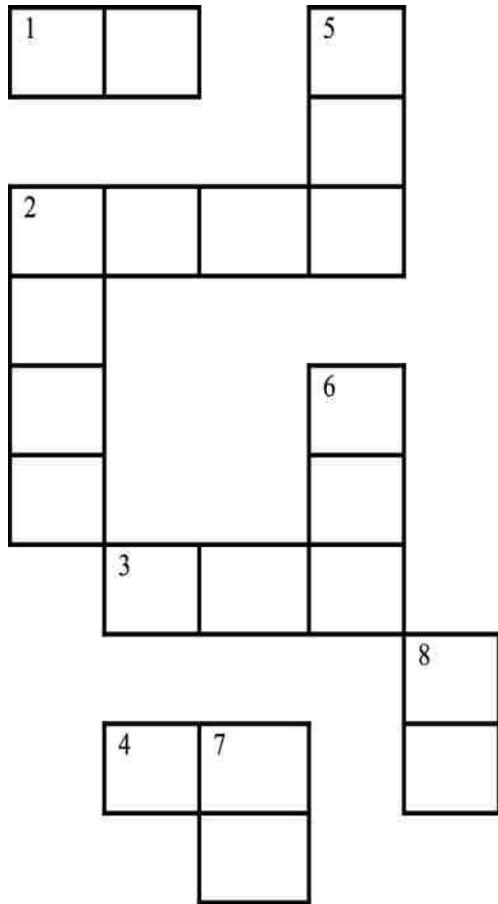
As you should know by now, the Panjabi network for 'family and relations' is more complex and hence Panjabi has more words in this field. For example, Panjabi has six words for a 'brother-in-law', five for an 'uncle', five for an 'aunt', and so on. Fill the following crossword, choosing and appropriate word which fits in the spaces provided.

Across

1. aunt
2. brother-in-law
3. uncle
4. uncle (two possibilities)

Down

2. sister-in-law
5. uncle
6. uncle
7. aunt (two possibilities)
8. brother-in-law

અભિયાસ 2 Exercise 2

Word search

Find eighteen names of fruits or dry fruits in this square. One of the fruits has two names starting with the same letter and you will search for both. You may have to search in 8 directions

↓, ↑, →, ←, ↙, ↘, ↛ or ↜

ਗ	ਟ	ਰੋ	ਖ	ਅ	ਸੀ	ਦ	ਦੇ	ਨ	ਰੀ
ਡਾ	ਨੇ	ਨ	ਲੌ	ਆ	ੜ	ਛ	ਬੀ	ਅ	ਗੋ
ਦੂ	ਮ	ਧ	ਸੇ	ਲੂ	ੜੂ	ਖ	ਨਾ	ਮ	ਯਾ
ਪਿ	ਦਾ	ਪ	ਅ	ਬੁ	ਮ	ਤੀ	ਰਾ	ਰੂ	ਰੀ
ਸ	ਬ	ਫ	ਨਾ	ਖਾ	ਮ	ਕੇ	ਕਿ	ਦ	ਲੀ
ਤਾ	ਝ	ਖ	ਰ	ਰਾ	ਤ	ਸੰ	ਲਾ	ਖ	ਗ
ਤ	ਗੋ	ਗੂ	ਅ	ਨਾ	ਨਾ	ਸ	ੜੂ	ਰ	ਖ
ਸੂ	ਅੰ	ਰ	ਯ	ਪੀ	ਰੰ	ਸ਼	ਰ	ਬੂ	ਜ
ਪ	ਲਾ	ਬ	ਸ	ਜ	ਗੀ	ਫ	ਪਾ	ਜਾ	ਜੂ
ਲ	ਰ	ਯ	ਵ	ੜ	ਬੁ	ਖਾ	ਮ	ਤੀ	ਕਾ

ਅਭਿਆਸ 3

Exercise 3

Restaurant menu

Read the following restaurant menu and answer (in English) the questions at the end. The last four items are accompaniments to the main dishes. The prices are given in Indian rupees. The font used in the menu is an 'artistic font' and each letter looks slightly different from the standard printed one. So read carefully. You will have no problem in reading this font.

ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਫਾਲਾ

ਮੇਨ ਰੋਡ, ਬੰਗਾ

ਮਟਨ ਬਿਰਿਆਲੀ	₹ 40.00
ਮਟਨ ਕਬਾਬ	₹ 25.00
ਮਟਨ ਰੋਗਨ ਜੌਜ	₹ 45.00
ਮਟਨ ਕੋਫ਼ਤਾ	₹ 42.00
ਚਿਕਨ ਬਿਰਿਆਲੀ	₹ 45.00
ਤੱਦੂਨੀ ਚਿਕਨ	₹ 35.00
ਚਿਕਨ ਕਬਾਬ	₹ 36.00
ਮਟਰ ਪਨੀਰ	₹ 37.50
ਪਾਲਕ ਪਨੀਰ	₹ 39.50
ਪਾਲਕ ਪਨੀਰ ਕੋਫ਼ਤਾ	₹ 42.50
ਚਿੱਲੀ ਪਨੀਰ	₹ 40.50
ਬੈਂਗਲ ਭੜਕਾ	₹ 22.50
ਭਿੰਡੀ	₹ 24.50
ਮਾਂਹ ਤੁੜਕਾ	₹ 24.50
ਰਾਜ ਮਾਂਹ	₹ 25.50
ਛੋਲੇ	₹ 20.00
ਭੁੰਨ	₹ 5.00
ਤੱਦੂਨੀ ਰੋਟੀ	₹ 6.00
ਤੱਦੂਨੀ ਨਾਨ	₹ 7.50
ਉਬਲੇ ਚੌਲ (ਪਲੇਟ)	₹ 5.00

1. Write (in English) the name and address of the restaurant.
2. Make a list of the mutton dishes, listing the cheapest first, then the more costly, and so on.
3. Do the same with the chicken dishes.
4. The Indian soft cheese, though made from milk, is regarded as a vegetarian dish in India. Make a list of the dishes with this ingredient as you did for the mutton and chicken dishes.
5. What is the cheapest vegetarian dish and the costliest vegetarian dish on the menu?

6. What will be costliest combination of a non-vegetarian main dish and an accompaniment? (Exclude Biriani because it not eaten with any accompaniment listed on the menu).
7. What will be the cheapest combination of a vegetarian main dish and an accompaniment?

ਅਭਿਆਸ 4

Exercise 4

Astrology

The astrologer (ਜੋਤਸੀ) Pandit Sadhu Ram Mishra believes that certain foods are good or bad for people having a certain zodiac sign (ਜਨਮ ਰਾਸ਼ੀ). He has published a chart showing what is good (ਚੰਗਾ) and what is bad (ਹਾੜਾ) for each sign.

Even if you do not seriously believe in astrology, let's combine some innocent fun with reading practice.

1. Find out your own and your partner's or friend's birth signs. What are these signs called in English? (Use a magazine or newspaper to find the English names of the signs).
2. Make (in English) a list of the foods which, according to the astrologer, you both can have and the foods you both should avoid.
3. The astrologer seems to have such a strong dislike for one particular food that he thinks that is bad for everybody. Can you find out what this food is?
4. By mistake, the astrologer declares one particular food as both good and bad for a particular sign. Can you find out the name of the food and the name of the sign?
5. The astrologer and his chart are both imaginary. So don't take them seriously!

ੴ ਮੇਖ 21 ਮਾਰਚ ਤੋਂ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ	ਚੰਗਾ: ਪਨੀਰ, ਦੁੱਧ, ਮਟਰ, ਸੰਤਰਾ, ਖਰਬੂਜਾ, ਭਿੰਡੀ, ਖੀਰਾ, ਟਮਾਟਰ, ਮਾੜਾ: ਮੂੰਗੀ, ਚੌਲ, ਅੰਬ, ਬੈਂਗਣ, ਛੋਲੇ, ਆਤੂ, ਸੇਬ, ਮਿਰਚ, ਆਂਡਾ, ਚਾਹ
ੴ ਬਿਖ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ 21 ਮਈ	ਚੰਗਾ: ਨਿੰਬੂ, ਕੇਲਾ, ਚੌਲ, ਆਲੂ, ਆਤੂ, ਛੋਲੇ, ਮੂੰਲੀ, ਪੂਦਨਾ, ਧਨੀਆ ਮਾੜਾ: ਲਸਣ, ਪਾਲਕ, ਪਨੀਰ, ਗਾਜਰ, ਭਿੰਡੀ, ਬੈਂਗਣ, ਸੇਬ, ਮਸਰ
ੲ ਮਿਥੁਨ 22 ਮਈ ਤੋਂ 21 ਜੂਨ	ਚੰਗਾ: ਦਹੀਂ, ਪਨੀਰ, ਹਦਵਾਣਾ, ਅੰਬ, ਮਿਰਚ, ਅੰਗੂਰ, ਜੀਰਾ, ਇਮਲੀ ਮਾੜਾ: ਚੌਲ, ਘਿਉ, ਭਿੰਡੀ, ਟਮਾਟਰ, ਮਟਰ, ਬੈਂਗਣ, ਮੇਥੀ, ਸੰਤਰਾ, ਆਤੂ
ੴ ਕਰਕ 22 ਜੂਨ ਤੋਂ 22 ਜੁਲਾਈ	ਚੰਗਾ: ਲਸਣ, ਇਮਲੀ, ਨਿੰਬੂ, ਸੇਬ, ਕਣਕ, ਪਿਆਜ਼, ਮੂੰਲੀ, ਗਾਜਰ ਮਾੜਾ: ਬੈਂਗਣ, ਮਾਂਹ, ਰਾਜਮਾਂਹ, ਆਲੂ, ਕੇਲਾ, ਆਤੂ, ਪਨੀਰ, ਦਹੀਂ
ੳ ਸਿੰਘ 23 ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ 23 ਅਗਸਤ	ਚੰਗਾ: ਮਾਸ, ਆਂਡਾ, ਮੱਖਣ, ਚੌਲ, ਰਾਜਮਾਂਹ, ਮੱਛੀ, ਮੂੰਗਾਫਲੀ, ਮਸਰ ਮਾੜਾ: ਟਮਾਟਰ, ਖੀਰਾ, ਕੱਦੂ, ਦੁੱਧ, ਪਾਲਕ, ਬੈਂਗਣ, ਗੋਭੀ, ਖਰਬੂਜਾ
ੴ ਕੰਨਿਆ 24 ਅਗਸਤ ਤੋਂ 22 ਸਤੰਬਰ	ਚੰਗਾ: ਮਾਂਹ, ਮੱਕੀ, ਮਿਰਚ, ਅਦਰਕ, ਧਨੀਆ, ਮੇਥੀ, ਹਦਵਾਣਾ, ਆਤੂ ਮਾੜਾ: ਰਾਜਮਾਂਹ, ਬੈਂਗਣ, ਮੂੰਗੀ, ਦੁੱਧ, ਲਸਣ, ਪਿਆਜ਼, ਗਾਜਰ, ਆਲੂ
ੴ ਤੁਲਾ 23 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ 23 ਅਕਤੂਬਰ	ਚੰਗਾ: ਸੇਬ, ਛੋਲੇ, ਪਾਲਕ, ਦੁੱਧ, ਪਿਆਜ਼, ਚੌਲ, ਮੂੰਗਾਫਲੀ, ਮੇਥੀ, ਖਰਬੂਜਾ ਮਾੜਾ: ਅੰਗੂਰ, ਕੇਲਾ, ਮੇਥੀ, ਤਰ, ਪਾਲਕ, ਬੈਂਗਣ, ਸੇਬ, ਅਦਰਕ, ਮੂੰਲੀ
ੴ ਬਿਸ਼ਚਕ 24 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ 22 ਨਵੰਬਰ	ਚੰਗਾ: ਕੇਲਾ, ਚੌਲ, ਅੰਬ, ਅੰਗੂਰ, ਰਾਜਮਾਂਹ, ਪਾਲਕ, ਮੇਥੀ, ਆਤੂ, ਕਰੇਲਾ ਮਾੜਾ: ਲਸਣ, ਛੋਲੇ, ਖੀਰਾ, ਮਿਰਚ, ਇਮਲੀ, ਬੈਂਗਣ, ਸੇਬ, ਮੂੰਲੀ
ੳ ਧਨ 23 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ 21 ਦਸੰਬਰ	ਚੰਗਾ: ਖਰਬੂਜਾ, ਅੰਬ, ਕਣਕ, ਤਰ, ਸੰਤਰਾ, ਮੇਥੀ, ਆਤੂ, ਸੇਬ, ਲਸਣ ਮਾੜਾ: ਮਾਸ, ਮੱਛੀ, ਰਾਜਮਾਂਹ, ਮਾਂਹ, ਚੌਲ, ਬੈਂਗਣ, ਨਾਖ, ਹਦਵਾਣਾ
ੴ ਮਕਰ 22 ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ	ਚੰਗਾ: ਮੱਛੀ, ਚੌਲ, ਟਮਾਟਰ, ਭਿੰਡੀ, ਇਮਲੀ, ਪਨੀਰ, ਆਤੂ, ਦੁੱਧ, ਕੇਲਾ ਮਾੜਾ: ਦਹੀਂ, ਅੰਗੂਰ, ਖੀਰਾ, ਅੰਬ, ਬੈਂਗਣ, ਨਾਖ, ਹਦਵਾਣਾ, ਕਰੇਲਾ
ੳ ਕੁੰਭ 21 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 18 ਫਰਵਰੀ	ਚੰਗਾ: ਸੇਬ, ਛੋਲੇ, ਪਾਲਕ, ਦੁੱਧ, ਪਿਆਜ਼, ਚੌਲ, ਮੂੰਗਾਫਲੀ, ਮੇਥੀ, ਖਰਬੂਜਾ ਮਾੜਾ: ਅੰਗੂਰ, ਕੇਲਾ, ਮੇਥੀ, ਤਰ, ਪਾਲਕ, ਬੈਂਗਣ, ਸੇਬ, ਅਦਰਕ, ਮੂੰਲੀ
ੳ ਮੀਨ 19 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ 20 ਮਾਰਚ	ਚੰਗਾ: ਦੁੱਧ, ਰਾਜਮਾਂਹ, ਚੌਲ, ਕਾਫੀ, ਪਾਲਕ, ਆਲੂ, ਲਸਣ, ਆਂਡਾ, ਕਰੇਲਾ ਮਾੜਾ: ਬੈਂਗਣ, ਮੇਥੀ, ਗਾਜਰ, ਕੇਲਾ, ਸੇਬ, ਖਰਬੂਜਾ, ਟਮਾਟਰ, ਤਰਬੂਜਾ

PART B

Language Units

Everything that people have done billions of times with a given word, everything that it could give people in their actions, has become the assimilated flesh and blood of the word – its sound, its ability to combine with other words of the given language. The social function of a word is thus objectified in its sound. And it is now the sound that determines its linguistic function, that is its function of guiding relations between people and people's relations to things.

- F.T. Mikhailov

Language Unit 1

There can't be a better way to take the next step in learning Panjabi than starting it with inspiring Panjabi music! Forget, for a few minutes, any language learning and concentrate on the song.

First enjoy the music for its own sake. The language of music is universal to all humanity. When you listen a second (or third) time, read the words of the song and try to understand the pronunciation and the meanings of the words. The singer repeats some words and lines in his singing and his pronunciation is very clear. We shall deal with the linguistic and cultural aspects of the text in the sections ਭਾਸਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ (About language and culture). The parts of the notes dealing with the Panjabi culture are indispensable for an understanding not only of the meanings of words but also of certain aspects of Panjabi grammar which could not be dealt with in sufficient detail in *CP1*.

Here is Harbhajan Halvaravi's lyric which was set to music and sung by Avtar Uppal. To listen to the recording, click the 'speaker' button under the headphone symbol.

ਰੀਤ

ਹਰਭਜਨ ਹਲਵਾਰਵੀ

ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ;
ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਰਿਹਾ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸਾਡੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰੀਤ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਸਵੇਰ,
ਰਿਹਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈਰਾਨ ਓਦੋਂ ਮੱਸਿਆ ਦਾ ਨੂਰ,
ਅਸੀਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਈਆਂ ਜਦੋਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸੀ ਉਡੀਕ ਜਾਗੇ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ,
ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਸਾਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬੀ ਓਹੋ ਬਾਤ,
ਜਿਹੜੀ ਮੁੱਕਣੀ ਸੀ ਤੇਰਿਆਂ ਹੁੰਗਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸਾਨੂੰ ਜਚੇ ਨਾ ਪੜਾਅ ਏਨੇ ਰਾਸ ਆਏ ਰਾਹ,
ਸਦਾ ਵਗਦੀ ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸਾਡਾ ਵਾਹ,
ਭਾਵੇਂ ਪੁੱਛ ਲਵੀਂ ਉਹਨੂੰ ਤੂੰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਰਿਹਾ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ About language and culture

The two most prominent aspects of the music of the Indian subcontinent are melody and rhythm. Melody is the succession of musical notes (different levels of pitch) and rhythm is the regular occurrence of stronger and weaker beats in time. Melody and rhythm go together in all music – Western as well as Indian. The Panjabi language has its own melodies in the form of word tones and sentence intonation already described in detail in CP1. This

linguistic melody is largely irrelevant in music. The rhythm of Punjabi, on the other hand, becomes an integral part of music. As we saw in 'Panjabi pronunciation and writing system-3' in *CP1* (p. 29-37), Panjabi words have stressed and unstressed syllables. When words are used in a spoken sentence, the sequences of these syllables constitute the rhythm of the sentence. But this rhythm is rarely regular. In metrical poetry, this rhythm is regularised. Since the grammatical order of words in a Panjabi sentence is very (but not absolutely) free, this order can be manipulated to create metrical rhythm. In normal speech, we say

ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰੇ; ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ।

Or

ਅਸੀਂ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੁਰੇ; ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਛੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ।

The poet made some minor changes (permissible by the grammar) to the order of words to create two perfectly rhythmical and rhyming lines of poetry. It is notable that in the poem and the song, the original stress pattern of a word in normal speech does not change, i.e., the stressed syllable remains stressed and the unstressed syllables remain unstressed. He did all the groundwork as far as rhythm is concerned. All that the composer had to do was to create the melodic structure.

The technical name for this rhythmic structure is ਕਹਿਰਵਾ ਤਾਲ. In slow and medium tempo (ਲੈਜ), it consists of rhythmic cycles eight beats, a strong beat followed by seven weaker beats, as in

ਅ ਸੀਂ|**ਤ** ਰੇ ਨ ਹੀਂ ਕ ਦੇ ਵੀ ਕਿ|**ਨਾ** ਰਿ ਆਂ ਦੇ ਨਾ ਲ ਸਾ ਡਾ
|**ਸਾ** ਥ ਰਿਹਾ ਛੱ ਲਾਂ ਦੇ ਹੁ|**ਲਾ** ਰਿ ਆਂ ਦੇ ਨਾ ਲ ਅ ਸੀਂ|.....

You will notice this when you pay attention to the song and beats of the drum (known as ਤਬਲਾ) accompanying the song and the instrumental music.

In the fast rhythm, each cycle of the ਕਹਿਰਵਾ ਤਾਲ has four beats. Most Panjabi songs are sung in the ਕਹਿਰਵਾ ਤਾਲ with four beats. For a rich treasure of Panjabi songs, visit the website

www.apnaorg.com

In Fact, this ਤਾਲ with a cycle of eight beats (or four beats in the fast tempo) is used for light music throughout India. In South India, the most commonly used ਤਾਲ (even in classical music) also has eight beats and is called, quite significantly, ਆਦਿ ਤਾਲ ('the original rhythmical structure').

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

Verbs are given in the gerund form, as in Panjabi dictionaries. Nouns are marked as masculine (*m*) or feminine (*f*). In later units the number singular (*sg*) or plural (*pl*) is also sometimes mentioned with some words.

ਤੁਰਨਾ	to walk
ਕਿਨਾਰਾ (<i>m</i>)	shore, bank
ਸਾਥ (<i>m</i>)	company
ਛੱਲ (<i>f</i>)	wave
ਹੁਲਾਰਾ (<i>m</i>)	upward swing, bounce
ਬੁੱਲ੍ਹ (<i>m</i>)	lip
ਮਨ (<i>m</i>)	mind
ਸਵੇਰ (<i>f</i>)	morning
ਮੌਸਿਆ (<i>f</i>)	moonless night
ਨੂੰਰ (<i>m</i>)	darkness
ਨਜ਼ਰ (<i>f</i>)	eyesight

ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਉਣਾ	to look into the eyes
ਤਾਰਾ (m)	star
ਉਡੀਕ (f)	waiting
ਰਾਤ (f)	night
ਨਿੱਕਾ	small, tiny
ਸਾਰ (m)	breath
ਬਾਤ (f)	child's story (See below)
ਮੁੱਕਣਾ	to come to an end story (See below)
ਮੁਕਾਉਣਾ	to finish
ਹੁੰਗਾਰਾ (m)	feedback
ਜਚਣਾ	to appeal
ਪੜਾਅ (m)	halting place
ਰਾਸ ਆਉਣਾ	to suit
ਰਾਹ (m)	way, path
ਵਰਣਾ	to flow
ਹਵਾ (f)	air, wind
ਵਾਹ (m)	dealing, relation
ਭਾਵੇ	if you wish
ਇਸ਼ਾਰਾ (m)	sign, signal, hint

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

The Panjabi words in the vocabulary are given in their basic form. To understand their forms used in the poem, you need to understand their gender, number, direct and oblique forms. (CP1 pp. 213-215). You also need to have a good grasp of simple and compound postpositions (CP1 pp. 219-220)

ਮੁੱਕ and ਮੁਕਾ

ਮੁੱਕ is an intransitive verb meaning 'to finish' in the sense of 'to come to a close'. ਮੁਕਾ (with stress on the final syllable) is a transitive or causative form (depending on the context of use) meaning 'to finish' in the sense of 'to bring to a close'. Read *CP1* pp.185-186. More information is given in Grammar Unit 2 of this book.

ਬਾਤ and ਹੁੰਗਾਰਾ

A bedtime story for a child is called ਬਾਤ. The child's feedback ਹੂੰ...ਹੂੰ is called ਹੁੰਗਾਰਾ. As long as the child goes on giving ਹੁੰਗਾਰਾ, the story continues. When the ਹੁੰਗਾਰਾ stops, it is a sign that the child has gone to sleep, and the story teller stops. There is a Panjabi idiom ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ, which means 'to give a positive response' to a suggestion or demand, as in

ਸੁਝਾਓ ਮੇਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

The suggestion was mine, but he gave a good response.

ਮੱਸਿਆ ਦਾ ਨ੍ਹੇਰ

The 'new moon' night of the lunar month is completely moonless. This night is known as ਮੱਸਿਆ. The 'full moon' night is called ਪੂੰਨਿਆਂ. ਨ੍ਹੇਰ is a shorted form of ਹਨ੍ਹੇਰਾ or ਹਨ੍ਹੇਰ. ਨ੍ਹੇਰ and ਹਨ੍ਹੇਰ are also used in the sense of 'total injustice'.

Now we move on to prose in the following units, which, it is hoped, will not be 'prosaic'!

Language Unit 2

In CP1, the dialogues are short. But in real life, the dialogues and conversations are often longer than you came across there. In this unit, we present a longer dialogue. We will, of course, be dealing with vocabulary, grammar and cultural aspects of the text. In a text, some *linguistic* devices are used to *link* the sentences as the text progresses. All languages use such devices, but each language employs its own devices in its own unique way.

As we saw in Conversation Unit 6 in CP1 (pp.148-149), manipulation of word order in Panjabi is often combined with emphatic stress for focusing and emphasis, which are cohesive devices (among several others). Words like ਵੀ, ਹੀ and ਤਿ are also used mainly for this purpose. Read CP1 (pp.124-125) to refresh your knowledge of the use of these words to organise your speech. Omitting contextually given information from the speech also has cohesive effect.

Read the following dialogue and listen to the recording at the same time by clicking the 'speaker' button under the headphone symbol.

You can pause the recording in order to keep pace with your reading. Pay particular attention to how the normal order of words is altered and some words are given emphatic stress. Also, pay careful attention to the use of ਵੀ, ਹੀ and ਤਿ.

In this passage, Veena Mathur, a young Ph.D. student in University of London, is looking for a flat. She speaks to her prospective landlord Mahmud Mirza.

VEENA: ਅੱਸਲਾਮ ਅਲੈਕਮ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ।

MIRZA: ਵਾ ਅਲੈਕਮ ਅੱਸਲਾਮ, ਮਿਸ ਮਾਥੁਰਾ ਤੁਸੀਂ ਐਨ ਸਹੀ ਵਕਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋ। ਸਾਢੇ ਦਸ ਵਜੇ।

VEENA: ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਹੀ ਵਕਤ 'ਤੇ ਆਈ ਹਾਂ, ਪਰ ਲਗਦੈ ਤੁਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਹੋ।

MIRZA: ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਸਾਹਜਾਰੇ ਆ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਫਲੈਟ ਦੀ ਸ਼ਾੜ-ਪੂੰਡ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬੜਾ ਖਬੀਸ ਸੀ। ਉਸ ਉੱਲੂ ਦੇ ਪੱਠੇ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਗੰਦ ਖਲਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਫਲੈਟ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲਗ ਗਏ ਫਲੈਟ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਿਆਂ। ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲਗਦੈ ਹੁਣ?

VEENA: ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦੈ।

MIRZA: ਜਗਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਓ!... ਐਹ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੈਂਡਰੂਮ ਹੈ, ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਡ ਵਾਲਾ। ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸੈੱਟੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੀਂ ਡਬਲ ਬੈਂਡ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦੈ।

VEENA: ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਿੰਗਲ ਬੈਂਡ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਆ ਸਕਦੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਜਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾ।

MIRZA: ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕ ਸੈੱਟੀ ਇੱਥੋਂ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਵੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਲੋੜ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਏਗੀ ਹੀ। ਇਹ ਬੁੱਕ-ਸੈਲਫ਼ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ, ਤੇ ਇਹ ਮੇਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਐਹ ਟੈਲੀਫੋਨ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਰੂਟਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਖਰੀਦ ਲੈਣਾ।

VEENA: ਕਿਚਨ ਵਿਚ ਕੁੱਕਰ ਗੈਸ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਾ?

MIRZA: ਗੈਸ ਵਾਲਾ। ਸੈਂਟਰਲ ਹੀਟਿੰਗ ਵੀਂ ਗੈਸ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬਾਬੂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਵਰ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਨਵਾਂ ਲਗਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ... ਤੁਸੀਂ ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?

VEENA: ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਿਜ।

MIRZA: ਗਾਵਰ ਸਟ੍ਰੀਟ 'ਚ?

VEENA: ਹਾਂ ਜੀ।

MIRZA: ਐਥੋਂ ਸੈਵਨ ਸਿਸਟਰਜ਼ ਅੰਡਰਗਰਾਊਂਡ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤਕ ਪੈਦਲ ਪੰਜ ਛੇ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਲਾਈਨ ਟ੍ਰੈਨ ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਸ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ 'ਚ ਪੁਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਗਾਵਰ ਸਟ੍ਰੀਟ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ।

VEENA: ਚੰਗਾ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ, ਫਲੈਟ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦੱਸੋ।

MIRZA: ਤੁਸੀਂ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਰਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਬਾ ਹਜ਼ੂਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਛੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅਗਲੇ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਆ ਰਹੇ ਹੋ ਨਾ?

VEENA: ਹਾਂ ਜੀ।

MIRZA: ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਸੀ।... ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ। ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਫਲੈਟ ਵਿਚ ਨਾਪਾਕ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਗੋਸ਼ਤ ਨਾ ਲਿਆਉਣਾ।

VEENA: ਨਾਪਾਕ ਜਾਨਵਰ, ਯਾਨੀ ਸੂਰ?

MIRZA: ਹਾਂ ਜੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਰੰਦਿਆ ਲਫ਼ਜ਼ ਆਪਣੀ ਜਬਾਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

VEENA: ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬੇਫ਼ਕਰ ਰਹੋ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ। ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਗੋਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ, ਨਾ ਹਲਾਲ, ਨਾ ਨਾਪਾਕ। ਸਾਡਾ ਪੂਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਵੈਜ਼ੀਟੇਰੀਅਨ ਹੈ।

MIRZA: ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣੀ ਹੈ?

VEENA: ਜੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਰਾਏ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋ ਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਸੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ।

MIRZA, VEENA: ਖੁਦਾ ਹਾਫ਼ਜ਼।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਅਨੁਸਹੀ	exactly right
ਵਕਤ (m)	time
ਸਾਹਜਰੇ	early in the morning
ਸ਼ਾੜ ਪੂੰਝ (f)	brushing and scrubbing
ਕਿਰਾਏਦਾਰ (m/f)	tenant
ਖ਼ਬੀਸ	nasty, evil
ਉੱਲੂ ਦਾ ਪੱਠਾ (m)	idiot (See below)
ਗੰਦ (m)	filth
ਖੋਲ੍ਹਣਾ	to open
ਮਹਿਮਾਨ (m/f)	guest
ਪੜ੍ਹਨਾ	to read
ਲਿਖਣਾ	to write
ਲੋੜ (f)	need
ਲਗਵਾਉਣਾ	to get fixed
ਬੇਫ਼ਕਰ	without worry
ਨਾਪਾਕ	unholy
ਜਾਨਵਰ (m/f)	animal
ਗੋਸ਼ਤ (m)	meat, flesh
ਸੂਰ (m)	pig
ਲਫ਼ਜ਼ (m)	word

ਜ਼ਬਾਨ (f)	tongue
ਹਲਾਲ	permitted
ਕਿਰਾਇਆ (m)	rent
ਅੱਬਾ ਹਜ਼ੂਰ (m)	respected father
ਇਜਾਜ਼ਤ (f)	permission

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About language and culture

ਖਬੀਸ and ਉੱਲੂ ਦਾ ਪੱਠਾ

ਖਬੀਸ originally meant 'evil minded' but is used by Panjabi-speaking Muslims generally in the sense of 'nasty' or 'unpleasant'. In the Indian culture, an owl is regarded as stupid, and not wise. So ਉੱਲੂ ਦਾ ਪੱਠਾ (literally an 'owlet') means a stupid person or an idiot. There is an idiom ਉੱਲੂ ਬਣਾਉਣਾ 'to befool someone'. In the Indian culture a 'wise owl' would be a serious contradiction.

ਲਗਦੈ

The Present Tense form of the verb 'to be' (CP1 p.228) often get fused with the main verb in speech. ਲਗਦੈ is a fusion of ਲਗਦਾ+ਹੈ (just as 'isn't' in English is a fusion of 'is+not'). In the following units you will come across many such forms.

ਨਾਪਾਕ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਗੋਸ਼ਤ

A pig is regarded as an unholy animal by all the Muslims (as by the Jews). Some strict Muslims not even utter the Panjabi word ਸੂਰ. They think that this word would make their tongue dirty.

ਅੱਬਾ ਹਜ਼ੂਰ and ਪਿਤਾ ਜੀ

The expression ਪਿਤਾ ਜੀ is used by Hindus and Sikhs. Muslims mostly say ਅੱਬਾ or, ਵਾਲਿਦ. ਹਜ਼ੂਰ means 'sir'.

ਖਲਾਰਿਆ ਹੋਇਆ **and** ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ

This grammatical construction indicates an action already done. The perfective form is followed by ਹੋਇਆ. Both these verbs agree with the object. (See *CP1* units 6 and 9) and Grammar Unit 1 in this book.

Language Unit 3

In the last unit, you read and heard a dialogue as in a drama. In a novel or a short story, dialogues are often mixed with a narrative. The writer does not always introduce spoken words with 'He said, she said' etc., but lets the reader use her/his imagination to understand who speaks what. When a printed story is read aloud, the reader often mimics the style and intonation of the character whose words she/he reads. In the recording of the following prose extract (taken from a short story), there are three voices, the narrator and two characters Daljit and Jagdish. Daljit is a young woman who stays at home to look after her baby son Pappu while her husband is at work. One day she gets bored and finds an excuse to speak to the lodger Jagdish.

ਮਕਾਨ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇਹਲਵੀ

ਪੱਪੂ ਰੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਪੱਪੂ ਨਾਲ ਖੇਲਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਟੈਲੀਵਿਜਨ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਾ ਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹ ਟੈਲੀਵਿਜਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ, ਜਗਦੀਸ਼ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਵੇ, ਨਾਲੇ ਪੁੱਛੇ, “ਭਾ ਜੀ, ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਪੀਓਗੇ?” ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੀ ਕੱਪ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਣ ਲਗੀ। ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਹੋਸਲਾ ਕੱਢ ਕੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਚਿੱਠੀ ਅਰਜੈਂਟ ਹੋਵੇ।

ਉਹਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ।

“ਯੈਸਾ!” ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਸੌਰੀ ਭਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਸੀ। ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ।”

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭਾਬੀ ਜੀ।” ਜਗਦੀਸ਼ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਫੜ ਲਈ। ਦਲਜੀਤ ਦੀਆਂ ਉੱਗਲਾਂ ਦੇ ਪੇਟੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਦੀਆਂ ਉੱਗਲਾਂ ਨਾਲ ਛੋਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੰਬ ਗਈ।

“ਭੈਣ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਏ?”

“ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਏ।”

“ਭੈਣ ਜੀ ਹੁਗਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਕਦੋਂ ਆਉਣੈ?”

“ਮੇਰਾ ਹਾਲੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।”

“ਸੌਰੀ ਭਾ ਜੀ, ਮੇਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਚਿੱਠੀ (f)	letter
ਰੋਟੀ ਟੱਕ (m)	meal
ਵੇਲਾ (m)	time
ਹੋਸਲਾ (m)	courage
ਸ਼ਾਇਦ	perhaps
ਹੋਲੀ ਜਿਹੀ	quite lightly
ਦਸਤਕ (f)	knock
ਗਲਤੀ (f)	mistake
ਉੱਗਲ (f)	finger
ਪੋਟਾ (m)	tip
ਛੋਹਣਾ	to touch
ਕੰਬਣਾ	to tremble
ਹੁਣਾ	added to the name to show respect
ਆਉਣੈ (ਆਉਣਾ+ਹੈ)	is coming
ਭਾ (m)	brother
ਵਿਆਹ (m)	marriage

ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ

About Language

ਰੋਣ ਲੱਗਾ, ਪੀਣ ਲੱਗੀ, ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੀ - gerund (verbal noun+ਲਗਾ). The structure is used in the sense of 'began to'. Daljit is trying to prolong her activities to fill the time available to her in the idle life at home.

ਖੇਲਦੀ ਰਹੀ – Imperfective form + ਰਹਿ refers to the prolonged activity.

ਲਾ ਦਿੱਤਾ – ('switched on') - stem form + ਦੇ. As explained in CP1 unit 7, ਦੇ is used to refer to something done for others. But Daljit has lost all interest in the TV programmes. So the use of ਦੇ is appropriate here.

ਹੋਂਸਲਾ ਕੱਢ ਕੇ – 'having taken out course', i.e. taking courage.

ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ – the whole of her, completely

ਭੈਣ ਜੀ – Jagdish's wife

Language Unit 4

The main character in this true story is a 13 or 14 year old school boy who displayed a remarkable maturity of character beyond his years. It is an unforgettable and touching story.

ठेकेदार

ਮੰਗਤ ਰਾਏ ਭਾਰਦਾਜ

ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਨ 1958 ਵਿਚ ਜਦ ਸੈਂ ਤੇ ਉਹ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਭ ਉਹਨੂੰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦਾ ਇਹ ਉਪਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਬੂਹੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਬੈੱਚੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਥਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੋਲਦਾ ਉਹ ਘੱਟ ਸੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਰੰਭੀਰ ਰਹਿਣਾ ਉਹਦੀ ਆਦਤ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਇਕ ਟੀਚਰ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ “ਬੱਚੇ” ਆਖ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਬੋਧਨ “ਬੱਚਿਓ” ਹੈ; “ਬੱਚੇ” ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਟੀਚਰ ਦਾ ਨਾਂ “ਬੱਚੇ” ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਉਹ ਟੀਚਰ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਬੱਚੇ ਉਹਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਆਮ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਸੈਂ ਟੀਚਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਬੈਠ ਜਾਓ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ”। ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੈਂਤ ਦੀ ਸੋਟੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਘੁਸਾਉਂਦਾ ਕੜਕਿਆ, “ਇਹ ਬਕਵਾਸ ਕਿਹਨੇ ਕੀਤਾ?” ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਜਿਹਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਮੰਨ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਹਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਭੁੱਟ ਪਏਗੀ।”

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਟਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਓਦੋਂ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ, ਤਾਂ ਟੀਚਰ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਬੈੱਚੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਖੜਾ ਹੋ ਜਾ। ਦੱਸ ਇਹ ਕਿਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ? ਤੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ?” ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, “ਜੀ ਇਹ ਸੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ!”

“ਬਦਮਾਸ਼! ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਕ ਸੀ। ਹਰ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ।” ਇਹ ਕਿਹਾ ਕੇ ਟੀਚਰ ਨੇ ਉਹਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ 'ਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੈਂਤਾਂ ਜੜ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤੇ ਕਲਾਸ ਦਾ ਕੰਮ ਆਮ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਰੂ

ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ। ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸ਼ਰਾਰਤ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

“ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ।”

“ਫਿਰ ਤੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?”

“ਮੈਨੂੰ ਮੁਖਬਰ ਬਣਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ 'ਤੇ ਤੂੰ ਮੰਨ ਵੀ ਜਾਂਦਾ, ਤਦ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹੋਰ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁੱਟ ਪੈ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਮੈਂ ਕੱਲਾ ਕੁੱਟ ਖਾ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਬਚਾਓ ਕਰ ਦਿਆਂ।”

ਉਹਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।

ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਉਹਦੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਨਿੱਕੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਠੇਕੇਦਾਰ (m/f)	contractor
ਅੱਧਾ	half
ਸਦੀ (f)	century
ਅਸਲ	real
ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ	to forget
ਬੁਲਾਉਣਾ	to call, to address
ਉਪਨਾਮ (m)	nickname
ਇਤਰਾਜ (m)	objection
ਥਾਂ (m/f)	place
ਰਾਖਵਾਂ	reserved
ਗੰਭੀਰ	serious
ਆਦਤ (f)	habit
ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨਾ	to address
ਅਜੀਬ	strange

ਵਰਤਣਾ	to use
ਕਰਕੇ	because of (postposition)
ਵਿਦਿਆਰਥੀ (m/f)	student
ਸਤਿਕਾਰ (m)	respect
ਆਮ ਵੱਂਗ	as usual
ਮਜ਼ਾਕ (m)	joke, fun
ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣਾ	to make fun of
ਬੈਠਣਾ	to sit
ਗੁੱਸਾ (m)	anger
ਬੈਂਤ (f)	cane
ਸੋਟੀ (f)	stick
ਘੁਮਾਉਣਾ	to wave, to rotate
ਕੜਕਣਾ	shout threateningly
ਬਕਵਾਸ (m)	nonsense
ਸਜ਼ (f)	punishment
ਕੁੱਟਣਾ	to beat
ਕੁੱਟ (f)	beating
ਕੁੱਟ ਪੈਣੀ	to be beaten
ਇਜਾਜ਼ਤ (f)	permission
ਓਦੋਂ	at that time
ਬਦਮਾਸ (m/f)	scoundrel
ਠੇਕਾ (m)	monopoly contract
ਸੱਕ (f)	suspicion, doubt
ਤਲੀ (f)	palm
ਜੜ ਦੇਣਾ	to put on, to fix
ਮਨ (m)	mind
ਦੁਖੀ	upset
ਸ਼ਗਰਤ (f)	mischief

ਮੁਖਬਰ (m/f)	informer (m/f)
ਵਾਰੀ	turn
ਮੰਣਾ	to accept, to admit
ਜਣਾ (m)	person (m)
ਕੁੱਟ ਖਾਣੀ	to receive the beating (See below)
ਬਾਕੀ	the remaining
ਬਚਾਓ (m)	saving, defence
ਕੱਲਾ, ਇਕੱਲਾ	alone
ਸ਼ਾਸ਼ੀਅਤ (f)	personality
ਝੁਕਾਉਣਾ	to bow, to bend
ਚਰਿੱਤਰ (m)	character
ਮਹਾਨਤਾ (f)	greatness
ਜਿੰਦਗੀ (f)	life
ਇਲਕਣਾ	to manifest

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਬੋਲਦਾ ਉਹ ਘੱਟ ਸੀ

As an example of word order in Panjabi, in a typical grammar book, this would be ਉਹ ਘੱਟ ਬੋਲਦਾ ਸੀ. The sentence starts with ਬੋਲਦਾ because his speech habit is highlighted in it. This word would receive the main sentence stress in speech. Read CP1 (p.111) about how word order is manipulated in Panjabi and is combined with stress to achieve focusing and present some information emphatically.

Use of ਵੀ, ਹੀ and ਤਾਂ

Read CP1 (pp.91-92) about the use of these words known as 'particles'.

ਤਦ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹੋਰ ਜਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁੱਟ ਪੈ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ

ਤਦ ਵੀ Even then ('inclusive' use)

ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹੋਰ ਜਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ

As far as I and a few ('five, seven') others are concerned

ਕੁੱਟ ਪੈ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ

**A
C
B**

Would definitely have received the beating ('emphatic use')

'Ingestive' idiomatic expressions

Many idiomatic expressions in Panjabi, Hindi-Urdu and other Indian languages involve the use of the verbs ਖਾਣਾ 'to eat' and ਪੀਣਾ 'to drink'. But the actions denoted by such idioms do not literally involve eating and drinking, just as the English idiom 'to kick the bucket' does not involve the actual kicking of a physical bucket! Some examples of 'ingestive' idioms of Panjabi are:

ਕੁੱਟ ਖਾਣਾ	'to receive a beating'	(Lit.: 'to eat a beating')
ਗਾਹਲਾਂ ਖਾਣਾ	'to receive verbal abuse'	(Lit.: 'to eat abuses')
ਝਿੜਕਾਂ ਖਾਣਾ	'to receive rebukes'	(Lit.: 'to eat rebukes')
ਸਿਰ ਖਾਣਾ	'to bore with non-stop talking'	(Lit.: 'to eat the head')
ਰਿਸਵਤ ਖਾਣਾ	'to receive a bribe'	(Lit.: 'to eat bribe')
ਵੱਡੀ ਖਾਣਾ	as above	
ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਣਾ	'to be beaten'	(Lit.: 'to eat shoes')
ਛਿੱਤਰ ਖਾਣਾ	'to be beaten'	(Lit.: 'to eat broken shoes')
	(ਲਿੱਤਰ ਖਾਣਾ is also used in some areas)	
ਛੱਡੇ ਖਾਣਾ	'to be beaten'	(Lit.: 'to eat rods')
	(Shoes or rods may or may not be used in the act)	
ਕੰਨ ਖਾਣਾ	'to talk noisily'	(Lit.: 'to eat ears')
	'to make a noise'	
ਧੋਖਾ ਖਾਣਾ	'to be deceived'	(Lit.: 'to eat deception')
ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਣਾ	'to misunderstand'	(Lit.: 'to eat mis-understanding')

ਠੋਕਰ ਖਾਣਾ	'to stumble'	(Lit.: 'to eat a knock')
ਗਰਮੀ ਖਾਣਾ	'to lose one's cool'	(Lit.: 'to eat heat')
ਖੇਹ ਖਾਣਾ	'to indulge in useless or unethical activities'	(Lit.: 'to eat dust')
ਸਿਗਾਰਟ ਪੀਣਾ	'to smoke a cigarette'	(Lit.: 'to drink a cigarette')
ਹੁੱਕਾ ਪੀਣਾ	'to smoke a hookah'	(Lit.: 'to drink a hookah')
ਗਾਂਜਾ/ਚਰਸ ਪੀਣਾ	'to smoke cannabis'	(Lit.: 'to drink cannabis')
ਲਹੂ ਪੀਣਾ	'to torment someone', 'to exploit someone financially'	(Lit.: 'to drink blood')

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

These question are included to test your comprehension of the text.
Answers to the question are given at the end of the book.

1. Why did the boys give the nickname ਬੱਚੇ to the teacher?
2. Why did Thekedar choose to get punished for the mischief he did not commit?
3. Translate the last sentence of the story into English.

Language Unit 5

The title of the story is a Panjabi proverb which literally means ‘Moses ran away from death and death stood before him.’ It is used when someone runs away from a problem but cannot escape from it even by doing this. It is rarely used in the literal sense. موسیٰ is the Arabic version of the name of the prophet Moses. This name is quite common among Indian and Pakistani Muslims. The origin of the proverb is unknown but it almost certainly has nothing to do with the Biblical prophet Moses. The author asked an elderly Muslim in his village how the proverb started and got a fanciful answer related to a fictional story set in the nineteenth century. The proverb is probably older than that. But the story is quite interesting and worth reading.

ਮੁਸਾ ਭੱਜਾ ਮੌਤ ਤੋਂ, ਅੱਗੇ ਮੌਤ ਖੜੀ

ਸੰਗਤ ਰਾਏ ਭਾਰਦਾਜ

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੋਂ ਸੁਣੀ ਸੀ।

ਉਨੀਂਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਅੰਬਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ ਛਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੁਸਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਗਾੜੇ ਹੋਏ ਰਦੀਸਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਨੈਜਵਾਨ ਰੋਜ਼ ਛਕੀਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਦੱਸੋ।” ਛਕੀਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ, “ਕਾਕਾ, ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਹਾਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ। ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਉਸ ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ। ਇਹਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇ। ਤੂੰ ਉਹਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ।” ਪਰ ਉਹ

ਰਈਸਜ਼ਾਦਾ ਛਕੀਰ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਛਕੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਜਾਨਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਣ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋਏਗੀ।” ਰਈਸਜ਼ਾਦਾ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਬੁੜ੍ਹਿਆ, ਪੰਜਵਾਂ ਦਿਨ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਹੀ ਐ। ਇਹਨੂੰ ਮੈਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਵੇਰ ਦੇਖਾਂਗਾ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਸੱਚ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਦਾਹੜੀ ਫੜਾਂਗਾ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੂਸਾ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਫਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ। ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇਕ ਖੂਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕ ਕੇ ਉਹਨੇ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਇਆ।

ਦਰਖਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲਾ ਭਲਵਾਨ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਸਾ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਨੋਜਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੁੰਡਿਆ, ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਜਾਪਦੈ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਚਲਿਐਂ?”

“ਨਹੀਂ ਭਾਈਆ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਇਆਂ।”

“ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ?”

“ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਗਲ ਛਕੀਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਐ। ਮੈਂ ਅੰਬਾਲਿਓਂ ਫੇਚ ਸੋ ਮੀਲ ਦੂਰ ਆ ਗਿਆਂ। ਹੁਣ ਦੇਖਦਾਂ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਸੱਚ ਹੁੰਦੀ ਐ।”

ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਹੱਸ ਕਿਹਾ, “ਕਾਕਾ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਅੰਬਾਲਾ ਐ। ਮੈਂ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸਤਾ ਹਾਂ। ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਏਸ ਅੰਬਾਲੇ ਆ ਗਿਆ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਤੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਚੱਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਚੰਗਾ, ਚੱਲ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲਾ।”

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਬਜ਼ੁਰਗ	old person (respectful)
ਅੱਖੀਰਲਾ	last
ਦਹਾਕਾ (m)	decade
ਅੰਬਾਲਾ (m)	a city in Haryana state in North India
ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ	having spiritual powers
ਛਕੀਰ (m)	Muslim saint
ਵਿਗਤਿਆ	spoilt
ਰਈਸਜ਼ਾਦਾ (m)	son of a rich man
ਤੰਗ ਕਰਨਾ	to trouble, torment
ਨੋਜਵਾਨ (m)	young man
ਬਾਬਾ ਜੀ (m)	respectful address to an old man or a saint

ਮੁਸਤਕਬਿਲ (m)	future
ਹਾਲ (m)	present
ਪਿਆਨ (m)	care, attention
ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ (m)	God (Muslim word)
ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਣਾ	to leave someone in peace
ਤੰਗ ਆਉਣਾ	to get fed up
ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋਣਾ	to become furious (Lit.: 'to become red and yellow')
ਬੁੜਾ (m)	old man (disrespectful)
ਦਾਹੜੀ (f)	beard
ਫੜਨਾ	to catch, get hold of
ਲਗਾਤਾਰ	continual
ਸਫਰ (m)	travel
ਅੱਤ ਦੀ	extreme
ਗਰਮੀ (f)	heat
ਬੋਹੜ (m/f)	banyan tree
ਹੁਕਣਾ	to stop
ਭਲਵਾਨ (m/f)	wrestler
ਹੱਸਾ (m)	rope
ਵਿਆਹ (m)	marriage
ਭਾਈਆ (m)	older brother (See CP1 p.51)
ਪਾਗਲ	mad
ਤੇਢ ਸੌ	one hundred and fifty (Lit.: 'one and a half hundred')
ਛਰਿਸਤਾ (m)	angel
ਗਲਤੀ (f)	mistake
ਚੱਲਣਾ	to move

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About language and culture

ਰਦੀਸਜ਼ਾਦਾ (ਰਦੀਸ+ਜ਼ਾਦਾ)

The affix -ਜ਼ਾਦਾ, which comes from Persian, means 'offspring'. ਰਦੀਸ means 'rich man'. On the same pattern, you have ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ 'son of the master', ਸ਼ਹਜ਼ਾਦਾ, 'son of a king' (ਜ਼ਾਹ is the Persian word for a king) and ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ 'bastard' (offspring of an illicit union). The feminine form of the suffix is -ਜ਼ਾਦੀ.

ਮੁਸਤਕਬਿਲ and ਹਾਲ

These time-related words, borrowed from Persian and Arabic via Urdu are used mostly by Pakistani Muslim speakers of Panjabi. The corresponding words used by most speakers of Panjabi in India are given below

Present	ਹਾਲ	ਵਰਤਮਾਨ
Past	ਮਾਜ਼ੀ	ਅਤੀਤ
Future	ਮੁਸਤਕਬਿਲ	ਭਵਿੱਖ

ਚਲਿਐਂ

The Present Tense form of the verb 'to be' (CP1 p.228) often get fused with the main verb in speech. ਚਲਿਐਂ is a fusion of ਚਲਿਆ+ਹੈਂ or ਚਲਿਆ+ਏਂ.

ਮੂਸਾ

Muslims have great respect for the Biblical prophets and regard them as their own prophets. Many Arabic versions the Biblical names are found among Muslims. They add the words ਅਲੈਹ ਇਸਲਾਮ ('Peace be on him') when mentioning their names. The most common ones used by Panjabi-speaking Muslims are

ਆਦਮ	Adam
ਅੱਯੂਬ	Job
ਦਾਊਦ	David
ਸੁਲੇਮਾਨ	Solomon

ਇਬਰਾਹੀਮ	Abraham
ਮੂਸਾ	Moses
ਹਾਰੂਨ	Aaron
ਯਾਕੂਬ	Jacob
ਇਸਹਾਕ	Isaac
ਯੂਸਫ	Joseph
ਯਹੀਆ	John (the Baptist)
ਇਸਮਾਈਲ	Ishmael
ਇਲਿਆਸ	Elijah
ਯੂਨਾਸ	Jonah
ਨੂਹ	Noah
ਹਾਜਿਰਾ	Hagar

ਲਿਖੇ ਮੂਸਾ ਪੜੇ ਖੁਦਾ

This proverb literally means '(When) Moses writes, (only) God reads.' It is used to refer to someone's illegible handwriting.

ਪਿਲਾਉਣਾ and ਕਰਾਉਣਾ

These causative forms are deal with in the Grammar Unit 2.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. Why did Musa decide to go away from the city? Did he succeed in his purpose?
2. Who was the man he met in the village? What did he look like?

Language Unit 6

Here is another true story from the author's experience. It relates to a simple-minded (and probably uneducated) villager in the Punjab. It is a profoundly moving story about a mystical belief underlying his great moral philosophy (ਮਹਾਨ ਫਲਸਫਾ), which is infinitely nobler than the so-called intellectual and logical ethical philosophies. The roots of this moral philosophy go back thousands of years in Indian antiquity.

ਮਹਾਨ ਫਲਸਫਾ

ਮੰਗਤ ਰਾਏ ਭਾਰਦਾਜ

ਜੂਨ ਜਾਂ ਜੁਲਾਈ 1967 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਵਾਲਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸਾਈਕਲ ਸਫਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਂ ਨਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਜਿਹਦੇ 'ਤੇ ਪੁਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਪੈਦਲ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਉਤਰ ਜਾਣ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮੈਂ ਇਕ ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਭਰੀ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਮੰਦਿਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਰਾਤ ਠਹਿਰ ਸਕਾਂ? ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਸੁਆਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆ ਜਾਓ।”

ਰਾਤ ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਹ ਭੁਦ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਮੰਜਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਦੇ ਨਾਸਤੇ ਮਗਰੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਜਨਾਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਇਹ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਵਾਓ।” ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਪ ਵਾਲੀ

ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐ? ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਦਾ ਮੁੱਲ ਦਿਆਂ।” ਅੱਗੋਂ ਉਹਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਨਾਬ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਤੁਸੀਂ ਓਹੀ ਹੋ।”

ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਉਹਦਾ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਲਸਫੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇੰਨਾ ਮਹਾਨ ਨੈਤਿਕ ਫਲਸਫਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ।

ਮੈਂ “ਓਹੀ” ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ “ਉਹ” ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਨਿਆਂਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਇਸ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਆਖਰੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਉਹਨੂੰ ਸੌ ਛੀ ਸਦੀਂ ਨੰਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣਗੇ।

A B ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਸੜਕ (f)	road
ਸਫਰ (m)	travel
ਰਾਹ (m)	way
ਨਦੀ (f)	river, stream
ਪਾਰ ਕਰਨਾ	to cross
ਪੁਲ (m)	bridge
ਗੋੜਾ (m)	knee
ਗੋੜੇ ਗੋੜੇ	knee deep
ਪੈਦਲ	on foot
ਜ਼ੋਰਦਾਰ	very strong, heavy
ਹੜ੍ਹ (m)	flood
ਉਤਰਨਾ	to go down
ਰਾਤ (f)	night
ਬਿਤਾ	to spend
ਪੱਠੇ (m.pl)	fodder
ਭਰੀ (f)	sheaf, bundle

ਮੰਦਰ (m)	Hindu temple
ਗੁਰਦੁਆਰਾ (m)	Sikh temple
ਪਰਿਵਾਰ (m)	family
ਬਿਸਤਰਾ (m)	bed clothes
ਗਰਮੀਆਂ (f.pl)	summer season
ਵਿਹੜਾ (m)	courtyard
ਆਰਾਮ (m)	rest, comfort
ਰਾਤ (f)	night
ਬਿਤਾ	to spend
ਨਾਸ਼ਤਾ (m)	breakfast
ਮਗਰੋਂ	after
ਰੁਪਏ (m.pl)	rupees
ਨਿਸਤਾ	politeness
ਪਾਪ (m)	sin
ਆਸਰਾ (m)	shelter
ਪਰਮਾਤਮਾ (m)	God (Hindu and Sikh word)
ਭੇਸ (m)	guise
ਬਦਲਣਾ	to change
ਇਨਸਾਨ (m/f)	human being
ਇਨਸਾਨੀਅਤ (f)	humanity
ਇਮਤਿਹਾਨ (m)	test, examination
ਓਹੀ	ਊਹ+ਹੀ
ਸਾਦਗੀ (f)	simplicity
ਦਿਲ (m)	heart
ਛੂਹਣਾ	to touch
ਅੰਧ ਵਿਸਵਾਸ (m)	blind faith, superstition
ਨੈਤਿਕ	moral
ਫਲਸਫਾ (m)	philosophy

ਈਮਾਨਦਾਰੀ (f)	honesty
ਪੱਕਾ	firm
ਯਕੀਨ (m)	belief, faith
ਸੱਚਮੁਚ	really
ਦਿਆਲੂ	kind, merciful
ਨਿਆਂ (m)	justice
ਨਿਆਂਕਾਰੀ	just
ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ	simple and straightforward
ਸੌਂ ਛੀ ਸਦੀ	one hundred percent

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ
Perfective form + ਹੋਇਆ

This structure is used to convey the meaning 'had already taken place'. A strong flood had already come in the river. Other examples are

ਉਹਨੇ ਖਾਣਾ ਪਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ
He had (already) cooked the meal.

ਮੈਂ ਕਮਰਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ
I had (already) cleaned the room.

ਬੈਂਗਣ ਸੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ
The aubergines were rotten.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. How did people normally cross the river? Why was the author unable to cross it?
2. How did the old man's family treat their guest?

3. Why did the old man refuse to get money from the author?
4. Why does the author regard the old man's views as great philosophy which, according to others, could simply be a superstition or blind faith?

Language Unit 7

This is an extract from the novel ਧੁੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤ (which means 'The mist and the dawn') by Avtar Uppal, the person who composed and sang Harvaravi's song in Language Unit 1. The language used by Uppal is a simple and unadorned version of the Doabi dialect of Panjabi. Most of the sentences are short and simple. The speakers use the typical Doabi version ਆ, of the Panjabi verb ਹੈ. The Doabi word form ਕਿੱਦਾਂ used by one of the speakers is often frowned upon by the advocates of 'Standard Panjabi' who insist that the 'correct' form is ਕਿਵੇਂ. Some Panjabi writers in the thirties of the last century started advocating the use of 'Standard Panjabi', also known as ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ, as a style of writing and formal speech based on the speech of the Majha region (Amritsar and Lahore areas) of the Punjab because most of them came from this region. A ਟਕਸਾਲ is a place where coins are minted. So the concept of ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ sets absolute prescriptive standards of 'correctness' for Panjabi. But as writers from the other areas entered the literary field, the grip of the so-called ਟਕਸਾਲੀ or 'standard' Panjabi inevitably started loosening. Many modern prominent Panjabi writers come from the Malwa (southern) region. They started using words and constructions of their own regional speech in their writings as well as formal speech. Now a standard loosely based on the older 'Standard Panjabi' is followed. It is often called ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ (Central Panjabi).

Most of the speakers of Indian Panjabi who settled in the foreign countries come from the Doaba region of the Panjab (Jalandhar, Hoshiar Pur and Kapurthala districts lying between the rivers Satluj

and Beas). The modern Panjabi speakers even in India typically mix English words in their Panjabi speech, which is presented faithfully here.

It is notable that Uppal does not use the new Gurmukhi letters with a dot. As was pointed out in CP1 (p.12), most speakers of Panjabi pronounce the borrowed word with these sounds with the native Panjabi words. In this extract you find ਫੰਡ (ਫੰਡ), ਤਨਖਾਹ (ਤਨਖਾਹ), but ਕੌਫ਼ੀ is written with ਫ. This faithfully reflects the Doabi pronunciation of these borrowed words. The typical Panjabi marker of respect ਜੀ is added to the borrowed English word ਸਰ. The English words 'media' and 'propaganda' have got Panjabi grammatical endings.

ਧੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤ

ਅਵਤਾਰ ਉੱਪਲ

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਸਵੀਰ ਗਿੱਲ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਭਾਅ ਜੀ, ਪ੍ਰੈਪੋਰਡ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੰਭਾਲੋ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣਨੀ ਆ,” ਗਿੱਲ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਰਾਂਡੇ 'ਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਣੇ ਰਹਿਨਮਾ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਚੋਣ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਟੀਮ ਦਾ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਕਰਿੰਦਾ ਬਣਿਆ। ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੀਰ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਸਵੀਰ ਗਿੱਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰੈਪੋਰਡਾ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੁੱਛਾਂ 'ਚ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਵੈਸੇ ਆਪਾਂ ਬੋੜਾ ਪਛੜ ਰਹੇ ਹਾਂ,” ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਚਾਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

“ਲਓ ਭਾਅ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਾਂ ਕਿੱਦਾਂ ਪਛੜ ਸਕਦੇ ਅਂਦੋਂ?” ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਟੀਮ ਵਰਕ, ਪਰੈਪਰ ਪਲੈਨਿੰਗ। ਆਈ ਮੀਨ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ? ਕਿੱਦਾਂ ਕਹਿਣਾ। ਜਸਵੀਰ ਜੀ, ਯੋਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਖਾਸ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਗਾਈਡ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਮੀਡੀਏ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਟੈਕਨੀਕ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆ। ਹਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਫੰਡ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ।” ਕੁਲਦੀਪ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਭਾਅ ਜੀ, ਡੌਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਫੰਡ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੀਡੀਏ ਦੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੋਰ ਕੋਣ ਮੀਡੀਏ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ?” ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਅਨੂਪ, ਅਨੂਪਾ” ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਇਕ ਚਾਲੀ ਬਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦਾ ਕਲੀਨ-ਸੇਵਡ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬਰਾਂਡੇ 'ਚ ਆਇਆ।

“ਅਨੂਪ, ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ?” ਗਿੱਲ ਨੇ ਅਨੂਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਸਰ ਜੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ,” ਅਨੂਪ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਝੁਕ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਵਲ ਦੇਖਦਿਆਂ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਭਾਅ ਜੀ, ਅਨੂਪ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਹਾਊਸ ਮੈਨੇਜਰ ਆ, ਵੈਰੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਟਾ। ਇੱਕਸਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬੱਜਟ ਅਨੂਪ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ। ਇੱਕਸਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨੂਪ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਡਬਲ ਬੋਨਸ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਚਲੋ ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਗੱਲ ਆ।” ਜਸਵੀਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਅਨੂਪ ਦਾ ਪਰੀਚੀ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

“ਹਾਂ ਜੀ ਭਾਅ ਜੀ, ਬੀਅਰ ਜਾਂ ਵਿਸਕੀ?” ਜਸਵੀਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਕੌਂਡੀ ਠੀਕ ਆ।” ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਅੱਛਾ ਅਨੂਪ, ਕਮਲਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਤਿੰਨ ਕੱਪ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੌਂਡੀ ਲਿਆਵੇ,” ਗਿੱਲ ਨੇ ਅਨੂਪ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

“ਸਰ ਜੀ ਤਿੰਨ ਕੱਪ?” ਅਨੂਪ ਨੇ ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ।

“ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕੱਪ। ਤੁੰ ਨਹੀਂ ਪੀਣੀ? ਕਮਲਾ ਨੂੰ ਕਹੀਂ ਨਵੇਂ ਸੈੱਟ 'ਚ ਕੌਂਡੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਵੇ।”

ਜਦੋਂ ਅਨੂਪ ਕੌਂਡੀ ਦਾ ਆਡਰ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਗਿੱਲ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾਲ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

A C B ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਧੁੰਦ (f)	fog, mist
ਪ੍ਰਭਾਤ (f)	dawn
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (f)	Legislative Assembly (See below)
ਚੋਣ (f)	election
ਪੈਂਤੜਾ (m)	move in a game
ਸੰਭਾਲਣਾ	to take charge of
ਕੋਠੀ (f)	large house
ਰਹਿਨੁਮਾ (m/f)	guide
ਅਗਵਾਈ (f)	leadership
ਮੁੱਖ	leading, chief
ਕਰਿੰਦਾ (m)	worker
ਅੱਡ	separate
ਅਦਾਰਾ (m)	organisation
ਸਰਕਾਰ (f)	government

ਸਰਕਾਰੀ	governmental
ਜਾਣਕਾਰੀ (f)	information
ਸੁਝਾਅ (m)	suggestion
ਮੁੱਛਾਂ (f,pl)	moustache
ਮੁਕਸਰਾਉਣਾ	to smile
ਰਾਜਨੀਤੀ (f)	politics
ਸਮੁੱਚਾ	complete, whole
ਬੋਲ-ਚਾਲ (f)	conversation
ਤਿਆਰੀ (f)	preparation
ਬੋੜਾ	a bit, slightly
ਪਛੜਨਾ	to lag behind
ਪਰਚਾਰ (m)	canvassing
ਅਹਿਮੀਅਤ (f)	importance
ਇਸ਼ਾਰਾ (m)	sign, signal
ਪਹਿਰਾਵਾ (m)	dress
ਪਹਿਨਣਾ	to wear
ਪਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਣਾ	to keep in mind
ਗੋਰਾ ਰੰਗ (m)	white skin colour
ਪਰੀਚੈ (m)	introduction
ਵਰਤਣਾ	to use
ਨੁਕਤਾ (m)	point
ਬਰਾਂਡਾ (m)	porch
ਝੁਕਣਾ	to bend down
ਜੁਆਬ, ਜਵਾਬ (m)	reply
ਤਨਖਾਹ (f)	salary
ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ	to confirm

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ

India has a two-tier legislative system. Each state has its own legislative assembly or ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, and there is a central parliament which has two houses – the lower house Lok Sabha and the upper house Rajya Sabha. A member of a legislative assembly or ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ is known as an MLA or Member (of the) Legislative Assembly. An MLA is called ਵਿਧਾਇਕ in Panjabi and other north Indian languages. The north Indian word for the parliament is ਸੰਸਦ and MP is called ਸਾਂਸਦ.

Language Unit 8

The little story in this unit gives a realistic picture of a primary school and its schoolmaster in a far flung small village in the Indian Punjab in early fifties of the last century. There were no tarmac roads connecting such villages with towns and cities. Often a primary school was manned by only one teacher who did his work in a highly leisurely way. The last few sentence in the story are in Urdu because Urdu was the language of government offices at the lower level at that time. This continued well into the sixties. A comparison is made with Panjabi to show how similar these two sister languages are.

Henceforward, you will come across very few new grammatical structures in the Language Units of this book. But you should be learning more vocabulary. You have already come across many words of this passage in *CP1*. But their meanings are given here again to help you understand the story without going back to *CP1*.

ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ

ਮੰਗਤ ਰਾਏ ਭਾਰਦਾਜ

ਜਿੰਦਰੀ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਵਾਹ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਮਰ-ਭਰ ਯਾਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮਰ-ਭਰ ਯਾਦ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਸਕੂਲ ਟੀਚਰ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ੇ! ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਇਕ ਟੀਚਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਸਨ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚਾਲੀ ਕੁ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ

ਸਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਹੋਇਆ, ਤਦ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟੀਚਰ ਉਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਰ ਕੇ ਸਕੂਲ ਛੌਡਿਆ।

ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਡਾਕਖਾਨਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਿਰਫ ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੇਸਟ ਮਾਸਟਰ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੱਕਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਆਂਡੇ ਵਰਗਾ ਰੰਜਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਖਾਸ ਪਹਿਲੂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਮੁੱਛਾਂ ਸਨ। ਇੰਨੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਝਾੜ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਘਣੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਛਾਂ ਬਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਸ਼ਿਅਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਮੁੱਛ ਤੋਂ, ਡਰਦਾ ਕੁੱਲ ਜਹਾਨ,
ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਹੈ ਆਲੂਣਾ, ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਾਨ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸਮਝਿਆ। ਉਹ ਬੜੇ ਹੀ ਭੁਸ਼-ਤਬੀਅਤ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਸਦਾ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਚਿੱਟੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਹੁੱਕਾ ਪੀਣ ਨਾਲ ਪੀਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਇੱਕ ਮੁੱਛ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇ ਹੁੱਕੇ ਦੀ ਨੜੀ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਹੁੱਕੇ ਦਾ ਕਸ ਲਾਉਂਦੇ, ਫਿਰ ਖੰਘਦੇ, ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਨੱਕ 'ਚੋਂ ਧੂਆਂ ਕੱਢਦੇ, ਜੋ ਮੁੱਛਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਬੜਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ!

ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਰਖਤ ਹੇਠਾਂ ਮਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲੇਟੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਅਜਨਥੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਮਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆਂ ਕੋਲ ਪਈ ਕੁਰਸੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇਤਮੀਨਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ‘‘ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹਾਂ।’’ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਇਕਦਮ ਤ੍ਰੁਭਕ ਕੇ ਮਜ਼ੇ ਤੋਂ ਉੱਠੋਂ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੋਲੇ, ‘‘ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਹਜ਼ੂਰ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਸਨ।’’ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘‘ਹਾਂ, ਉਹ ਇਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਬਣ ਗਏ ਨੇ, ਤੇ ਸਕੂਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਾਂ।’’ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ‘‘ਤੁਸੀਂ ਹੁੱਕਾ ਪੀਓ ਹਜ਼ੂਰ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚਾਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।’’ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘‘ਜੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ। ਮੈਂ ਹੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ।’’

ਤਦ ਤਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਕੇ ਤੱਪੜਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਦੋ ਕੁ ਘੰਟਿਆਂ ਮਹਾਰੋਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ, ‘‘ਸਕੂਲ ਮੈਂ ਬੱਚੋਂ ਕੋ ਸੰਭਾਲਨੇ ਕਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਬੱਚੇ ਇਧਰ ਉਪਰ ਖੇਲ ਰਹੇ ਥੇ। ਕੁਛ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਭੀ ਖੇਲ ਰਹੇ ਥੇ। ਮਹਾਰ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਕੋ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਥੀ। ਵੱਹ ਦਰਖਤ ਕੇ ਨੀਚੇ ਚਾਰਪਾਸੀ ਪਰ ਲੇਟੇ ਮਜ਼ੇ ਸੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਹੇ ਥੇ।’’

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

**A
C
B**

ਲੋਕ (m.p)	people
ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ	most
ਯਾਦ ਰਹਿਣਾ	stay in the memory
ਉਮਰ-ਭਰ	throughout life
ਬੰਦਾ (m)	person
ਚੰਹਰੀ (m)	chief, a title used for some people
ਸ਼ਾਮਿਲ	included
ਪਰਮਾਤਮਾ (m)	God
ਆਤਮਾ (f)	soul
ਸ਼ਾਂਤੀ (f)	peace
ਬੇਖਸ਼ਣਾ	give as a blessing
ਨਿੱਕਾ	small
ਜਿਹਾ	-ish
ਇੱਕੋ ਇਕ	only one
ਨਾਲ	close by
ਪਿੰਡ (m)	village
ਦਾਖਿਲ ਹੋਣਾ	to enter
ਨੈਕਰੀ (f)	job, employment
ਵਧਾਉਣਾ	to increase, to extend
ਮੰਨਣਾ	to agree, to accept
ਡਾਕਖਾਨਾ (m)	post office
ਲਗਾਤਾਰ	continuously
ਹੁੱਕਾ (m)	a type of smoking pipe (See below)
ਹੁੱਕਾ ਪੀਣਾ	to smoke a ਹੁੱਕਾ
ਪੜਾਉਣਾ	to teach
ਘੱਟ	short, little

ਸਮਾਂ (m)	time
ਛੱਡਣਾ	to leave
ਮਰਨਾ	to die
ਗੰਜਾ	bald
ਸ਼ਾਖਸੀਅਤ (f)	personality
ਖਾਸ	special
ਪਹਿਲੂ (m)	aspect
ਮੁੱਛ (f)	moustache
ਝਾੜ (m)	large bush
ਸੰਘਣਾ	thick
ਚਿਹਰਾ (m)	face
ਕਵੀ (m)	poet
ਸ਼ਿਅਰ (m)	couplet
ਕੁੱਲ	whole
ਜਹਾਨ (m)	world
ਡਰਨਾ	to be afraid
ਚਿੜੀ (f)	sparrow
ਆਲੂਣਾ (m)	nest
ਸ਼ਾਨ (f)	glory
ਮਜ਼ਾਕ (m)	joke
ਪ੍ਰਸੰਸਾ (f)	praise, compliment
ਸਮਝਣਾ	to regard, to understand
ਖੁਸ਼-ਤਬੀਅਤ	cheerful
ਇਨਸਾਨ (m/f)	human being
ਮੁਸ਼ਕਾਉਣਾ	to smile
ਮੁਸ਼ਕਾਹਟ (f)	smile
ਚਿੱਟਾ	white
ਪੀਲਾ	yellow
ਧਿਆਨ (m)	care

ਨੜੀ (f)	pipe
ਕਸ (m)	the act of drawing smoke from a cigarette or hookah
ਖੰਘਣਾ	to cough
ਧੂਂਅ (m)	smoke
ਕੱਢਣਾ	to push out
ਫਸਣਾ	to get caught
ਮਜ਼ੇਦਾਰ	interesting
ਨਜ਼ਾਰਾ (m)	sight, scene
ਦਰਖਤ (m)	tree
ਹੇਠਾਂ	under
ਮੰਜਾ (m)	cot
ਲੇਟਣਾ	to lie down
ਅਜਨਵੀ (m/f)	stranger
ਕੁਰਸੀ (f)	chair
ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ	to make a signal
ਇਤਮੀਨਾਨ (m)	calmness
ਤੁਭਕਣਾ	to get panicked
ਹੱਥ ਜੋੜਨਾ	to fold hands
ਘਬਰਾਉਣਾ	to get worried
ਕੰਬਣਾ	to tremble
ਆਵਾਜ਼ (f)	voice, sound
ਮਿਲਨਾ	to meet
ਤਕਲੀਫ (f)	trouble
ਇਨਸਾਨ (m/f)	human being
ਤਦ ਤਕ	by then
ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ	to gather
ਝਿੜਕਣਾ	to rebuke
ਤੱਪੜ (m)	long mat (See below)

The last five Urdu sentences in the story are glossed below.

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਮੁੱਢ and ਮੁੱਢਾਂ

Both the singular and the plural forms are used interchangeably.

ਹੱਕਾ

A smoking pipe in which the smoke passes through water before being inhaled. Smoking a ਹੱਕਾ is considered less unhealthy than smoking a cigarette. (But the author of this book, a strict non-smoker, has no opinion on this matter!)

ਤੱਪੜ

A long mat made from jute fibre for the school children to sit on. After the school hours it is rolled.

ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ੇ!

Literally, 'May God bless his soul with peace!' or 'God bless his soul!'

ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ

Imperfective form + ਰਿਹਾ

This structure is used to convey the sense of 'to keep doing something.' (See CP1 p.207)

ਉਹ ਸਦਾ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

He always kept smiling.

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਹੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ।

The teacher kept smoking the hookah.

ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

Keep doing your job.

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਸਫਲ ਹੋਵੋਗੇ।

If you go on working hard, you will succeed.

Stem form + जा

This structure indicates the completion of an action. (See CP1 p.159).

ਮੁੱਛਾਂ ਪੀਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

The moustache had become yellow.

ਉਹ ਇਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

He has become the headmaster of a high school.

ਚਲਿਆ ਗਿਆ or ਚਲਾ ਗਿਆ

This expression means 'went away.'

ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ

Punjabi and Urdu

The Panjabi equivalents of only those Urdu words are given which differ in the two languages.

ਨਹੀਂ ਥਾ। ਬੱਚੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਖੇਲ ਰਹੇ ਥੇ।
ਸੀ ਸਨ

not was children here there playing were

ਕੁਛ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਭੀ ਖੇਲ ਰਹੇ
 some children school of outside well of near also playing

ਥੋ	ਮਗਰ	ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ	ਕੋ	ਕੋਈ	ਫਿਕਰ	ਨਹੀਂ	ਥੀ।
ਸਨ	ਪਰ		ਨੂੰ				ਸੀ
were	but	Master Ram Chand	to	any	worry	not	was

ਵੁਹ	ਦਰਖਤ	ਕੇ	ਨੀਚੇ	ਚਾਰਪਾਈ	ਪਰ	ਲੇਟੇ	ਮਜ਼ੇ	ਸੇ
ਉਹ	ਦੇ	ਹੇਠਾਂ	ਮਜ਼ਿਹੇ	ਤੇ				ਨਾਲ
he	tree	of	under	cot	on	lying	contentment	with

ਹੁਕਾ	ਪੀ ਰਹੇ	ਥੇ।
		ਸਨ
hookah	smoking	was

It is noticeable that the major differences are in postpositions, helping verbs and grammatical endings of some words. The two languages are mutually intelligible. The Urdu wording given above could be called Hindi as well. Urdu and Hindi are basically the same language.

It will be interesting to compare an Urdu poem for children with its Panjabi translation.

Urdu	Punjabi
ਆਓ ਬੱਚੋ, ਸੁਣੋ ਕਹਾਨੀ, ਏਕ ਥਾ ਰਾਜਾ, ਏਕ ਥੀ ਰਾਨੀ।	ਆਓ ਬੱਚਿਓ, ਸੁਣੋ ਕਹਾਣੀ, ਇਸ ਸੀ ਰਾਜਾ, ਇਸ ਸੀ ਰਾਨੀ।
ਰਾਜਾ ਬੈਠਾ ਬੀਨ ਬਜਾਏ, ਰਾਨੀ ਬੈਠੀ ਗਾਨਾ ਗਾਏ, ਤੋਤਾ ਬੈਠਾ ਚੋਂਚ ਹਿਲਾਏ।	ਰਾਜਾ ਬੈਠਾ ਬੀਨ ਵਜਾਏ, ਰਾਣੀ ਬੈਠੀ ਗਾਣਾ ਗਾਏ, ਤੋਤਾ ਬੈਠਾ ਚੁੰਝ ਹਿਲਾਏ।
ਨੌਕਰ ਲੇਕਰ ਹਲਵਾ ਆਯਾ, ਤੋਤੇ ਕਾ ਭੀ ਮਨ ਲਲਚਾਯਾ।	ਨੌਕਰ ਲੈ ਕੇ ਹਲਵਾ ਆਇਆ, ਤੋਤੇ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਲਲਚਾਇਆ।
ਰਾਜਾ ਬੀਨ ਬਜਾਤਾ ਜਾਏ, ਨੌਕਰ ਸੋਰ ਮਚਾਤਾ ਜਾਏ, ਤੋਤਾ ਹਲਵਾ ਖਾਤਾ ਜਾਏ।	ਰਾਜਾ ਬੀਨ ਵਜਾਂਦਾ ਜਾਏ, ਨੌਕਰ ਸੋਰ ਮਚਾਂਦਾ ਜਾਏ, ਤੋਤਾ ਹਲਵਾ ਖਾਂਦਾ ਜਾਏ।

The meanings of some of the words in the Panjabi translation are

ਬੱਚਿਓ	O children
ਸੁਣਨਾ	to hear, to listen to
ਕਹਾਣੀ (f)	story

ਰਾਜਾ	king
ਰਾਣੀ	queen
ਬੀਨ (f)	a musical instrument
ਵਜਾਉਣਾ	to play a musical instrument
ਗਾਣਾ (m)	song
ਤੋਤਾ (m)	parrot
ਚੁੰਝ (f)	beak
ਹਿਲਾਉਣਾ	to move
ਨੈਕਰ (m)	servant
ਹਲਵਾ (m)	pudding
ਮਨ (m)	mind
ਲਲਚਾਉਣਾ	to have a desire
ਸੋਰ (m)	noise
ਸੋਰ ਮਚਾਉਣਾ	to shout, to make noise

Now read the following sentences. You will not be able to say whether they in Panjabi or Hindi-Urdu until they are read aloud. The only difference is the tonal pronunciation of some words in Panjabi. Also ਆਇਆ is written ਆਯਾ as in Hindi-Urdu but the pronunciation is the same.

ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਉੜ ਗਈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਬਾਹਰ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲੀ ਰਾਤ, ਤੇਜ਼ ਹਵਾ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਬਾਰਿਸ਼। ਫਿਰ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਘਰ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. Why did the District Board not allow Ram Chand to retire?
2. What was Ram Chand's moustache like? How did he take the satirical poem about his moustache?
3. Translate the poem into English.
4. How did Ram Chand greet the visitor? Why was he alarmed when he came to know who the visitor was?

Language Unit 9

This title of this story is a part of the two-line Panjabi folk song given at the end. Its paraphrase is ‘The lost rubies will not be found. Don’t probe the soil, O Yogi!’ The eight-word poem has a multiple-layered tragic meaning. The word ਲਾਲ (as a masculine noun) also means ‘dear son’ in Panjabi. Over the past thousands of years, there were invasions on the Panjab and people were killed in the fightings. Wandering ascetic yogis tried unsuccessfully to console their grief-stricken parents with their unworldly philosophy. The word ‘yogi’ is commonly pronounced as ਜੋਗੀ in Panjabi. In this story, the ਲਾਲ means ‘lost days of the past’.

ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਫਰੋਲ ਜੋਗੀਆ

ਮਨਸੋਹਨ ਭਾਸਕਰ

ਅਮਰੀਗਾ ਵਿਚ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਵਾਂ ਜਿਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਅ ਜਾਂ ਰਿਸਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਆੜੀ ਬਲਦੇਵ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਗਲੀਆਂ ਉਹੋ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਲਦੇਵ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰੂੜੀ ਬ੍ਰਾਂਡ ਦਾਰੂ ਛਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦਰਖਤ ਹੇਠ ਮੈਨੂੰ ਗਠੀਲੇ ਜੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਦਿਸਿਆ ਜਿਹਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਲਦੇਵ, ਪਛਾਣਿਆ ਮੈਨੂੰ? ਮੈਂ ਮਨਸੋਹਨ, ਤੇਰਾ ਆੜੀ!” ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਭੁਝ ਹੈਰਾਨ

ਹੋ ਕੇ ਪਰ ਪੂਰੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ‘ਜੀ, ਸਰਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠੋ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।’ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੁਰਖਤਾ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਿਉਂ ਦੀ ਕਾਰਬਨ ਕਾਪੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੀਤ ਗਏ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਹਦ ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਅਤੇ ਫਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਮਰਿਓਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, ‘ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹਾਂ। ਹੁਕਮ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।’ ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਮਾਰ ਗੋਲੀ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਆਡੀ ਮਨਮੋਹਨ ਹਾਂ।’ ਇਕ ਪਲ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਤੱਕਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, ‘ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬੀਤ ਗਈ। ਕਦੇ ਤੈਨੂੰ ਜੰਮਣ ਭੋਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਈ? ਨਾ ਕੋਈ ਖਤ, ਨਾ ਕੋਈ ਫੋਨ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਚਹੁ ਟਿਕਾਣਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਵੀ ਹੋ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਬੈਠਾਂ ਸਾਂ। ਚਲ ਹੁਣ ਘਰ ਚਲੀਏ।’

ਬਲਦੇਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਣਵਾ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖਾਂਦਾ, ਪੀਂਦਾ, ਸੌਂਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਪ੍ਰੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਮੇਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਾਲਿਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਖਾਨਦਾਨੀ ਕਿੱਤਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਕਮਾਏ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਫੀ ਰੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਬੜੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਨ, ਤੇ ਪਿਉਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਬਲਦੇਵ ਮੱਝਾਂ ਗਾਈਆਂ ਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਿਤਾ।

ਸਾਮ ਵੇਲੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਕੀ ਪੀਏਂਗਾ? ਬੀਅਰ, ਵਿਸਕੀ, ਰੰਮ, ਵੋਦਕਾ, ਜਿਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ? ਪਿੰਡ 'ਚ ਹੁਣ ਸਭ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ।’

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਤੂੜੀ ਬ੍ਰਾਂਡ ਮਿਲੇਗੀ? ਪਿਛਲੇ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਰਸ ਰਿਹਾਂ।’

‘ਜਿੰਨੀ ਕਹੋ,’ ਉਹਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਮੁੰਡੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ। ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਪੀਆਂ।’

‘ਠੀਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਕੋਠੇ 'ਚ ਬਹਿ ਕੇ ਪੀਆਂਗੇ ਜਿੱਥੇ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ।’

ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਲਦੇਵ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਸਰੋਂ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਦਾ ਸਾਗ, ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਘਰ ਦਾ ਮੱਖਣ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਾਰੂ ਛਕੀ – ਅੰਬ ਦੇ ਅਚਾਰ ਅਤੇ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਗੰਢਿਆਂ ਨਾਲ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਤਕ ਅਸੀਂ ਬੀਤੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਮੈਂ ਉਸ ਮਨਮੋਹਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਭ ਰਿਹਾਂ ਜਿਹਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸਾਂ।’

ਉਹਨੇ ਇਕਦਮ ਰੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਭ ਕੇ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ?’

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਹੜਾ ਮੁਰਦਾ?”

“ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਬਰ 'ਚ ਦਫਨ ਤੇਰਾ ਹਮਨਾਮਾ ਸਮਾਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕੋ ਦਿਸ਼ਾ 'ਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ – ਅਗਾਂਹ ਵਲ ਨੂੰ। ਉਹ ਕਦੇ ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਬੁੱਢਾ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਉਹ ਨੇਜਵਾਨ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੋਂ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਬਲਦੇਵ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਇਹ ਫਲਸਫਾ ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖ ਲਿਆ?”

“ਜਿੰਦਗੀ ਨੇ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਹਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ। ਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਜੀਓ; ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਰੱਖੋ, ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸਾਂ ਨਾ ਬੰਨੋ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।”

ਇਹ ਕਿਹ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਦਰਦ-ਭਰੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਗੀਤ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ –

“ਨਹੀਂ ਲੱਭਣੇ ਲਾਲ ਗੁਆਚੇ, ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਫਰੋਲ ਜੋਰੀਆ।”

A B C

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਅਲਵਿਦਾ (f)	goodbye
ਮਿੱਟੀ (f)	soil, earth
ਜੀਅ (m)	living being
ਬਚਪਨ (m)	childhood
ਚੜ੍ਹਦੀ	ascending
ਜਵਾਨੀ (f)	youth
ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ (f)	adolescence
ਆੜੀ (m)	close friend
ਠੁਹਾਰ (f)	appearance
ਗਲੀ (f)	street
ਖੇਤ (m)	field, farm
ਕੋਠਾ (m)	room
ਰੂੜੀ ਬਾਂਡ (f)	(See below)
ਦਾਰੂ (m/f)	liquor
ਛਕਣਾ	eat or drink with enjoyment
ਦਰਖਤ (m)	tree

ਗਠੀਲਾ	muscular
ਜੁੱਸਾ (m)	physique
ਨੌਜਵਾਨ (m/f)	young man or woman
ਸਰਦਾਰ (m)	chief, title of a Sikh man
ਛੱਡਣਾ	to leave
ਮੂਰਖਤਾ (f)	stupidity
ਸ਼ਰਮ (f)	shame
ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ	ashamed
ਜੋਸ (m)	enthusiasm
ਭੁਲਣਾ	to forget
ਫਿੱਲਾ	loose
ਜਿਹਾ	-like, -ish
ਨਿਮਰਤਾ (f)	politeness, courtesy
ਕਾਹਲੀ (f)	haste
ਗੋਲੀ (f)	bullet, tablet
ਮਾਰ ਗੋਲੀ	(See below)
ਪਲ (m)	moment
ਕਲਾਵਾ (m)	embrace
ਜੰਮਣ (m)	birth
ਭੋਂ (f)	land
ਜੰਮਣ ਭੋਂ (f)	motherland
ਖਤ (m)	letter
ਬਹੁ ਟਿਕਾਣਾ (m)	whereabouts
ਆਸ (f)	hope
ਛੱਡਣਾ	to give up
ਟੱਬਰ (m)	family
ਵਿਆਹ (m)	marriage
ਢੰਗ (m)	method
ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ (f)	agriculture

ਖਾਨਦਾਨੀ	ancestral, of the family
ਕਿੱਤਾ (m)	profession
ਸੰਭਾਲ	to adopt, preserve
ਜ਼ਮੀਨ (f)	land
ਚੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ	well to do
ਆਗਿਆਕਾਰੀ	obedient
ਲੁਕਣਾ ਛਿਪਣਾ	to hide
ਲੁਖ ਛਿਪ ਕੇ	secretly
ਤਰਸਣਾ	to pine for
ਸਰੋਂ (f)	mustard
ਗੰਦਲ (f)	tender stalk
ਸਾਗ (m)	an Indian vegetarian dish (See below)
ਮੱਕੀ (f)	maize, corn
ਮੱਖਣ (m)	butter
ਰਵਾਇਤੀ	traditional
ਭੰਨਣ	to break, crush
ਗੰਢਾ (m)	onion
ਅੰਬ (m)	mango
ਅਚਾਰ (m)	pickle
ਮਜ਼ਾ (m)	enjoyment
ਥਾਂ (f)	place
ਯਾਦ (f)	memory
ਜੁੜਨਾ	to attach
ਗਠੀਲਾ	muscular
ਲੱਭਣਾ	to search for, find
ਪੈਰ (m)	foot
ਨਿਸ਼ਾਨ (m)	mark
ਮੁਰਦਾ (m/f)	dead person
ਕਬਰ (f)	grave (f)

ਦਫਨ	buried
ਹਮਨਾਮ (m/f)	namesake
ਸਮਾਂ (m)	time
ਦਿਸ਼ਾ (f)	direction
ਅਗਾਂਹ	forward
ਵਰਤਮਾਨ (m)	present
ਅਤੀਤ (m)	past
ਭਵਿੱਖ (m)	future
ਮੋਹ (m)	attachment
ਆਸ (f)	hope
ਬੰਨ੍ਹ	to bind, to gather
ਦਰਦ (m/f)	pain, anguish, pathos
ਦਰਦ-ਭਰੀ	sorrowful, full of pathos
ਮਨ-ਪਸੰਦ	favourite
ਛੇਤ੍ਰਨਾ	to start
ਲਾਲ (m)	ruby, dear son
ਫਰੋਲ	to probe with fingers
ਜੋਗੀ (m)	yogi, wandering Hindu ascetic

ਭਾਸਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਭੂੜੀ ਬ੍ਰਾਂਡ

ਭੂੜੀ ਬ੍ਰਾਂਡ is a strong illegally distilled liquor made from brown sugar. A thick solution of brown sugar or molasses in a sealed container is buried in a heap of ਭੂੜੀ (compost), where it ferments quickly at the right temperature. Then the liquor is distilled from the fermented solution (known as ਲਾਹਣ). Traditionally, crushed onion and mango pickle are eaten while consuming this liquor.

ਮਾਰ ਗੋਲੀ

The idiom (literally meaning 'to hit with a bullet') is used in the sense of 'hell with something', 'damn something' etc.

ਗੰਦਲਾਂ ਦਾ ਸਾਗ

ਸਾਗ, a classic Indian vegetarian dish, is more than two thousand years old and has regional variations. Its Punjabi version is extremely easy to prepare. A ਗੰਦਲ is a tender stem of a plant. The tender stems and leaves of the mustard (ਸਰੋਂ) plant are cooked with corn flour (known as ਅੱਲਣ) and pureed. Often, leaves of spinach and wild plants known as ਬਾਘੂ and ਚੁਲਾਈ are also added to the main ingredient, the mustard leaves. In the West, creative female Punjabi cooks also add fresh garlic, fresh ginger, green chillies, spring cabbage, green cabbage, sprouts, leak, fenugreek (ਮੇਥੀ) leaves and other green leaf vegetables. There are no set rules about the number and proportion of the secondary ingredients. Cook the roughly chopped vegetables in suitable amount of water over medium heat for about an hour, then add fine corn flour and salt, cook for another twenty minutes, and then puree everything. This dish is rich in minerals, vitamins and fibre. Generously buttered corn chapattis are the ideal accompaniment to a ਸਾਗ dish. Any good Panjabi restaurant serves this combination.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension Questions

1. After how many years did the author visit his native village? Why did he do this?
2. What embarrassing incident happened when he went to see his old friend Baldev?
3. What did the friends eat and drink for the dinner?
4. Briefly describe Baldev's philosophy which 'life taught him.'

Language Unit 10

This is an extract from a satirical story. Norway is pronounced as ਨਾਰਵੇ (Narway) in Panjabi. The author's surname Narwi means 'from Norway'. ਮੀਰਜ਼ਾਦਾ (Mirzada) is the name of the Panjabi magazine of humour and satire to which the author regularly contributed. He plays with the sounds and meaning of some Panjabi words to create humour. Understanding such linguistic humour is an essential feature of your proficiency in a second language. Try to see how much of this humour you can enjoy. The very first sentence is paraphrasable as 'Some readers of *Mirzada* have a suspicion that I do not exist, or I am not I but someone else.'

ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ

ਡਾਕਟਰ ਨਰਿੰਦਰ ਨਾਰਵੀ

'ਮੀਰਜ਼ਾਦਾ' ਦੇ ਕੁਝ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਕ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਡਾਕਟਰ ਨਰਿੰਦਰ ਨਾਰਵੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁਚ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ 'ਡਾਕਟਰ', 'ਨਰਿੰਦਰ' ਅਤੇ 'ਨਾਰਵੀ' ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਂ। ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਜਿਸ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਡਿਆਲੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੋਹਲ 'ਅਵਤਾਰ ਜੰਡਿਆਲਵੀ' ਬਣਿਆ, ਉਸੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਰਵੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ 'ਨਰਿੰਦਰ ਨਾਰਵੀ' ਬਣਿਆ।

ਪਰ ਮੈਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ। (ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰ ਦੁਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਗੋਲੀ ਖਾਈਦੀ ਹੈ), ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਆੱਫ ਫਿਲਾਸਫੀ – ਯਾਨੀ ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. – ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ

ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਸੱਚਮੁਚ 'ਕੋਈ' ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਕਸਬੇ ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਛੇ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਵਲ ਜ਼ਿਵਾਲਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ 4 ਦਸੰਬਰ 1944 ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੇ 10 ਵਜ ਕੇ 27 ਮਿੰਟ ਤੇ ਹੋਇਆ। (ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਡਤ ਮੇਰਾ ਟੇਵਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ)। ਰਾਜਪੁਤ ਹਾਈ ਸਕੂਲ (ਹਣ ਗੰਰਮਿੰਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ) ਫ਼ਤੇਹਪੁਰ ਭੱਟਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਫੋਲਬਾਹਾ ਜਨੋੜੀ ਦੇ ਜੂਨੀਅਰ ਬੇਸਿਕ ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਕੀਤੀ। ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ ਬੀ.ਏ. ਕਰਨ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਬੀ.ਏ. ਦੇ ਸਿਰਫ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪਰਚੇ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ) ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਉਣ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਲਗ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਦਾ ਕਲਾਸ ਫੈਲੇ ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਜੋਸ਼ੀ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਲੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਕਾਵੈਂਟਰੀ ਦੀਆਂ ਬੇਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀਹ ਕੁ ਸਾਲ ਗਧਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਨਾਰਵੇ ਆ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣਿਆ। ਪੈਸੇ ਚੰਗੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਮੈਂ ਨਾਰਵੀਜ਼ੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ, ਨਾਰਵੀਜ਼ੀਅਨ ਵੀ ਜ਼ਰਮੋਨਿਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨੂੰ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅੰਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫੋਗਾਟੇਦਾਰ ਨਾਰਵੀਜ਼ੀਅਨ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਦੋਸਤੀ ਪੈ ਗਈ, ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਫਾਰਮ ਸੈਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਣ ਤਕ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ। ਸੈਨੂੰ ਇਕ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਜਿਹਦੀ ਸੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਲੱਗੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਖੂਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਰਵੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁ-ਆਰਡਿਨੇਟਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਨੱਜ ਇਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਵੀ ਸੀ, ਨਾਰਵੀਜ਼ੀਅਨ ਸੁਹਣੀ ਬੋਲ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਫਟਾਫਟ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲੱਗੀ।

ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਭੂਤ ਤੀਹ ਸਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਘੂੰਕ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਅੰਗੜਾਈਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਤਖੱਲਸ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਤਖੱਲਸ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕੋਈ ਵੀ' ਰੱਖਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਇਹਦਾ ਉਚਾਰਣ 'ਕੋਈ ਵੀ' ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ 'ਨਹਿੰਦਿਰ ਕੋਈ ਵੀ' ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਜੇ ਕੋਈ ਸੈਨੂੰ ਕਰੇ ਕਿ 'ਕੋਈ ਵੀ' ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਕਰੋ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵਾਂਗੀ।” ਮੈਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਡਾਰਲਿੰਗਸ਼੍ਰੀ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਤਖੱਲਸ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ” ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ‘ਸੁੰਡੀਆਂ’ ਹੈ, ਜੋ ਦਸੂਰੇ ਤੋਂ ਤਲਵਾੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ‘ਘੋਗਰਾ’ ਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋੜ ਕੀ ਪਈ ਐ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਤੇ ਕਨਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ? ਸਰਮਾ ਨਾਂ ਮਾੜਾ ਐ?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਡਾਰਲਿੰਗ ਜੀ, ਲੇਖਕ ਦਾ ਤਖੱਲਸ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ।” ਉਹ ਮੇਰੇ ਜਠੂੰਨੀ

ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਉਹਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹਿੰਦਰ 'ਨਾਰਵੀ' ਬਣ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਰਦੂ ਕਵੀ ਸਵਰਗੀ ਨੂੰ 'ਨਾਰਵੀ' ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਨਾਰ' ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ 'ਨਾਰਵੀ' ਸਨ। ਮੈਂ ਨਾਰਵੇ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤ੍ਰਾਲਯ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਾਹਬ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਰਵੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ।

ਨਾਰਵੇ ਦੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਪੇਸਟ ਸੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹਦੀ ਸਰਤ ਸੀ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਗੈਜੂਏਟ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ ਬੀ. ਏ. ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੱਕੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਂਘੂ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨੋ ਪ੍ਰੈਬਲਮ ਯਾਰ। ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਧਰਮੇਸ਼ ਕੌਸ਼ਲ ਉਥੇ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰੀਡਰ ਐ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖ ਦਿੰਨਾ, ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈ, ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਐ। ਬੋੜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਐ।”

“ਨਕਦ ਨਰੈਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਪਏਗੀ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਲਿਖਾਂ ਤਦ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਐ ਉਹ। ਕੌੜੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਕ-ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਕਿਸੇ ਵਧੀਆ ਹੋਟਲ 'ਚ ਡਿਨਰ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਨਾ, ਮੁਰਗਾ ਸੁਰਗਾ।”

ਨਵੀਂ ਜੱਬ ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਡੇਢ ਕੁ ਸਾਲ ਪਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਬੀ. ਏ. ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਅਪੈਲ ਵਿਚ ਠੰਡ ਕੁਝ ਘਟਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਭੌਜਿਆ। ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਧਾ ਡੋਨ ਡਾਕਟਰ ਕੌਸ਼ਲ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਹਿੰਦਰ ਭਾਅ ਜੀ ਦਾ ਖਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਫੋਨ ਵੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਮ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆ ਜਾਓ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।” ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਬ ਘਰ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਸਨ। ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਛੋਟੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਗ ਵਿਚੋਂ ਬਲੂਅ ਲੇਬਲ ਰਸੀਅਨ ਵੇਦਕਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਕੌਸ਼ਲ ਸਾਹਬ ਗਦਗਦ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੋ ਮਹਿੰਦਰ ਭਾਅ ਜੀ ਉਹੋ ਜਿਹੋ ਤੁਸੀਂ।” ਮੈਂ ਬੈਗ ਚੋਂ ਟਮਾਟੇ ਜੂਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ, “ਨਹੀਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਬ, ਇਹ ਕੋਈ ਫੌਗਮੈਲਿਟੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਐ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬਲੱਡੀ ਮੇਅਰੀ ਕੈਕਟੇਲ ਛਕਾਂਗੇ। ਕੰਮ ਦਾ ਕੀ ਐ? ਇਹਦੀ ਗੱਲ ਫੇਰ ਕਦੇ ਕਰ ਲਾਂਗੇ।”

ਬਲੱਡੀ ਮੇਅਰੀ (ਵੇਦਕਾ ਅਤੇ ਟਮਾਟੇ ਜੂਸ ਰਲਾ ਕੇ ਬਣਾਈ ਕੈਕਟੇਲ) ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਗਲਾਸੀਆਂ ਛਕਣ ਮਹਾਰੋਂ ਕੌਸ਼ਲ ਸਾਹਬ ਪੂਰੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੁਸੀਂ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਬੀ. ਏ. ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਉਹ ਵੀ ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ? ਇਹ ਕੌਸ਼ਲ ਦੀ ਤੋਹੀਨ ਐ। ਬੀ. ਏ. ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਐਰਾ ਗੈਰਾ ਦੁੱਕੀ ਤਿੱਕੀ ਸੁਆਹ ਖੇਹ ਲੱਲੂ ਪੰਜੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ... ਨਹੀਂ, ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਚੂਹੇ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਸੇਰ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਕਰੇਗਾ, ... ਸੇਰ ਦਾ ...”

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ।”

“ਤੁਸੀਂ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਕਰੋਗੇ।”

.....

.....

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

**A
C
B**

ਪਾਠਕ (m/f)	reader
ਸੱਕ (m/f)	doubt, suspicion
ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ (f)	a humble submission
ਨਿਯਮ (m)	rule
ਗੋਲੀ (f)	medicine tablet
ਵਤਨ (m)	motherland
ਘਾਲਣਾ (f)	hard work, to work hard
ਜੱਦੀ	ancestral, of the family
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ (m)	district
ਕਸਬਾ (m)	town
ਉੱਤਰ (m)	north
ਪੂਰਬ (m)	east
ਪਹਾੜੀ (f)	hill
ਜਨਮ (m)	birth
ਪੰਡਤ (m/f)	scholar, priest, astrologer
ਟੇਵਾ (m)	horoscope
ਸੰਪਾਦਕ (m/f)	editor
ਗਿਆਨੀ	enlightened; also name of a diploma in Panjabi ('Honours in Panjabi')
ਜੁਗਾੜ (m)	arrangement
ਸਾਲੀ (f)	wife's sister
ਰਿਸਤਾ (m)	relation or marriage
ਉਗਾਉਣਾ	to grow
ਖੇਤ (m)	farm
ਮਜ਼ਦੂਰ (m/f)	labourer
ਸੁਰ (m/f)	tone, musical note
ਫੱਗਾਟੇਦਾਰ	fluent

ਨੌਕਰੀ (f)	service
ਵੇਚਣਾ	to sell
ਸੁਖ ਨਾਲ	luckily
ਮਿਲਣਾ ਵਰਤਣਾ	to have working relations
ਵਿੱਦਿਅਕ	educational
ਮਹਿਕਮਾ (m)	department
ਅਜੀਬ	strange
ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ (f)	minority
ਫਟਾਫਟ	at once
ਭੂਤ (m)	ghost, demon
ਘੂਕ ਸੌਣਾ	to sleep soundly
ਅੰਗਾੜਾਈਆਂ ਲੈਣਾ	to stretch the body before waking up
ਤਖੱਲਸ (m)	writer's pen name
ਕੋਈਵੀ	(See below)
ਕੋਈ ਵੀ	(See below)
ਭੈੜਾ	bad
ਕੱਚੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣਾ	to treat with cruelty (Lit.: 'to eat someone raw')
ਡਾਰਲਿੰਗਸ਼੍ਰੀ	(See below)
ਸਹੁਰੇ (m,pl)	wife's/husband's relations
ਸੁੰਡੀ (f)	worm
ਨਾਂ ਤੇ ਕਨਾਂ ਪਾਉਣਾ	to give funny nicknames
ਜ਼ੁੰਨੀ	eccentric, obdurate, hot-headed
ਸੁਭਾਅ (m)	nature
ਜਾਣਕਾਰੀ (f)	knowledge, information
ਸਵਰਗੀ	the late
ਵਿਦੇਸ਼	foreign land
ਮੰਤ੍ਰਾਲਯ (m)	ministry
ਤਸਰੀਫ ਲਿਆਉਣਾ	to come (respectful)
ਸ਼ਰਤ (f)	condition

ਊਮੀਦਵਾਰ (m/f)	candidate
ਵਾਇਆ ਬਿੰਡਾ	(See below)
ਸਾਂਝੂ (m)	husband of wife's sister
ਮਾਸੀ (f)	mother's sister
ਪੁੱਤ੍ਰ (m)	son
ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲਾ	(See below)
ਨਕਦ ਨਰੈਣ (m)	cash (satirical use)
ਕੋੜਾ ਪਾਣੀ (m)	liquor (<i>Lit.</i> : 'bitter water')
ਮੁਰਗਾ ਸ਼ੁਰਗਾ (m)	chicken etc.
ਡੇਢ ਕੁ	about one and a half
ਠੰਡ (f)	cold
ਭੱਜਣਾ	to run
ਭਾ ਜੀ	brother (intimate and respectful use)
ਇਕੱਲਾ	alone
ਸਤਿਕਾਰ (m)	respect
ਨਿਵਾਉਣਾ	bowing down
ਗਦਗਦ ਹੋਣਾ	to become very happy
ਦਰਸਨ (m.pl)	(See below)
ਸੁਭਾਗ (m)	fortunate opportunity
ਰਲਾਉਣਾ	to mix
ਸਰੂਰ (m)	euphoria, intoxication
ਤੌਹੀਨ (f)	insult
ਐਰਾ ਗੈਰਾ (m)	(See below)
ਢੁੱਕੀ ਤਿੱਕੀ (m/f)	(See below)
ਸੁਆਹ ਖੇਹ (m/f)	(See below)
ਲੱਲੂ ਪੰਜੂ (m/f)	(See below)
ਚੂਹਾ (m)	rat
ਸ਼ੇਰ (m)	lion, tiger
ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ	to hunt

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਗਿਆਨੀ

The diploma Honours in Panjabi is also known as ਗਿਆਨੀ (knowledgeable, enlightened).

ਉੱਤਰ, ਪੂਰਬ etc.

The name of the direction in Panjabi are

ਪੂਰਬ (ਮਸਰਕ)

ਪੱਛਮ (ਮਗਰਬ)

ਉੱਤਰ (ਸਮਾਲ)

ਦੱਖਣ (ਜਨੂਬ)

The names in the brackets are the Urdu words used by Pakistani speakers of Panjabi.

ਕੋਈਵੀ

North Indian writers (especially Urdu writers) adopt a pen name by adding -ਵੀ or -ਈ to the name of the place they come from. An example is ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ of ਜੰਡਿਆਲਾ as ਅਵਤਾਰ ਜੰਡਿਆਲਵੀ. (One of his articles is included in this book). The Urdu poet ਨੂਰ ਨਾਰਵੀ came from to the village ਨਾਰਾ in U.P. (Uttar Pradesh). The famous modern Panjabi poet ਸਿਰ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ came from the town ਬਟਾਲਾ. The writer of this prose piece belongs to the village ਕੋਈ. So he first decides to adopt the pen name ਕੋਈਵੀ, which can be pronounced as ਕੋਈ ਵੀ as well. Then it means 'just anybody' (because ਕੋਈ means 'any'). Quite understandably, his wife strongly objects to being called the wife of ਕੋਈਵੀ.

ਡਾਰਲਿੰਗਸ਼੍ਰੀ

The affix ਸ਼੍ਰੀ is added to the word for a relation to show additional respect, such as ਪਿਤਾਸ਼੍ਰੀ, ਮਾਤਾਸ਼੍ਰੀ etc. By adding it to the English word 'darling', the writer uses it humorously.

ਦਰਸ਼ਨ

The word means 'seeing', but it is used in the sense of seeing an important person, a saint or the image of a god.

ਐਰਾ ਗੈਰਾ etc

ਐਰਾ ਗੈਰਾ, ਢੁੱਕੀ ਤਿੱਕੀ, ਲੱਲ੍ਹ ਪੰਜੂ, ਸੁਆਹ ਖੇਹ. All these words, always used insultingly and in pairs, roughly mean 'common insignificant persons'. ਐਰਾ ਗੈਰਾ is a shortened form of ਐਰਾ ਗੈਰਾ ਨੱਥੂ ਖੈਰਾ. The nearest English equivalent of this expression is 'Any Tom, Dick and Harry'.

ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ

ਬਠਿੰਡਾ is a town in the southern part of the Punjab state in India. If someone first gets an Honours in Panjabi (or Hindi or Urdu or Sanskrit) diploma and then passes the B.A. level English only examination, he/she gets a B.A. degree. This alternative route to the degree without attending a college or university is known as ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ. The origin of the idiom seems to be the fact that ਬਠਿੰਡਾ is the largest railway junction in the region where you can get trains in seven different directions.

ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲਾ

Literally, the expression means 'one who eats and drinks'. But it is used idiomatically to mean 'fond of fine food and liquor'.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. What type of 'doctor' is the author?
2. What did he do in India before coming to England?
3. What did he do in England and for how long?
4. Why was he unable to choose his pen name based on the name of the native village of his wife?
5. Why was he keen to get a university degree from India?
6. How did his wife's brother-in-law help him?
7. What did the author and the university teacher drink?

Language Unit 11

This is an extract from the Panjabi singer Jagat Singh Jagga's pen portrait by Iqbal Mahal. It was published when Jagga (1910-1998) was eighty years old. The story illustrates the adage that truth is stranger than fiction. As a convicted robber and murderer serving a life sentence, Jagga, did not know that he had a powerful and extremely melodious voice, suitable for Panjabi folk songs. One night, after meeting his wife, he was singing a soulful self-composed song. His melodious voice attracted the attention of the prison governor, who arranged his music programme for the great Indian actor Prithvi Raj Kapoor (who was also an MP) and the then chief minister of the Punjab state. They got Jagga released on the condition that he would live peacefully and earn his living honestly as a singer. Jagga kept the promise till his last breath!

How a convicted murderer became a first rate folk singer is nothing short of a miracle. A Gujarati novelist wrote a three-volume award-winning novel વરણ વડાઈના (meaning 'farewell to enmity') on Jagga's life story. Some songs recorded by him can be heard on the internet, especially on www.youtube.com.

ਅੱਸੀ ਸਾਲਾ ਰੱਭਰੂ

ਇਕਬਾਲ ਮਾਹਲ

ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਸੇਖੂ ਪੁਰਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਨੰਬਰ 11 (ਰੱਤੇਵਾਲ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨਾਲ ਖਾਨਦਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਿਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਭਰਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਾਸੀ ਹੋ ਗਈ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜੱਗੇ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਨਕੀਂ ਰਹਿ ਕੇ ਪਲਣ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਜੱਗਾ ਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੁਝਿਆ, ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਉਹਨੂੰ ਹਿੱਕ ਦੇ ਫੋਝੇ ਵਾਂਗੂੰ ਰੜਕਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਖਾਨਦਾਨੀ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਉਤੇ ਤੁਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਡਾਕੇ ਮਾਰੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਆਰਡਰ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ ਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਹ 1940 ਤੋਂ 1946 ਤਕ ਸਾਹੀਵਾਲ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। 1946 ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਖੂ ਪੁਰੇ ਦੀ ਕਚਿਹਗੀ ਚੌਂ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ‘ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।’

ਮੁਲਕ ਦੀ ਵੰਡ 1947 ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ। ਜੱਗਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਦੋ ਕਾਫਲੇ ਲੈ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਲਜ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਇੱਥੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਡਾਕੇ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ ਸਰਾਫਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਡੇਢ ਲੱਖ ਦਾ ਮਾਲ ਲੁਟਿਆ। ਇਹ ਡਾਕਾ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਹ ਡਾਕਾ ਪਿਆ ਸੀ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਔਰਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਰੀਵਾ ਹੈ, ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਟਰਾਂਟੋ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਉਤੇ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਡਰ ਗਈ ਸੀ। ਜੱਗੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ, “ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹ ਜੱਗਾ ਨਹੀਂ ਭੈਣ ਮੇਰੀਏ!” ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਗੇ ਨੇ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ।

ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਡਰੀਦਕੋਟ ਤੋਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਏਨੀ ਲੰਮੀ ਕੈਦ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੇਲ੍ਹ ਚੌਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਬੈਠਾ, “ਜੱਗਾ ਜੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ?”

ਜੱਗਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜਜਬਾਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੁਰਮ ਦੇ ਜੰਗਲ ‘ਚੋਂ ਤਹਿਜੀਬ ਦੇ ਕੰਢੇ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਚੰਨਣ ਕੌਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ “ਚੰਨੀ” ਆਖ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜੱਗੇ ਦੇ ‘ਚਾਲੇ’ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਜੱਗੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਬਜ਼ਿਦ ਰਹੀ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕਲਾਵੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇਸ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਚੰਨੀ ਨਾਲ ਹੋਰਵੇ ਭਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਹਸਰਤ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਦਿਆਂ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਏਗੀ? ਜੱਗਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ

ਸੀ? ਅੰਤ ਨੂੰ ਦਰਦ ਭਰੇ ਇਕ ਗੀਤ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸੁਪਰਈਨਟੈਂਡੈਂਟ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜੱਗੇ ਵਲ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਹ ਗੀਤ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਨੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਤੜਪ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ।

ਚੰਨੀ ਉਸ ਨੂੰ 1984 ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਕੱਲ ਨੇ ਜੱਗੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਚੰਨਣ ਕੌਰ ਦੀ ਕਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਚੰਨਣ ਕੌਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੁਣ ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗਮਰੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਰੋਪੈਂਦਾ ਹੈ।

A C B

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਅੱਸੀ	eighty
ਗੱਭਰੂ (m)	young man
ਮੁਢਲਾ	early
ਜ਼ਿੰਦਗੀ (f)	life
ਸਮਝਣਾ	to understand
ਸ਼ਰੀਕ (m/f)	(See below)
ਖਾਨਦਾਨ (m)	family
ਖਾਨਦਾਨੀ	belonging to the family
ਦੁਸ਼ਮਣੀ (f)	enmity
ਗੋਲੀ (f)	bullet
ਗੋਲੀ ਮਾਰਨਾ	to shoot
ਕਤਲ (m)	murder
ਛਾਂਸੀ (f)	hanging
ਨਾਨਕੇ (m.p/)	mother's parents' family
ਪਲਣਾ	to grow up
ਜਵਾਨ (m/f)	young man or woman
ਹਿੱਕ (f)	chest
ਫੋੜਾ (m)	painful ulcer
ਬਦਲਾ (m)	revenge
ਤੁੱਲ ਗਿਆ	was bent upon
ਡਾਕਾ (m)	robbery

ਸਜ਼ਾ (f)	punishment
ਪਿੱਛੋਂ	later on
ਟੁੱਟਣਾ	to break, to be cancelled
ਮੁਤਾਬਿਕ	according to
ਕਚਿਹਿਰੀ (f)	court
ਸਾਥੀ (m)	companion
ਬੋਹਣਾ	to snatch
ਦਾਸਤਾਨ (f)	story
ਮੁਲਕ (m)	country
ਵੰਡ (f)	division
ਕਾਫਲਾ (m)	caravan
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ (m)	India
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ	to begin
ਸਰਾਹ (m/f)	jeweller
ਛੇਚ	one and a half
ਲੱਖ	a hundred thousand
ਡੇਚ ਲੱਖ	150,000
ਮਾਲ (m)	property
ਲੁੱਟਣਾ	to rob
ਹੱਤਿਆ (f)	murder
ਦਿਲਾਸਾ (m)	consolation
ਗਰਿੜਤਾਰ ਕਰਨਾ	to arrest
ਕੈਦ (f)	imprisonment
ਸੁਧਨਾ (m)	dream
ਜਜਬਾਤ (m.pl)	sentiments
ਜਜਬਾਤੀ	sentimental
ਤਹਿਜ਼ੀਬ (f)	civilisation
ਕੰਢਾ (m)	bank, shore

ਮੰਗਣੀ (f)	engagement
ਚਾਲੇ (m.pl)	life style
ਪੱਲੇ ਪਾਉਣਾ	to hand over
ਬਜ਼ਿਦ	insistent
ਮੁਕਲਾਵਾ (m)	(See below)
ਵਿਧਵਾ (f)	widow
ਵਹਾਦਾਰੀ (f)	faithfulness
ਡੂੰਘਾ	deep
ਅਹਿਸਾਸ	deep understanding
ਹੋਰਵਾ (m)	longing
ਮੁਲਾਕਾਤ (f)	meeting
ਸਵਾਲ (m)	question
ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ	to raise
ਸੀਖਾਂ (f.pl)	bars
ਹਸਰਤ (f)	longing
ਭਰੀਆਂ	full of
ਨਜ਼ਰਾਂ (f.pl)	looks
ਲੰਘ ਜਾਣਾ	to pass along, come to an end
ਜੁਰਮ, ਚੋਸ (m)	crime
ਦਰਦ (m/f)	pain, pathos
ਪਿਆਨ (m)	attention
ਖਿੱਚਣਾ	to pull, draw
ਤੜਪ (f)	anguish
ਨਿਕਲਣਾ	to come out
ਸਦੀਵੀ	permanent
ਵਿਛੋੜਾ (m)	separation, departure, death
ਇਕੱਲ	loneliness
ਕਦਰ (f)	respect
ਵਧਾਉਣਾ	to increase

ਤਸਵੀਰ (f)	picture
ਗੁਮ (m)	sorrow
ਗੁਮਰੀਨ	stricken with sorrow

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਸ਼ਰੀਕ

In original Persian, the word means 'partner'. But it has acquired a negative connotation in the Panjabi culture. During the days of the British rule over India, a daughter could not inherit her father's property or a share from it. So if someone died childless or had female children only, his property passed on to his brother(s) or nephew(s) after his death. If he had no brother or nephew, his first cousin or cousins or their descendants inherited his property. One of the outcomes of this law was that cousins (known as ਸ਼ਰੀਕ), and even brothers, often murdered one another for the sake of the property, especially land. So the word ਸ਼ਰੀਕ 'close relatives' also means 'enmity' and 'unhealthy competition' in Panjabi.

ਮੁਕਲਾਵਾ

Child marriage was quite common in India, including the Punjab region. But the husband and the wife were only allowed to live together when they were in their late teens or early twenties. Even in these days of adult marriages, the husband and wife are only allowed to start living together some time after the formal wedding. The occasion of the union of a husband and wife is known as ਮੁਕਲਾਵਾ, pronounced with a stress on the syllable -ਲਾ-.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. Why did Jagga murder his relatives?
2. What crime did he commit on 30 January 1948? What other (better known) crime was committed elsewhere on this day?
3. Why did Jagga's fiancee's parents did not want their daughter to marry him?
4. How did she react?
5. Why was Jagga feeling sorry for his wife?

Language Unit 12

This is an extract from the Panjabi singer Surinder Kaur's pen portrait by Iqbal Mahal. It was written when Surinder Kaur (1929-2006) was alive. You can hear her and her older sister Parkash Kaur's songs on <http://apnaorg.com>. The title of the sketch is a Panjabi idiomatic expression which means 'Even mothers and daughters should keep their financial accounts clear.' In other words, even in close relations money matters should be settled in a clear and definite manner; otherwise such relations may get spoiled.

ਲੇਖਾ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ

ਇਕਬਾਲ ਮਾਹਲ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਛੂੰਘਾ ਸਨੇਹ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਕਲ ਤੇ ਕੱਦ ਕਾਠ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।” ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਹੱਸ ਪਈ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਬੱਚਿਆ! ਦਾਦੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲਾ ਰਿਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?” ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੇਰੀ ‘ਬੀ ਜੀ’ ਬਣ ਗਈ। ਬੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦੀ, ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਘੁੱਲ ਮਿਲ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਬਰ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਜਗਜੀਤ ਜੀਰਵੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਇਹ ਭਾਂਡੇ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ?” ਭਾਂਡਿਆਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਲਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਔਰਤ ਪਹਿਲੋਂ ਹਾਂ, ਕਲਾਕਾਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ। ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਵੀ

ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਘਸ ਗਿਆ?” ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਜੁਆਬ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਗਈ। ਦਸੰਬਰ 25 ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਸੀ; ਮੈਂ 17 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਮਾਨਣ ਦਾ। ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਨੇ ਘੁਲ ਮਿਲ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣਾ। ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਮਹਿਫਿਲ ਲਗਦੀ; ਸਾਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵਧੀਆ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਹੈ। ਘਰ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਣ-ਪਕਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉਸ ਦਾ ਵਛਾਦਾਰ ਨੌਕਰ ਪਾਨ ਦੇਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਕਾਰ-ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਪਾਨ ਦੇਵ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੈਰਾਮਲ ਕਸਟਰਡ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ, ਪਾਨ ਦੇਵ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਕਸਟਰਡ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ।

ਸਾਡੇ ਇਸ ਰਿਸਤੇ ਵਿਚ ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਲੀ ਨਿਰਉਚੇਚ ਤੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਵਾਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉੱਤਰੀ ਅਸਰੀਕਾ ਆਈ, ਤਾਂ ਫੋਨ ਕੀਤਾ, “ਬੱਚਿਆ, ਮੈਂ ਆਈ ਹਾਂ।” ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਠਹਿਰਦੀ ਤੇ ਮੈਂ ਟਰਾਂਟੇ ਅਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾ ਦੇਂਦਾ। ਇਹ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਫੇਲਣ ਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਸਰਾਂ ਉਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਜ਼ਿਕਰ (m)	mention
ਡੂੰਘਾ	deep
ਸਨੋਹ (m)	affection
ਸ਼ਕਲ (f)	face
ਕੱਦ ਕਾਠ (m)	bodily structure
ਹੇਠਲਾ	lower
ਰਿਸਤਾ (m)	relation
ਬੀ ਜੀ (f)	term of affection for mother
ਇਓਂ	in such a way
ਪਰਿਵਾਰ (m)	family

ਇਤਰਾਜ (m)	objection
ਘੁਲਨਾ ਮਿਲਨਾ	to become a part
ਮਿਤਰ (m/f)	friend
ਰਸੋਈ (f)	kitchen
ਭਾਂਡਾ (m)	utensil
ਧੋਣਾ	to wash
ਮਦਦ (f)	help
ਕਲਾਕਾਰ (m/f)	artist
ਰਲਵੀ	mixed
ਆਵਾਜ (f)	sound, voice
ਵਹੁਟੀ (f)	wife
ਧੀ (f)	daughter
ਵਰਗਾ	like, similar
ਘਸ ਗਿਆ	idiomatic expression (See below)
ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ	extremely surprised
ਸਾਦੀ (f)	marriage
ਸੱਦਾ (m)	invitation
ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣਾ	to create a pleasant atmosphere with music
ਮੇਜਬਾਨ (m/f)	host
ਮਹਿਮਾਨ (m/f)	guest
ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ	happily
ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ (m)	guest
ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਨਾ	to become very happy
ਵਫ਼ਾਦਾਰ	faithful
ਕਾਰ-ਮੁਖਤਿਆਰੀ (f)	main managerial power
ਨਿਰਉਚੇਚ (m/f)	lack of formality
ਮੁਹੱਬਤ (f)	love

ਇਸ਼ਾਰਾ (m)	signal
ਮਿਥੇ	fixed
ਫੋਲਣਾ	to search, bring out
ਅਵਸਰ (m)	occasion
ਘਟਨਾ (f)	incident
ਸਾਂਝਾ	common, shared
ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ	to share

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਘਸ ਜਾਣਾ

This expression literally means 'to get worn out by use,' as in ਕਮੀਜ਼ ਘਸ ਗਈ 'The shirt got worn out.' It is also used idiomatically in the sense of 'to get harmed.' ਤਾਂ ਕੀ ਘਸ ਗਿਆ? means 'What harm has been there?'

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. Why was the author's friend surprised to see Surinder Kaur working in the kitchen?
2. How did she react when she learnt about this?

Language Unit 13

This extract is from the Panjabi prose writer and literary critic Harbakhsh Maqsoodpuri's autobiography ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ (Hot and cold shadows). Maqsoodpuri joined a college after leaving school and also got married at an early age, as the rural custom was in the late forties and early fifties of the last century in his area. But he had to give up studies because of poverty and his wife died of typhoid a few months after the marriage. For two months, he remained in utter despair. Then he went to the school where he had studied, hoping to get a teaching job there.

ਨਵਾਂ ਚਾਨਣ ਨਵੇਂ ਰਾਹ

ਹਰਬਖਸ਼ ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ

ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸਾਂ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂ। ਉਹਦੇ ਬੋਲ ‘ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗ ਜਾਵੇ’ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, “ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਕਰੋ ਬੋਲਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਜੀਣਾ ਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਮਰਨਾ ਅਜਾਈਂ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ।” ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ, “ਮੈਂ ਜੀਵਾਂਗਾ, ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ, ਲਿਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਦਿੱਤੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਲੇਖੇ ਲਾਵਾਂਗਾ।” ਇਹ ਸੋਚ ਵੀ ਭਾਰੂ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਵਾਂਗਾ। ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਉਹ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਜ਼ਬਮਾਂ ਤੇ ਮਰਹਮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੱਖਣੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਟਾਈਪ ਸਿੱਖਣ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਲਰਕੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਲਰਕੀ ਕਰਦਾ ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਝਾਬ ਪੂਰੇ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ? ਇਹ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਚੇਤਾਅਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੋੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਸਟਰ ਰੱਖ

ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ, “ਜੇ ਉਹਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਉਹ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਘੱਟ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਹਨ?”

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਫਰਾਲੇ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰ ਲਿਆ, ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕੀਤਾ, “ਸੁਣਾ! ਰਹਬਖਸ਼, ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਸਭ ਅੱਛਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ?”

“ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਅੱਛਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ,” ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਕਿਉਂ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ? ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਤੁੰਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ?” ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਨੇ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਘਰ ਦੀ ਗੁਰੀਬੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲਾਹੁਣੀ ਪੈ ਗਈ।”

“ਫਿਕਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਜੁੰ ਆਂ। ਤੁੰ ਇਥੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਗ ਜਾ। ਫੇਰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪੜ੍ਹ ਲਈਂ। ਮਿਨਹਤੀ ਬੰਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਕੰਮ ਆਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।” ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ।

“ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦਿਲ ਦੀ ਬੁੱਝ ਲਈ।”

“ਫੇਰ ਆ ਜਾਈਂ ਕੱਲ੍ਹੂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ,” ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ, ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ।”

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਹਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਹਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਵੇਤਨ ਮੇਰੀ 25 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਟਿਕ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਦਿਸੇ ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਨੇ ਕਹੇ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਸਵੀਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਮਜਮਾਤੀ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਨੌਵੀਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਸਵੀਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੇ ਮੁੰਡੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂਉਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ “ਮਾਸਟਰ ਜੀ” ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

ਸਤੰਬਰ 1950 ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸਾਂ। ਮਾਸਟਰ ਮੂਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਮੇਰੇ ਪੀਰੀਅਡ ਨੂੰ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਡੀਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਸਿਆਸੀ ਝੁਕਾਅ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਸਨ।

ਪਿੰਡ ਮਾਣਕਾਂ ਦਾ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੇਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਸਾਲ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਤਿੱਖੇ ਸਨ। ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਨੁੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਰਦੂ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਪਰੋ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਵਾਲ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬਹੁਤ ਸਵਾਲ ਜਮਾਤੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲ ਉਹਦੇ ਪੱਤਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਬਾਲਮੀਕੀ ਤੋਂ ਮਸੀਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਕਿ ਨਕੋਦਰ ਵਲ

ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਮਸੀਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਦੀ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਪੁੱਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੋ ਧੀਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਇਕ ਧੀ ਲਈ ਉਹਨੇ ਬਨਾਰਸੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਰੱਖੀ ਕਿ ਉਹ ਮਸੀਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਨੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ। ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ, “ਕਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਬਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਤਾਂ ਬਾਲਮੀਕੀ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਮਸੀਹੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਨਾ ਪੁੱਛ। ਹਾਂ ਕਰ ਦੋ।” ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਉਹਦੇ ਪੱਤਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਗੁੰਮ ਗੁਆਚ ਗਿਆ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਨਵਾਂ	new
ਚਾਨਣ (m)	light
ਵਿਛੋੜਾ (m)	separation, departure, death
ਜੀਵਨ (m)	life
ਅੰਤ (m)	end
ਬੋਲ (m)	word, speech
ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਵੀ ...	(See below)
ਮਰਨਾ	to die
ਜੀਣਾ	to live
ਹਾਲਤ (f)	condition, circumstance
ਆਦਰਸ਼ (m)	ideal
ਮਕਸਦ (m)	purpose
ਅਜਾਈਂ	uselessly
ਲੇਖ ਲਾਉਣਾ	to put to good use
ਜ਼ਖਮ (m)	wound
ਮਰਹਮ (f)	healing balm
ਨੈਕਰੀ (f)	job
ਖਾਬ (m)	dream

ਅਧੂਰਾ	incomplete
ਛੱਡਣਾ	to leave
ਚੇਤਾਆਉਣਾ	remember, come to mind
ਮਿਹਨਤਾਨਾ (m)	wages
ਲੋੜ (f)	need
ਫਰਾਲਾ	name of a village
ਰੁਖ ਕਰਨਾ	to start for
ਪੜ੍ਹਨਾ	to read, study
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ	to teach
ਪੜ੍ਹਾਈ (f)	education
ਯਕੀਨ (m)	confidence
ਖਤਮ ਹੋਣਾ	to finish
ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣਾ	to lag behind
ਹੈਰਾਨ	surprised
ਗਾਰੀਬੀ (f)	poverty
ਪੰਜਾਲੀ (f)	yoke
ਵਿਚੋਂ ਹੀ	in the middle
ਲਾਹੁਣਾ	to remove
ਗਲ (m)	throat, neck
ਫਿਕਰ (m)	worry
ਸੈਂਜੂਅਂ	(See below)
ਮਿਹਨਤ (f)	hard work
ਮਿਹਨਤੀ	hard working
ਅੱਖਾ	difficult
ਬੁੱਝਣਾ	to guess
ਜੋੜਨਾ	to join
ਵੇਤਨ (m)	salary
ਹਮਜ਼ਮਾਤੀ (m/f)	classmate
ਵਿਸ਼ਾ (m)	subject

ਸਹਲ	successful
ਅਸਹਲ	unsuccessful
ਜਾਣੂ	knowing, familiar with
ਅਜੀਬ	strange
ਯਕੀਨ (m)	confidence
ਵਿਦਿਆਰਥੀ (m/f)	student
ਅਧਿਆਪਕ (m)	teacher
ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ	to get proved
ਚਾਅ (m)	eagerness, enthusiasm
ਉਡੀਕਣਾ	to wait
ਸਿਆਸੀ	political
ਝੁਕਾਅ (m)	leaning
ਦੇਸਤਾਨਾ	friendly
ਸੰਬੰਧ (m)	relation
ਰੰਗ (m)	colour
ਪੱਕਾ	firm, strong, dark (skin colour)
ਨੈਣ ਨਕਸ (m.pl)	facial features
ਤਿੱਖਾ	sharp
ਚਿੱਟਾ	white
ਪੱਗ (f)	turban
ਠੁੱਕ (f)	propriety, attractive manner
ਮੌਤੀ ਪਰੋਣਾ	(See below)
ਜਮਾਤੀ	related to ਜਮਾਤ (class)
ਵਰਤਾਰਾ (m)	behaviour, system
ਪਰਚਾਰ (m)	preaching
ਮੌਕਾ (m)	chance, occasion
ਪੱਤਰ (m)	letter
ਕਦਮ (m)	step
ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ	to take a step

ਬਾਲਸੀਕੀ	(See below)
ਮਸੀਹੀ	(See below)
ਪੱਤਰ (m)	letter
ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ (f)	caste, community
ਸ਼ਰਤ (f)	condition, bet
ਸਲਾਹ (f)	advice
ਧਰਮ (m)	religion
ਛਰਕ (m)	difference
ਪਾਂਧਾ ਨਾ ਪੁੱਛ	(See below)
ਕਦਮ (m)	step
ਪ੍ਰਬੰਧ (m)	system
ਗੁੰਮ ਗੁਆਚ	getting lost
ਚਿਰ (m)	time, duration

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗ ਜਾਵੇ

'May the years of my life be allotted to you' is a way of conveying best wishes to someone for a long life. Its equivalent is used in some other Indian languages, such as Hindi and Urdu, as well.

“ਮੈਂ ਜੁੰਹਾਂ”

A colloquial expression, whose written form would be ਮੈਂ ਜੁ ਹਾਂ ('Well, I am here to help you.').

ਮੋਤੀ ਪਰੋਣਾ

Literally 'making a string of pearls'. This idiomatic expression is actually used for writing beautifully.

ਬਾਲਮੀਕੀ and ਮਸੀਹੀ

ਬਾਲਮੀਕੀ is the name of a community who claim to have descended from the great Indian sage and poet ਵਾਲਮੀਕੀ (modern Panjabi pronunciation ਬਾਲਮੀਕੀ), the author of the Indian epic Ramayana. Their traditional occupation for many centuries has been cleaning and they have, unfortunately, been treated as belonging to the lowest of the low untouchable classes. Things are changing now. During and after the British Raj, many members of this community gave up Hinduism (the supposed source of the dogma of untouchability) and adopted Christianity. The most commonly used Panjabi word for a Christian is ਈਸਾਈ which comes from ਈਸਾ, the Arabic version of the name of Jesus. Muslims have great respect for Jesus and regard him as one of their own prophets. But many Christians do not use the name ਈਸਾ for Jesus because of the Muslim origin of the name. They prefer to call him ਯੀਸੂ. (His real Jewish name was Joshua). They prefer to call themselves ਮਸੀਹੀ, and not ਈਸਾਈ. Jesus is called ਯੀਸੂ ਮਸੀਹ (Jesus, the Messiah). Many Panjabi Christians have the surname ਮਸੀਹ.

ਪਾਂਧਾ ਨਾ ਪੁੱਛ

Literally 'Don't ask a priest'. This idiomatic expression means, 'Do it quickly without any further thought or seeking any advice.'

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. Why did the author decide not to marry a second time after his wife's death?
2. Why did he go to his old school? Did he succeed in his purpose?
3. What advice did the author's friend seek from him? What did the author say?

Language Unit 14

Ram Sarup Ankhi (1932-2010) was an eminent modern Panjabi novelist, known for his realistic portrayal of the rural life in the Southern districts (known as the Malwa region) of East Punjab. A young man named Ram Sarup Singh adopted the pen name (meaning 'self-respecting') of the famous author and started calling himself Ram Sarup Ankhi. This Ram Sarup Ankhi II was involved in 'revolutionary' activities. So he was included in the watch list of the state police. But whenever he did something which the police became suspicious of, they started investigating the much better known novelist, who never took any interest in politics and got fed up with the constant harassment by the police. The farce reached a climax when Ram Sarup Ankhi II died and the novelist's fans, after reading the news, thought that it was the novelist who had died!

ਦੇ ਅਣਖੀ

ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ

1988 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਤੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਇਕ ਖਬਰ ਲੱਗੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਬੰਦੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਵਲੋਂ ਸੀ। ਅੱਠਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਦਾ ਵੀ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ? ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਰੂਪ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਫੇਰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਮਾਨਸਾ ਵੱਲ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਰੂਪ

ਅਣਖੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਗੀਤ ਵੀ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਛੁਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਲੋ ਛੁੱਡੋ। ਪਰ ਦਸ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਘਰ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਬਿਹਾਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? ਮੈਂ ਹੱਸਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, “ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਖਬਰ ਹੈ। ਉੱਤੋਂ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਆਈ ਹੈ।” ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ, ਜੋ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮਾਨਸਾ ਵਲ ਦਾ ਏਸੇ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਥੋਂ ਪਤਾ ਕਰੋ। ਪਰ ਉਹ ਮੇਰਾ ਖਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਐਡਰੈਸ ਤੁਹਾਡਾ ਬਰਨਾਲੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਕਰੋ ਇਹ ਬੰਦਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਖੈਰ... ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ। ਮੈਂ ਦੱਸੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਹਾਂ, ਨਾਵਲ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕਲਚਰ ਬਾਰੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਈ। ਖਿਖ ਕੇ ਮੈਂ ‘ਜੱਗਬਾਣੀ’ ਵਿਚ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਤਿੱਖੇ ਵਿਅੰਗ ਸਨ। ਪਰ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਵਕੀਲ ਵਲੋਂ ਮਾਨਹਾਨੀ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਮਾਨਹਾਨੀ ਦਾ ਨੋਟਿਸ, ਮੈਂ ਤਣਾਓ ਵਿਚ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗਏ। ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਕਿਉਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜਿਸਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ?

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਪਤਾ ਸੀ।”

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਂਉਂ ਬਦਲ ਲੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਮਗਰਾ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਨੇ।”

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਤੁਸੀਂ ਬਦਲ ਲਓ, ਆਪਣਾ ਇਹ ਨਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੀਂ ਹੁਣ ਬਦਲ ਸਕਦਾ।”

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ, “ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਇਹ ਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ?”

ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਬਹੁਤ ਤਹਿਜੀਬ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਲਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਰ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਨਾ ਲੱਗੀ।

ਫੇਰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਗਏ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਜਮੇਰ ਦੀ ਧੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਅਜਮੇਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ, “ਮੁਕੱਦਮੇ ਚੌਂ ਕੁੱਛ ਨਿਕਲਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨੀ। ਆਖਰ ਨੂੰ ਸਮਝੋਤਾ ਹੋਉਗਾ। ਸਮਝੋਤਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।” ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦੇ ਕਰੇ ਤੋਂ ਉਹਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਕਰੇਗਾ।

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਅਸਲੀ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਜਮਾਤੀ ਮੁੰਡੇ ਉਹਨੂੰ ‘ਅਣਖੀ-ਅਣਖੀ’ ਆਖੀ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਓਏ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਓਏ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਣਖੀ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਇਹ ਅਣਖੀ ਸ਼ਬਦ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੱਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਘਰ ਆ ਕੇ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ, “ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ। ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ? ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਜਾਣਦੀ ਓ।”

ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸੀ. ਆਈ.ਡੀ. ਦਾ ਹੈਲਦਾਰ ਫੇਰ ਆਇਆ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਗੱਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਣ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਹਨ? ਮੈਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹੀ ਆਖਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੀ ਸਰਗਰਮੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਲੇਖਕ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚਾਰ ਫੋਟੋਆਂ ਲੈ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਕੁਝ ਤੀਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਫਾਈਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਫਾਈਲ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਾਰਦਾਤ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਖੈਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪੁਲਿਸ ਇਨਕੁਆਇਰੀਆਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਰਿਟਾਈਰ ਹੋਣ ਤਕ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਫਾਈਲ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਸੀ. ਆਈ.ਡੀ. ਵਾਲੇ ਸਿਵਿਆਂ ਤਕ ਉਹਦਾ ਖਹਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

ਫੇਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸੀ. ਆਈ.ਡੀ. ਵਾਲੇ। ਪਰ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਓਹੀ ਗੱਲ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਮੈਥੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਦਾ? ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਭਲਾਮਾਣਸ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਹਾਵੀ ਪਵਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਈਫ਼ (ਬੁੱਢਾ) ਬੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਵੀ ਤੀਜੇ-ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਅਚਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੱਸਦਾ ਹੈ, “ਅਣਖੀ ਜੀ, ਬੱਸ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਾਉਣੀ ਸੀ।” ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, “ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, “ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਬੱਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਖਾ ਰਹੇ ਅਂਧਾਂ।”

ਜਲੰਧਰ-ਕਪੂਰਥਲਾ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਫੈਨ ਹੈ – ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਰਚੇ ‘ਕਹਾਣੀ ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵੀ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਉਹਦਾ ਪੁੱਤਰ ‘ਜੈਸਟ ਇੰਡਸਟੀਜ਼’ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੁੰਬਈ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ। “ਅਣਖੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਬੋਲ ਰਹੇ ਓਿ?”

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਣਖੀ ਦੀ ਬੋਲਦਾਂ।”

“ਆਏ-ਹਾਏ! ਸ਼ੁਕਰ ਐ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਪਈ ਹਾਂ।” ਉਹ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹੱਸਿਆ, “ਕਿਉਂ ਜੀ, ਕੀ ਗੱਲ?”

“ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮੈਂ ਮੁੰਬਈ ਰਹੀ ਆਂ। ਮੇਰੇ ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਫੋਨ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਜਿਹੀਅਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਓਿ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਭੇਗ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ।”

ਮੈਂ ਫੇਰ ਵੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਕਬ਼ਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਅਕਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਨਸਾ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬੁਦ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਫੋਨ ਆਏ ਸਨ।

ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਹਉਂਕੇ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਖਬੀਰ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਣਖੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਅਣਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਾਂਤੀਪਾਲ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ-ਰਾਣੀ ਜਸਵਿੰਦਰ, ਪੋਤਰਾ ਮੁਬਾਰਕ ਗੋਆ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਮੁੰਬਈ ਰਹਿ ਕੇ ਗਏ ਨੇ, ਏਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀ ਹੈ, ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ

ਕਰਾਂਤੀਪਾਲ ਦੱਸਦਾ ਨਾ ਅਤੇ ਐਥੇ ਕਿਉਂ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ?"

ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੁੱਖ ਦੇ ਗਿਆ।

ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੋਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, “ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ...”

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਗ਼ਮਪੁਰਾ ਫੁਲ	name of a town
ਸ਼ਬਦ (f)	news
ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਾ	to join, participate
ਕੁਂਤੀ (f)	revolution
ਕੁਂਤੀਕਾਰੀ (m/f)	revolutionary
ਸੰਗਠਨ (m)	organisation
ਬੰਦਾ (m)	man
ਹੈਰਾਨ	surprised
ਜੁੜਨਾ	to be joined, associated
ਮਾਨਸਾ	name of a town
ਵੱਲ	side
ਏਧਰ-ਓਧਰ	here and there
ਛਪਣਾ	get published, printed (See below)
ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ	Crime Investigating Department
ਸਮਝਾਉਣਾ	to explain
ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਣਾ	to leave someone in peace
ਬਰਨਾਲਾ	name of a town
ਲਿਖਵਾਉਣਾ	to get written
ਰਾਜਨੀਤੀ (f)	politics
ਰਾਜਨੀਤਕ	political

ਪਰੋਸ਼ਾਨੀ (f)	trouble, vexation
ਲੇਖ (m)	essay, article
ਤਿੱਖਾ	sharp
ਵਿਅੰਗ (m)	satire
ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਣਾ	to get offended
ਵਕੀਲ (m/f)	lawyer
ਮਾਨਹਾਨੀ	defamation
ਤਣਾਓ (m)	tension
ਲੇਖਕ (m)	writer
ਮਗਰ ਪੈਣਾ	to chase
ਤਹਿਜੀਬ (f)	politeness, civilisation
ਤਲਖੀ (f)	irritation
ਸਿਰੇ ਲੱਗਣਾ	to come to a conclusion
ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ (m)	guest, son-in-law
ਮੁਕੱਦਮਾ	court case
ਸਮਝੌਤਾ (m)	compromise, agreement
ਜਮਾਤੀ (m)	classmate
ਪੱਕਣਾ	to get confirmed
ਝਿੜਕਣਾ	to rebuke
ਹੈਲਦਾਰ (m/f)	sergeant
ਪੁੱਛਿਗੱਛ (f)	enquiry
ਸਰਗਾਰਮੀ (f)	activity
ਸਿਪਾਹੀ (m)	soldier, policeman
ਖਤਰਾ	danger
ਖਤਰਨਾਕ	dangerous
ਵਾਰਦਾਤ (f)	violent crime
ਤਲਬ ਕਰਨਾ	to order to come
ਸਿਵੇ (m,pl)	cremation grounds
ਭਲਾਮਾਣਸ (m)	gentleman

ਗਵਾਹੀ (f)	witness
ਜਈਫ (ਬੁੱਢਾ)	old
ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ	somehow
ਜਿੰਗਦੀ (f)	life
ਬਸਰ ਕਰਨਾ	to spend
ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਾਉਣਾ	to make a roll call
ਜੀਵਨ (m)	life
ਆਵਾਜ (f)	voice, sound
ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਣਾ	to die (See below)
ਭੋਗ (m)	(See below)
ਹਉਕਾ (m)	sobbing
ਨੂੰਹ-ਗਾਣੀ (f)	dear daughter-in-law
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ (f)	relation
ਚੁੱਪ	silent
ਦੁੱਖ (m)	pain
ਤਸੱਲੀ (f)	satisfaction
ਨਹੀਂ ਤਾਂ	otherwise

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About language and culture

ਛਪਣਾ, ਲਿਖਵਾਉਣਾ

Read about Causative Forms in *CP1*, pages 177, 185 and also Grammar Unit 2 in this book.

ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਣਾ

ਸਵਰਗ means 'heaven' and ਵਾਸ ਹੋਣਾ means 'to become a resident'. This is a euphemistic expression for 'to die'.

ਭੋਗ

Conclusion of a complete reading (ਪਾਠ) of the Sikh holy book *Sri Guru Granth Sahib*. The ਪਾਠ is of two types – ਅਖੰਡ (unbroken), which takes about 72 hours, and ਸਹਿਜ (easy), which can be done intermittently over a few days. The ਭੋਗ of a ਪਾਠ done to thank God for a happy event takes place in the morning and for a ਪਾਠ done to pray for a departed soul takes place in the afternoon. The latter type of ਪਾਠ is generally a ਸਹਿਜ ਪਾਠ.

ਮੈਂ ਕਿਹਾ and ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ

On page 102, the words spoken by the narrator (Ankhi) are introduced with ਮੈਂ ਕਿਹਾ ('I said') and the words spoken by the young man are introduced with ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ('He saying'). This is the standard practice in Panjabi story telling. The words spoken by the narrator and the listener (the persons in the present situation) are introduced with the perfective form ਕਿਹਾ and the words spoken by an absent person are introduced with ਕਹਿੰਦਾ. Since both ਕਿਹਾ and ਕਹਿੰਦਾ refer to a past event here, this should make you think and distrust any hasty generalisations about Panjabi grammar describing the perfective form as a 'past tense' form and the imperfective form as a 'present tense' form. One of the several meanings of the perfective form is 'definite' or 'verifiable' and the imperfective form has an opposite meaning in this respect. The reported words of the situationally present people can be verified, but those of a situationally absent person cannot be verified. This comment is intended to prepare you for Grammar Unit 2 in this book, where language and its components are treated as a Complex Adaptive System.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension questions

1. How did the police treat Ankhi when he got on their 'watch list'?
2. Why did the author get a defamation notice?
3. How was the issue resolved?
4. What was Ankhi's reaction to the young man's death?

Language Unit 15

This is an extract from an article of this name. Sathi Ludhianavi is a Panjabi journalist, writer, broadcaster and social activist living in England since the late sixties. His series of articles ਸੁਮੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ('Across the Seas') dealing with the life in England and meant for readers in India and abroad was serialised in the prominent Panjabi magazine ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ in the seventies of the last century.

The article ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਮਹਿਕ describes an incident in Sathi's life. He went to Dover in his car to see off a friend travelling by sea. On his way back home, the weather became extremely bad with heavy snow. To add to his misery, his car broke down about thirty miles away from his home town Chatham. In the dark and snowy evening, he left his car by the roadside and went to a nearby village to look for help. He entered a pub and ordered a double whisky and a ham sandwich. In those days (in the early seventies), the presence of a dark-skinned man in that village was so rare that people became suspicious because of an incident (mentioned in the extract) that had occurred there a year before.

ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਮਹਿਕ

ਸਾਥੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ

ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਉਂਟਰ ਲਾਗੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਪੱਥ ਦੇ ਗਾਮਨੇ ਸਮੇਤ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਬੁੱਢੇ, ਬੁੱਢੀਆਂ, ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸ, ਨੱਚ, ਤੇ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ; ਡਾਰਟ, ਬਿਲੀਅਰਡ ਤੇ ਤਾਸ ਬੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਕਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਮੇਰੇ ਵਲ ਵਧਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੁਰਖ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰੀਆਂ ਕੁੱਛਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਭਾਰੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਬੜੀਆਂ ਫੱਥ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਮਲਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੱਕ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰਾਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ‘ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਗੇ?’

‘ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ’ ਮੇਰਾ ਉਤਰ ਸੀ।

‘ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ?’

‘ਮੈਂ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਆਵਾਸੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਚੈਥਮ ਸਹਿਰ ’ਚ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤਾਂ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।’

‘ਇਥੇ ਏਸ ਵੇਲੇ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਸਮ ’ਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਦੀ ਇਥੋਂ ਪੰਥੀ ਤੀਹ ਮੀਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤਕ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਤਕਿਆ।’ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਲਾਲੀ ਭਾਅ ਲਿਸ਼ਕ ਆਈ ਸੀ। ਹਥਲੇ ਗਲਾਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬੀਅਰ ਉਹ ਇਕੋ ਸਾਰੇ ਡੀਕ ਕੇ ਮੇਰਾ ਉਤਰ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗਾ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਿਖਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਝਟ ਹੀ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ‘ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਕਈ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੜਤ ਉੱਤੇ ਰੁਕੀ ਖੜੀ ਹੈ?’

ਆਪਣਾ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਈਸੈਂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਇਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀਆਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਸੱਚ ਵੀ ਲੱਭ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਇਕ ਮੁਸਗਾਨ ਆਈ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ‘ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢਿਓਂ ਇਕ ਚਿੱਟੀ ਕਿਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਉਤਰੇ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਅਸਾਂ ਵੀ ਗੱਲ ਨਾ ਗੌਲੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਟੈਲੀਵੀਯਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਠੇ ਜਣੇ ਲੰਡਨ ਜਾ ਕੇ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਉਹ ਇਸਟੈਂਡ (ਬੈਲਜੀਆਮ) ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੱਤੇ-ਬਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆ ਵੜੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਪੁਲਸ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਹਿਰੀ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤਕ ਪਹਿਲੇ ਰੰਗਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਜਿਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ’ਚ ਅਚਾਨਕ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਚ ਉਤੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸੱਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ।’

ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਉਂਟਰ ਲਾਗੇ ਖੜੋਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ। ਪੱਥ ਦੇ ਗਾਮਨੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਕ ਬੀਅਰ ਦਾ ਗਲਾਸ ਭਰਿਆ ਤੇ ਅਸਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗਲਾਸ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕੇ। ‘ਲੋਨਲੀ ਟੇਬਲ ਜਸਟ ਫਾਰ ਵੰਨ’ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੁਰਖ ਸਾਉਥ ਅਫ੍ਰੀਕਨ ਸੈਰੀ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਮੇਰੇ ਗਲਾਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, ‘ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਨਾਂ।’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੋਸਤੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

**A
C
B**

ਦੋਸਤੀ (f)	friendship
ਮਹਿਕ (f)	fragrance
ਪਰਵਾਂ	on the far side
ਗਮਨਾ (m)	Uneducated (but established) Panjabi pronunciation of 'governor' in the UK
ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ (f)	whispers
ਗੱਭਰੂ (m)	young man
ਮੁਟਿਆਰ (f)	young woman
ਤਾਸ (f)	game of cards
ਸੁਰਖ	red
ਕੁੰਢੀਆਂ	curved
ਫੱਥਣਾ	to match, to look nice
ਸਮੁੰਦਰ (m)	sea, ocean
ਸਮੁੰਦਰੀ	marine
ਮਲਾਹ (m)	boatman, sailor
ਸੱਕ (f)	suspicion, doubt
ਨਜ਼ਰ (f)	sight
ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਣਾ	to be visible
ਹਲੀਮੀ (f)	politeness
ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਣਾ	to mind, to feel offended
ਆਵਾਸੀ (m/f)	resident, immigrant
ਲਾਲੀ (f)	redness
ਮੌਸਮ (m)	weather
ਭਾਅ (f)	shade
ਲਿਸ਼ਕਣਾ	to shine
ਹਥਲਾ	in the hand

ਡੀਕਣਾ	to drink in one go
ਵਿਖਿਆ (f)	story
ਇਟ	immediately, at once
ਸਬੂਤ (m)	proof, evidence
ਹੈਰਾਨੀ (f)	surprise
ਚੌੜਾ	wide
ਸੱਚ (m)	truth
ਮੁਸਕਾਨ (f)	smile
ਸੜਕ (f)	road
ਲਗਦਾ	touching, nearby
ਕੰਢਾ (m)	shore, bank
ਕਿਸਤੀ (f)	boat
ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ	to disappear
ਗੌਲਣਾ	to pay attention
ਫੜੇ ਗਏ	were caught
ਪੱਤੇ-ਬਾਜ਼ (m/f)	trickster, cheat
ਸੁਚੇਤ	alert, conscious
ਸਹਿਯੋਗ (m)	co-operation
ਸ਼ਹਿਰੀ	civil
ਫਰਜ਼ (m)	duty
ਨਿਰਸੰਦੇਹ	without doubt
ਰੰਗਦਾਰ	coloured
ਅਚਾਨਕ	suddenly
ਉਤਾਂਹ	upwards
ਪੈਮਾਨਾ (m)	wine glass
ਟਕਰਾਉਣਾ	striking
ਸੱਚ ਮੁੱਚ	really
ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ	to be visible

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension Questions

1. Why did the people in the pub become suspicious when they saw the author?
2. How did the author remove their suspicion?
3. How did they react when they realised their mistake?

Language Unit 16

Avtar Jandialavi (1935-2012) was a modern Panjabi poet, translator and journalist living in England. This extract is from a magazine articles of this name.

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਅਵਤਾਰ ਜੰਡਿਆਲਵੀ

ਲੰਡਨ ਵਰਗੇ ਮਹਾਂ-ਨਗਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਇਹਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ 'ਚ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੁਹ ਵੀ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ।

1867 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਏਥੇ ਦੇ ਦਾਨਸ਼ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਛੁਹ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਤਕ ਅੱਠ ਕੁ ਸੌ ਗੋਲ ਨੀਲੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਉਹਨਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਉੱਘੀ ਹਸਤੀ ਨੇ ਕਦੀ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਕਵੀ ਬਾਇਰਨ ਅਤੇ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਆਫ਼ ਆਰਟਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਾਇਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਆਫ਼ ਆਰਟਸ ਬਣ ਗਈ, ਇਹ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਹ ਲੰਡਨ ਕੌਂਟੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਏਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਗਰੇਟਰ ਲੰਡਨ ਕੌਂਸਲ ਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਇੰਗਲੀਸ਼ ਹੈਰੀਟੇਜ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਲੇਟ ਲਗਾਵਉਣ ਲਈ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁਝਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਹਸਤੀ ਚੌਖੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਵੇ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰਿਆਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੌਵੰਂ ਵਰ੍਷ੀਂਦਾ ਮਨਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

ਹਰ ਸਾਲ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਲੇਟ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਲੰਡਨ ਦੇ ਮੀਲ ਕੁ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅਤੇ ਵਾਈਟਹਾਲ, ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪਲੇਟਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਜੋ ਇਮਾਰਤਾਂ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਘੀ ਮਿਸਾਲ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ

ਦੀ ਕੋਈ ਪਲੇਟ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕੀ। ਬੇਮਜ਼ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਕੰਢੇ ਉਹਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੀਏਟਰ 'ਗਲੋਬ' ਦਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ।

ਲੰਡਨ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਇਲਾਕੇ ਹੈਮਸਟਿਡ ਵਿਚ ਇਕ ਰਮਣੀਕ ਪਰ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੜਕ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਵੇਲ ਆਫ਼ ਹੈਲਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਦੇ ਦੋ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਹਮੈ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਪਲੇਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਰਖਿੰਦਰ ਨਾਲ ਟੈਗੋਰ ਏਥੇ 1912 ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖਕ ਡੀ. ਐਚ. ਲਾਰਸਨ 1915 ਵਿਚ ਰਹੇ। ਟੈਗੋਰ ਲੰਡਨ ਕਈ ਵਾਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਖਤ ਪਿੱਛੇ ਲਿਖੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਏਥੇ ਦੀ ਉਦੋਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਖਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਪਵਾਏ। ਖਬਰੇ ਏਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। 1912 ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦਾ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਵਰ੍ਗ ਟੱਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਨੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਕਈ ਲੈਕਚਰ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਸਾਇਦ ਇਹੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹਦਾ ਮੇਲ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਕਵੀ ਵਾਈ. ਬੀ. ਯੋਟਸ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਕਹਾਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਯੋਟਸ ਟੈਗੋਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਏਨਾ ਆਸਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਲੰਡਨ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਤ ਵਾਲੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹੀ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਕਿ 1913 ਵਿਚ 'ਗੀਤਾਂਜਲੀ' ਨੂੰ ਨੋਬੇਲ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਟੈਗੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਤੇ 1931 ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਟਾਕਰਾ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋਇਆ।

ਡੀ. ਐਚ. ਲਾਰਸਨ ਨੇ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਵਲ 1911 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਛਪਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਲ-ਵਕਤੀ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੀ ਉਹ ਨੈਟਿੰਗਮ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਚੋੜ ਗਿਆ। ਮੰਟੇ ਵਾਂਗ ਇਹਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਆਦਮੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। 1915 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਹਦੀ ਅਗਲੀ ਲਿਖਤ 'ਦਾ ਰੇਨਬੋ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਛਹੀ ਤਾਂ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਅਸਲੀਲਤਾ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ। ਇਹ ਨਗਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਟਲੀ ਜਾ ਵਡਿਆ। 1928 ਵਿਚ ਇਸਨੇ 'ਦਾ ਲੇਡੀ ਚੈਟਰਲੀਜ਼ ਲਵਰ' ਲਿਖੀ ਜੋ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤੇ 1961 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਕੱਟ ਵੱਡ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਛੱਪ ਸਕੀ। ਇਹਦੀ ਅਗਲੀ ਕਿਤਾਬ 'ਵੋਮਿਨ ਇਨ ਲਵ' ਤੇ ਬਣੀ ਇਕ ਫਿਲਮ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਸੀ। ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ 'ਇਸਕਰਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਪਤ ਅਭਿਆਰ ਕੱਢਿਆ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰ ਵੇਲੇ ਰੂਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਕਿੰਗਜ਼-ਕਰਾਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਪਲੇਟ ਦੇਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਗਈ। ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀਟਲਾਂ ਦੇ ਜੋਹਨ ਲੈਨਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ। ਲੰਡਨ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਮਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਬਾਰੇ ਸੋਹੇ ਦੀ ਡੀਨ ਸਟ੍ਰੀਟ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਪਲੇਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਏਥੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਯਹੁਦੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। 1847 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ ਲੰਡਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਰਸਲਜ਼ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਮੇਲ ਫਰੈਡਰਿਕ ਐਂਗਲਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1848 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ "ਕਮਿਊਨਿਸਟ

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ” ਲਿਖਿਆ। ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਬਰਸਲੋ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ 1849 ਵਿਚ ਇਹ ਲੰਡਨ ਆ ਗਿਆ। ਮਾਰਕਸ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਡੀਨ ਸਟਰੀਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬਿਊਟਿਸ਼ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਐਂਗਲੋ ਇਹਦੀ ਪੈਸੇ ਪੇਲੇ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਦਾ। 1876 ਵਿਚ ਇਹਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਤਾਬ ‘ਦਾਸ ਕੈਪੀਟਲ’ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਛਪਿਆ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਇਹਦੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ 1884 ਤੇ 1894 ਵਿਚ ਹੀ ਛਪ ਸਕੇ। ਲੰਡਨ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਇਲਾਕੇ ਹਾਈਗੇਟ ਵਿਚ ਇਹਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਬੁੱਤ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੰਨੀ ਛੋਕਰੇ ਵਿੰਗ ਵਿਗਾੜ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

A C B

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ Vocabulary

ਮਹਾਂ	great
ਨਗਰ (m)	city
ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ (m)	sign, trace
ਸੰਸਾਰ (m)	world
ਪ੍ਰਸਿੱਧ	famous
ਛਹ (f)	touch
ਛੱਡਣਾ	to leave
ਦਾਨਸ਼ਵਰ (m/f)	wise people
ਸੁੱਣਣਾ	to come to the mind
ਸੰਭਾਲਣਾ	to preserve
ਉੱਘਾ	famous
ਹਸਤੀ (f)	personality
ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ (m)	residence (<i>Lit.:</i> spending the night)
ਜ਼ਿੰਮਾ (m)	responsibility
ਸ਼ਰਤ (f)	condition
ਚੋਖਾ	very much
ਪ੍ਰਾਣੇਕ (m)	the next world
ਸਿਧਾਰਨਾ	to depart
ਵਰੋਗੰਢ (f)	anniversary
ਮਨਾਉਣਾ	to celebrate

उज्ज्वील (f)	proposal, suggestion
मनुष्य	acceptable
घेरा (m)	circle (m)
सरकार (f)	government
चहिं-देही	fallen, collapsed
मिसाल (f)	example
रमणीक	beautiful
सड़क (f)	road
आहमे-साहमे	facing each other
भृत (m)	letter
विस्थार (m)	details
खबरे	probably
किसेंर (m/f)	adolescent
टॅप्णा	to cross
आम्रक (m/f)	lover
खुँस्ता	open
छंत (f)	roof, ceiling
टाकरा (m)	meeting, encounter
अजीब	strange
किसम (f)	type
गुज्जारना	to spend
बुल-व्हक्ती	full-time
ऐलान (m)	declaration
तीव्री (f)	woman, wife
मिट्टे	an Urdu short story writer
केंद्र (m)	centre
केंद्री	central
बिंदू (m)	point
द्वरना	to enter

ਲੁਕਣਾ	to hide oneself
ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ	secretly
ਅਸਲੀਲਤਾ (f)	indecency
ਮੁਕੱਦਮਾ (m)	trial, court case
ਕੱਟਣਾ ਵੱਚਣਾ	to cut short
ਵਿਸ਼ੇਸ਼	special
ਚਿੱਠੀ (f)	letter
ਗੁਪਤ	secret, confidential
ਅਖਬਾਰ (m)	newspaper
ਰੂਸ (m)	Russia
ਮੁਲਕ (m)	country
ਯਹੂਦੀ (m/f)	Jew
ਭਾਈਚਾਰਾ (m)	community
ਮੇਲ (m)	meeting
ਕਈ ਥਾਂਦੀ	at many places
ਪੈਸਾ ਧੇਲਾ (m)	money
ਕਬਰ (f)	grave
ਬੁੱਤ (m)	statue, bust
ਜਨੂੰਨੀ	not-headed, mad, eccentric
ਛੋਕਰਾ (m)	boy
ਵਿੰਗ ਵਿਗਾੜ	to deface

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension Questions

1. Who first thought about putting the blue plates? Who manages this work now?
2. What are the conditions a person has to satisfy before his/her plate can be put?
3. Why did Lawrence get frustrated and leave for Italy?
4. Where did Marx live for five years? Where was he buried? What do hot-headed young men sometimes do to his bust?

Language Unit 17

In this last prose unit, we present an extract from Santokh Dhaliwal's short story *ਸਕਾਰਫ* (Scarf). Many Panjabi writers have written stories and novels about the so-called 'generation gap' or 'culture clash' between the older generation born and brought up in the Punjab and the new generation born, brought up and educated in the West. Mostly, the younger people revolt against an arranged marriage and want to marry the partners of their own choice, sometimes from outside their religion or community. Parents generally accept this, though extremely reluctantly. But the young Punjabi woman Jassi in this story wants to go much further than marrying a man of her choice from a Gujarati community. She wants to cohabit with him for a few months in order to check whether they are compatible with each other before they decide to marry. This is too much for her parents. She gives them an ultimatum that either they should accept this or she will leave the family. The parents, worried about their honour in their community, refuse to accept her choice and she leaves the family in a snowy weather. Her mother gives her a scarf to cover her head in the cold weather. When Jassi is getting into the train, the scarf falls down on the platform and is trampled upon by the other passengers' muddy and dirty feet.

The ironic twist in the last few lines of the story (not explicitly given by Dhaliwal but felt by the traditional Panjabi readers sympathetic to the parents' viewpoint) is that for many centuries in India a woman's head dress has been regarded as a symbol of her honour and dignity.

It must be added here that the stance of the author is completely *neutral*. He objectively presents the conflict without viewing any side as right or wrong. It is not a conflict between right and wrong but between right and right. Each side holds certain values and sticks to them. It just happens that the values come in conflict and no compromise is possible.

ਸਕਾਰਫ

ਸੰਤੋਖ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਕੁੜੀ ਦਾ ਅਲਟੀਮੇਟ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਬਲਕਾਰ ਸਿਹੁੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਕੁੜੀ ਅੜ ਗਈ ਸੀ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕੁੜੀ ਦੀ ਦਲੀਲ ਮੂਹਰੇ ਲਿਫ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਖਿਆਂ ਸੰਖਿਆਂ ਇਹ ਅੱਕ ਚੱਬ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਚੱਲ ਪੁੱਤ... ਤੂੰ ਅਨੀਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲੈ, ਅਸੀਂ ਰਾਜੀ ਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਮੁਲਖ ਦਾ ਤਾਂ ਹੈ।”

“ਮੰਮ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਮੁਲਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਏਂ? ਸਾਡਾ ਮੁਲਖ ਇੰਡੀਆ ਨਹੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜੰਮੇ, ਪਲੇ, ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਨਹੀਂ, ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰੱਖਦੇ। ਉੱਥੇ ਪਾਲਦੇ, ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ, ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।”

ਜੱਸੀ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨਹੋਈ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਡੂੰਘੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਲੱਗਾ। ਕੰਮਤਰੀ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਤਾਰ ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਚੀਰ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਅੱਜ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਵੀ ਕੇਡਾ ਕਲੰਕ ਹੈ ਜੋ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਲਮਹੇ 'ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਬਥੇਰੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਥੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਆ। ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਵੀ ਆਈ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਉਹ ਵੀ ਇੱਥੇ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਆ। ਤੁੰ ਕੋਈ ਜੁਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ? ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਡੀ ਰੱਖੀ ਰਖਾਈ ਦਾ ਬਿਲਵਾੜ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ?” ਮਾਂ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਡੂੰਘੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ 'ਚ ਮਾੜਾ ਕੀ ਹੈ।”

“ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਤੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਆ — ਧੀਏ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ਮਾੜਾ ਦੀਹਦਾ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪੈਣ ਫੇਰ ਕੀ ਲੋੜ ਆ ਵਿਆਹ ਦੀ?”

“ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ, ਘਸੀ ਹੋਈ, ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੀ ਇੰਸਟਿਟੀਊਸ਼ਨ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖ ਤਾਂ ਲਈਏ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਪੋਟੀਬਲ ਵੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ, ਸਿਰਫ ਉਪਰੀ ਉਪਰੀ ਝਲਕ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਉਪਰਲੀ ਪਰਤ ਦੇ ਥੱਲੇ ਕੀ ਹੈ, ਵੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗ੍ਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ? ਸਾਲ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਨੀਲ ਨਾਲ ਕੱਟ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਵਿਆਹ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ 'ਚ ਇੱਕ

ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕਮਿਟੀ ਮੈਂਟ ਬੜੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਚਰਨ ਸਾਂਵੀਆਂ ਨੀਹਾਂ 'ਤੇ ਉੱਸਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਵਾਜ਼ਬ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਝੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।"

.....

.....

“ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿੱਟ ਨਾ ਬੈਠੋ?” ਮਾਂ ਫਿਕਰਾਂ 'ਚ ਲੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।”

“ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮ ਹੋਈ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਹੜਾ ਅਪਣਾਉਂ?” ਮਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਤਿੱਖੀ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਕਿਉਂ... ਕੀ ਗੱਲ? ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਅਂਗ ਵਧੀਆ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਮੁਹਾਰਤ ਹੈ। ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਮਾਣ ਹੈ। ਕੀ ਘਾਟ ਹੈ ਮੇਰੇ 'ਚ? ਅਨੀਲ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਦਲ ਜੂਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤੇ ਘਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੋਚ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।”

“ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਜੂਗਾ ਧੀਏ, ਸਭ ਕੁਝ। ਤੈਨੂੰ ਹਾਲੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ... ਤੂੰ ਉਪਰਲੀ ਹਵਾ 'ਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈਂ, ਜਦੋਂ ਠਾਹ ਕਰਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਫੇਰ ਪਛਤਾਏਂਗੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸਭ ਕੁਝ ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਏਗਾ।”

ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੋਚਣੀ ਦੇ ਬੂਹਿਆਂ ਪੈਰ ਅੜਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਵੇਵਲਿੰਗਾਬ ਜੁਦੀ ਜੁਦੀ ਸੀ। ਸਾਂਝਾ ਰਾਹ ਨਿਕਣ ਦੀ ਆਸ ਮੁੱਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਵੱਢਣਾ, ਜਾਹ ਵੱਡ ਫੇਰ। ਕਰ ਜੋ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆ। ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਸਾਡੀ ਪੱਤ ਰੋਲਣੀ ਹੈ, ਰੋਲ ਧੀਏ। ਤਾਇਆਂ, ਚਾਚਿਆਂ, ਮਾਮਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾ।”

ਬਲਕਾਰ ਸਿਹੁੰ ਦੀ ਰੂਹ ਮੱਚ ਉੱਠੀ ਸੀ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਸਿਹੁੰ	colloquial pronunciation of 'Singh'
ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ	completely
ਕੰਬਣਾ	to shake, shiver
ਅੜਨਾ	to become adamant
ਚਾਰਾ (m)	method, way out
ਦਲੀਲ (f)	argument
ਲਿਫਣਾ	to bend
ਔਖਿਆਂ ਸੋਖਿਆਂ	somehow
ਅੱਕ (m)	an Indian plant with bitter leaves
ਚੱਬਣਾ	to chew

ਅੱਕ ਚੱਬਣਾ	to swallow the bitter pill
ਰਾਜੀ	well
ਰਾਜੀ ਹੋਣਾ	to accept
ਭਾਈਚਾਰਾ (m)	community
ਮੁਲਖ (m)	Punjabi pronunciation of ਮੁਲਕ (country)
ਜੰਮਣਾ	to be born
ਪਲਣਾ	to grow up
ਪਾਲਣਾ	to bring up
ਪੜ੍ਹਨਾ	to get educated
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ	to educate
ਨਰੋਈ	strong
ਡੂੰਘਾ	deep
ਨਜ਼ਰ (f)	sight
ਕੰਮਤਰੀ ਅਹਿਸਾਸ (m)	feeling of inferiority
ਤਿੱਖਾ	sharp
ਤਾਰ (f)	wire
ਚੀਰਨਾ	to cut, pierce
ਸਿੱਦਤ (f)	intensity
ਮਹਿਸੂਸਣਾ	to feel
ਅਨਪੜਤਾ (f)	illiteracy
ਕਲੰਕ (m)	disgrace
ਉਮਰ (f)	age, life
ਲਮਹਾ (m)	moment
ਬਥੇਰੇ	very many
ਜੁਦਾ	separate, different
ਪੜਾਈ (f)	education
ਰੱਖੀ ਰਖਾਈ (f)	earned reputation
ਖਿਲਵਾੜ (m)	light game
ਖਿਲਵਾੜ ਕਰਨਾ	to make nonsense of

ਨਸੋਸ਼ੀ (f)	disappointment
ਦੀਹਦਾ	more colloquial variant of ਦਿਸਦਾ 'to be visible'
ਡੂੰਘਾ	deep
ਪੱਟੀ (f)	bandage
ਬੱਧੀ	bound
ਲੋੜ (f)	need
ਪੁਰਾਣਾ	old
ਘਸਣਾ	to wear out
ਵਕਤ (m)	time
ਵਕਤ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੀ	past its usefulness
ਉਪਰਾ	stranger, very little
ਝਲਕ (f)	glimpse
ਉਪਰਲਾ	at the surface
ਪਰਤ (f)	layer
ਬੱਲੇ	below
ਉਮਰ ਕੱਟਣਾ	spend the life
ਵਿਚਰਨ (f)	life style
ਸਾਵਾਂ	equal
ਉੱਸਰਨਾ	to get built
ਵਾਜਬ	fair
ਨਾਵਾਜਬ	unfair
ਵਾਧਾ (m)	gain
ਘਾਟਾ (m)	loss
ਝੱਲਣਾ	to bear
ਫਿਕਰ (m)	worry
ਲੁੱਛਣਾ	to wriggle in pain
ਅਲੱਗ	separate
ਅਪਣਾਉਣਾ	to accept

ਚਿੰਤਾ (f)	worry
ਨੌਕਰੀ (f)	job
ਮੁਹਾਰਤ (f)	expertise
ਕਦਰ (f)	respect
ਘਾਟ (f)	deficiency
ਸੋਚ (f)	thinking
ਸਚ (m)	truth
ਸਵੀਕਾਰਨਾ	to accept
ਮਨੁੰ ਕਰਨਾ	to forbid
ਜੂ, ਜੂਗਾ	(See below)
ਹਵਾ (f)	air
ਉਡਾਰੀ (f)	flight
ਉਪਰਲੀ ਹਵਾ 'ਚ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨਾ	think unrealistically (Lit.: 'to fly in the upper air')
ਠਾਹ (f)	banging sound
ਧਰਤੀ (f)	earth
ਪਛਤਾਉਣਾ	to repent
ਤਬਾਹ ਹੋਣਾ	to be destroyed
ਅੱਡ	separate
ਜੁਦਾ	separate
ਸੋਚਣੀ (f)	thinking
ਅੜਾਉਣਾ	to stick
ਨੱਕ ਵੱਡਣਾ	(See below)
ਪੱਤ ਰੋਲਣਾ	(See below)
ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ	(See below)
ਰੂਹ (f)	soul
ਮੱਚਣਾ	to burn in flames

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About Language and culture

ਨੱਕ ਵੱਢਣਾ

The literal meaning of the idiomatic expression is 'to cut the nose.' It is used in the sense of 'to utterly disgrace someone.' For many centuries in India, this was the punishment for crimes regarded as seriously disgraceful such as adultery. For the smaller disgraceful crimes, such as sodomy and petty theft, the punishment was blackening the face of the offender, seating him on a donkey and parading him in the town/village.

ਪੱਤ ਰੋਲਣਾ

ਪੱਤ means 'honour' and ਰੋਲਣਾ means 'to drag on the ground and make dirty.' Some readers may feel that this happens, literally at least, at the end of the story.

ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ

This expression means 'to lower the head.'

ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਵਿਆਕਰਣ Slightly different grammar of colloquial Panjabi

In formal and written Panjabi, you use ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ/ਜਾਵਾਂਗੀ 'I will go.' As explained in CP1 (p.172) it is a combination of ਜਾਵਾਂ and -ਗਾ/-ਗੀ. ਜਾਵੇਗਾ/ਜਾਵੇਗੀ 'He/she will go' is sometimes pronounced as ਜਾਏਗਾ/ਜਾਏਗੀ. In more colloquial speech, some people say ਜਾਉਂਗਾ/ਜਾਉਂਗੀ 'I will go' and ਜਾਉਂਗਾ/ਜਾਉਂਗੀ 'He/she will go.' Often, these forms are shortened to ਜਾਉਂ and ਜਾਉਂ or even ਜੂਂ and ਜੂਂ. Sometimes -ਗਾ/-ਗੀ is added to ਜੂਂ and ਜੂਂ to make ਜੂਂਗਾ/ਜੂਂਗੀ and ਜੂਂਗਾ/ਜੂਂਗੀ. On the same pattern, the mother says ਅਪਣਾਉਂ at one place where the more formal written form would be ਅਪਣਾਏਗਾ or the slightly less formal form would be ਅਪਣਾਉਂਗਾ. Such colloquial variations are found in the regional and social dialects of all languages including English.

ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ

Comprehension Questions

1. What is the mother's worry?
2. How does the daughter respond?

Language Unit 18

After the prose Language Units 2-17, you should now be ready to have a taste of Panjabi poetry in this and the next three units. At this stage of your learning Panjabi, you should be able to appreciate the literary beauty of Panjabi poetry – its picturesque imagery and verbal music. This is a part of language learning. But you are not expected (at least not yet) to write poetry of a similar calibre.

In this unit, we give a poem by Mohinder Gill. A snowy and silent evening in England (as becomes clear only in the last section of the poem) sets the poet musing about a very different type of evening in his native village in the Punjab. The poem transports the reader into a typical Panjabi village. While reading the poem, you feel like watching a slide show of still pictures taken from various angles by shifting the camera. But the poem is not simply a succession of images. It does have a unity provided by the first and the third line of the poem repeated alternately after every two-line section.

You can listen to the poem recorded in the poet's own voices by clicking the 'speaker' button under the headphone symbol below. The poet himself is the best person to read his poem with correct rhythm. While listening, pay close attention to this rhythm. You will notice that the rhythm of Gill's 'free verse' is more regularised than the rhythm of Panjabi prose in the dialogue in Language Unit 2 and the dialogues in *CP1*. But it is less regularised than the rhythm of regular ghazal metres used by Rajinderjeet in Unit 20.

ਸ਼ਾਮ

ਮਹਿੰਦਰ ਗਿੱਲ

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘੁਸਮੁਸਾ, ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ
ਖੂੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਟਣ ਟਣ, ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਫੁੰਕਾਰ, ਭੁਰਾਂ ਦੀ ਠੱਪ ਠੱਪ -
ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਤਾਜ਼ਾ ਨੇ ਸਭ ਜਿਉਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖਰੇ 'ਤੇ ਛਾਇਆ ਪਤਲਾ ਧੂਏਂ ਦਾ ਨਕਾਬ
ਪੱਛੋਂ ਦੀ ਅੰਬਰਾਂ ਦੀ ਖੱਡ ਵਿਚ ਛਿਗ ਰਿਹਾ ਸੂਰਜ,
ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘੁਸਮੁਸਾ, ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ ।

ਮੱਝੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕੇ ਸੁਆਣੀ, ਅਤੇ ਮੱਝੀਆਂ ਦਾ ਚਾਰਾ
ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਗਾਰਮ ਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕੇ ਸੱਖਣੀ ਬਾਲਟੀ -
ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਤਾਜ਼ਾ ਨੇ ਸਭ ਜਿਉਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ।

ਨਿੱਕਾ ਮੁੰਡਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਛਿਟੀ, ਗਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਪਟੀ ਗਰਦ
ਖੂੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਟਣ ਟਣ 'ਚ ਗੁਆਚਾ -
ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘੁਸਮੁਸਾ, ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ ।

ਤੂੜੀ 'ਚ ਮਿਸ਼ਰਤ ਹਰਾ, ਭੁਰਲੀਆਂ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਜਬਾੜੇ
ਬਣਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕਦੇ ਕੱਟੜੂ -
ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਤਾਜ਼ਾ ਨੇ ਸਭ ਜਿਉਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ।

ਨੂਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਲਾਰੀ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਰੋਸ਼ਨੀ
ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਾਲੀਆਂ, ਕਾਇਨਾਤ ਨਿਗਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘੁਸਮੁਸਾ, ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ ।

ਜੁਗਾਲੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ 'ਚ ਲੀਨ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਮੂੰਹ
ਰੀਮੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਗੂੰ ਹਿਲਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ -
ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਤਾਜ਼ਾ ਨੇ ਸਭ ਜਿਉਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ।

ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੈ ਮੌਸਮ, ਡਿਗਦੇ ਨੇ ਬਰਫਾਂ ਦੇ ਫੰਬੇ
ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ 'ਚ ਸਹਿਜ ਹੀ ਉਗਾਮ ਆਉਂਦੇ ਨੇ
ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘੁਸਮੁਸਾ, ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ABC

ਗੁਸ਼ਮਸਾ (m)	twilight
ਉੱਡ	to fly
ਧੂੜ (f)	dust
ਪਰਤ (f)	layer
ਪਰਤਣਾ	to return
ਡੰਗਰ (m.pl)	cattle
ਘੁੰਗਰੂ (m.pl)	little bells
ਟਣ ਟਣ (f)	tinkling sound
ਛੁੰਕਾਰ (f)	sound of heavy breathing
ਖੂਰ (m)	hoof
ਠੱਪ ਠੱਪ (f)	sound of hooves
ਯਾਦ (f)	memory
ਤਾਜ਼ਾ	fresh
ਜਿਉਂ	as if
ਪਿੰਡ (m)	village
ਮੁਖੜਾ (m)	face
ਛਾ	to spread
ਪਤਲਾ	thin
ਨਕਾਬ (m)	mask
ਪੱਛੋਂ (f)	west
ਅੰਬਰ (m)	sky
ਖੱਡ (f)	valley
ਡਿਗ	to fall
ਸੂਰਜ (m)	sun
ਮੱਣੀ (f)	buffalo
ਸੁਆਣੀ (f)	housewife

ਚਾਰਾ (m)	fodder
ਦੁੱਧ (m)	milk
ਧਾਰ (f)	spout
ਸੱਖਣਾ	empty
ਬਾਲਟੀ (f)	bucket
ਨਿੱਕਾ	little
ਹੱਥ (m)	hand
ਛਿਟੀ (f)	stick
ਗਿੱਟਾ (m)	ankle
ਲਿਪਟ	to stick to
ਗਰਦ (f)	dust
ਗੁਆਚ	to be lost
ਮਿਸ਼ਰਤ	mixed
ਹਰਾ (m)	green fodder
ਤੂੜੀ (f)	wheat chaff
ਖੁਰਲੀ (f)	manger
ਖਹਿਣਾ	to rub against
ਥਣ (m)	udder
ਜਬਾੜਾ (m)	jaw
ਲਟਕਣਾ	to hang from
ਘੁਲਣਾ	to struggle
ਕੱਟੜੂ (m/f)	buffalo calf
ਨੂੰਰਾ (m)	darkness
ਵਿਸ਼ਾਲ	vast
ਪਰ (m)	wing
ਬਿਲਾਰਨਾ	to spread
ਸਮੇਟਣਾ	to gather
ਰੈਸ਼ਨੀ	light
ਕਾਇਨਾਤ (m/f)	universe

ਨਿਗਲਣਾ	to swallow
ਜੁਗਾਲੀ (f)	cud chewing
ਸਮਾਧੀ (f)	deep meditation
ਲੀਨ	absorbed
ਚਾਬਕ (m)	whip
ਹਿਲਣਾ	to move
ਪੂਛ (f)	tail
ਚੁੱਪ ਚਾਪ	silent
ਮੌਸਮ (m)	weather, season
ਫਿੱਗਣਾ	to fall down
ਬਰਫ (f)	snow, ice
ਫੰਬਾ (m)	flake
ਜ਼ਿਹਨ (m)	mind
ਸਹਿਜ	easily, spontaneously
ਉਮਰਗਣਾ	to crop up

ਵਿਆਕਰਣ ਬਾਰੇ

Grammar Notes

- ਉੱਡਦੀ ਧੂੜ, ਪਰਤਦੇ ਡੰਗਰ. Imperfective forms of ਉੱਡ and ਪਰਤ are used as adjectives to give an effect of the prolongation of the activities. The absence of any present tense or the past tense form of ਹੈ effectively makes everything timeless.
- ਜਿਉਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ . ਹੋਵੇ is in the subjunctive form. Everything is still fresh in the memory as if it happened only yesterday.
- ਛਾਇਆ. Perfective form used as an adjective to qualify the noun ਨਕਾਬ 'veil'. The thin veil is in a condition of having spread.
- ਡਿਗ ਰਿਹਾ ਸੂਰਜ. Even ਡਿਗ ਰਿਹਾ is used as an adjective to qualify the noun ਸੂਰਜ . The sun is qualified as being in the continuing process of falling into the 'valley of the west'.

6. ઉડીકે. The subjunctive form is used to convey the impression of a timeless idea or picture.
7. લિપટી. Perfective form used as an adjective to show the continuing effect of a past happening. લિપટી હોઈ ગરદ 'Dust already clinging' would also have been grammatically more appropriate but would have lengthened the line too much.
8. ગુઆચા. Another perfective form used as an adjective for the same effect.

Language Unit 19

The following three poems are actually a single poem – the poet combined them into a single whole by using the cohesive device of the contrast between the realities of ‘today’ and ‘tomorrow’. It is also recorded in Varinder Parihar’s own voice by clicking the the ‘speaker’ symbol under the headphone symbol.

The subject matter of the poem demands not only a different type of imagery but also a more subdued and less brisk rhythm than Mohinder Gill’s poem in the last unit. But still, the rhythm of Parihar’s poem retains its poetic quality and is different from the rhythm of everyday speech (as in his role play of Mahmud Mirza in Language Unit 2). His rhythm and tempo of reading perfectly suits the contemplative mood of the poem.

ਟਾਹਣੀ

ਵਰਿੰਦਰ ਪਰਿਹਾਰ

(I)

ਜਿਸ ਟਾਹਣੀ ਨੇ
ਕੱਲ੍ਹੁ
ਕੁਹਾੜੀ ਦਾ ਹੱਥਾ ਬਣਨਾ
ਫੁੱਲ ਪਿੜੇ ਹਨ
ਉਸ ਉੱਤੇ
ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਅੱਜ

(II)

ਜਿਸ ਟਾਹਣੀ ਨੇ
ਵਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣਾ ਕੱਲ੍ਹੁ
ਜੂਨੇ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਪੈ ਜਾਣਾ
ਬੈਠਾ ਪੰਛੀ ਉਸ ਉੱਤੇ
ਚੁਪੈ ਹੈ ਅੱਜ

(III)

ਜਿਸ ਟਾਹਣੀ ਨੇ
ਦਸਤਾ ਬਣਨਾ
ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਕੱਲ੍ਹੁ
ਫੁੱਟ ਰਹੀ ਕੋਪਲ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ -
ਦੇ ਰਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ਾ
ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੱਜ

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਟਾਹਣੀ (f) branch of a tree

ਕੁਹਾੜੀ (f) axe

ਹੱਥਾ (m) handle

ਫੁੱਲ (m) flower

ਖਿੜਨਾ	to bloom
ਬੇਜ਼ੁਮਾਰ	countless
ਵਿੰਨ੍ਹ	to pierce
ਜੂਨ (f)	life
ਬੰਸ਼ੀ (f)	flute
ਪੰਛੀ (m)	bird
ਬੈਠ	to sit
ਚੁੱਪ	silent
ਦਸਤਾ (m)	butt (of a gun)
ਬੰਦੂਕ (f)	gun
ਭੁੱਟ	to come out
ਕੋਂਪਲ (f)	tiny sprout
ਨਵਾਂ	new
ਜੀਵਨ (m)	life

Language Unit 20

In this Language unit, we present a ਗਜ਼ਲ (or 'ghazal' pronounced as **yazal**) by the modern Panjabi poet Rajinderjeet, who lives in England. This poetic form originated in the 6th century in Arabic literature. Then, with the Muslim conquest, it spread to Persia, and then to India in the 12th century. Some German poets also wrote ghazals in the 19th century. Great Urdu poets like Mir, Ghalib, Dagh, Iqbal, Firaq and Faiz have refined the ghazal to almost perfection. Although most major and minor Panjabi poets have tried their hand on this form, fewer than a dozen have been able to write really good ghazals. Rajinderjeet is a promising Panjabi ghazal writer (ਗਜ਼ਲਗੇ).

A ghazal consists of couplets (often four to ten) in the same metre, each of which is capable of standing alone ('a poem in itself', as is often said). But, within the poem, they are not completely independent of one another and are joined together by the mood of the poem. In a good ghazal, it is often not possible even to shuffle them. The first line of the couplet often creates an expectation which is fulfilled in a novel and surprising manner in the second line. This involves considerable play with ideas and words. Novelty of emotional, intellectual and linguistic expression is always prized in a ghazal.

On the formal side, the first couplet of a ghazal has two rhyming lines. Then every even line (4th, 6th, 8th, 10th...) rhymes with these lines. Very often the rhyming word (ਕਾਫੀਆ) lies within the line and a word or some words (known as ਰਦੀਫ) are repeated after the

ਕਾਫੀਆ in every rhyming line. In the following ghazal, the rhyming words are ਕੱਲੇ, ਚੱਲੇ, ਥੱਲੇ ... , and the ਰਦੀਫ਼ is ਅਸੀਂ. In India and Pakistan, a 'disciple' (ਸ਼ਾਗਿਰਦ) ghazal writer often learns from a 'master' (ਉਸਤਾਦ) ghazal writer the craft for several months or even years. (A master charging a cash fee for this is regarded as an extremely immoral person!). Some masters insist that only the classical Persian metres and rhythmic structures should be used in a Panjabi ghazal. But since the natural rhythmic structure of Panjabi is very different from that of classical Persian, this mechanical approach often kills the real spirit of the ghazal and produces artisans rather than artists. Therefore, many modern masters are now relaxing this requirement. There are some Panjabi ghazal writers (including Rajinderjeet) who did not formally learn this craft from any old-fashioned master and are almost completely self-taught. To listen to the recording in the poet's own voice, click the 'speaker' button under the headphone symbol.

ਗਜ਼ਲ

ਰਾਜਿੰਦਰਜੀਤ

ਨੂੰਰ ਦੇ ਸੁਨੋ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦੇ ਕੱਲੇ ਅਸੀਂ
ਭਾਲਦੇ ਪੂਰਬ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਅਸਤ ਹੋ ਚੱਲੇ ਅਸੀਂ। [1]

ਧੁੱਪ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲੋਚਦੇ
ਰੱਖਿਆ ਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਠੋਕਰਾਂ ਥੱਲੇ ਅਸੀਂ। [2]

ਜੋ ਲਿਖੇ ਸਨ ਖੁਸ਼ਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਪਰਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੀ
ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਖਤ ਘੱਲੇ ਅਸੀਂ। [3]

ਰਾਤ ਸਾਰੀ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਰਹਿੰਦੇ ਝਾਕਦੇ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਭਾਲ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਏ ਝੱਲੇ ਅਸੀਂ। [4]

ਤਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੈ ਸਲੀਕਾ, ਸੁਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹੈ ਮਿਠਾਸ
ਬੰਸਰੀ ਵਾਂਗਰ ਗਏ ਕਿੰਨੀ ਦਫਾ ਸੱਲੇ ਅਸੀਂ। [5]

Translation

Before learning the meaning of individual words, read this prose (and quite prosaic!) translation.

Wandering aimlessly in the lonely moments in darkness;
and searching for the east, we are going to set down. |1|

When the sunshine is upon us, we desire them on our head:
the shades we have so far been trampling upon. |2|

The ones written with dryness, came back dry:
all the letters we sent to the realms of the clouds. |3|

All night we keep staring at the stars;
we have grown mad in our search for the light. |4|

We have got the attractive style, melody and sweetness
perhaps because like a flute we were pierced several times. |5|

Here are some more couplets (each a 'complete poem in itself') from some other ghazals of this poet:

ਮਾਰੂਬਲ ਵਿਚ ਧੁੱਪਾਂ ਨੇ ਜਦ ਅਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਖਾਇਆ
ਵੇਖੀਂ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਬੈਠਣਗੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਛਾਵੇਂ।

When the sunshine shows its intensity in the desert, you will see them rushing to sit in one another's shadow.

ਜਗਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਫੁੱਲ ਬਣਕੇ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ
ਇਹ ਖੰਜਰ ਵਕਤ ਦਾ ਸੱਚੀ ਬੜੇ ਚਿਹਰੇ ਬਦਲਦਾ ਹੈ।

Remain quite alert. It may come to you as a flower. This dagger of time really puts on many disguises.

ਬੜਾ ਕੁਝ ਵਕਤ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਮੇਰੇ ਤਨ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਰੂਹ 'ਤੇ
ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਮਿਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

Time has written a great deal on my body and my soul. You can read me before reading my history.

ਨੂਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਹੀ ਸੀ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪਏ
ਲੱਖਾਂ ਜਵਾਬ ਆ ਗਏ ਇੱਕੇ ਸਵਾਲ ਦੇ।

The moment I uttered the name of darkness, shining stars appeared.
Just one question got a million answers.

ਤੂੰ ਹੈਂ ਈਸਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ – ਏਨਾ ਕੁ ਬਸ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ
ਆ ਤਿਰੀ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਅਕੀਦਤ ਲਿਖ ਦਿਆਂ।

You are Jesus; I am not. Accept just this much from me – that I write my homage on your cross.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਨੂੰਹ (m)	darkness
ਸੁੰਨਾ	deserted, lonely
ਭਟਕਣਾ	to wander aimlessly
ਕੱਲਾ	lonely
ਭਾਲਣਾ	to look for
ਪੂਰਬ (m)	east
ਅਸਤ ਹੋਣਾ	to set (like the sun)
ਧੂਪ (f)	sunshine
ਲੋਚਣਾ	to desire
ਛਾਂ (f)	shade, shadow
ਠੋਕਰ (f)	a kick
ਬੱਲੇ	below, underneath
ਖੁਸ਼ਕ	dry
ਖੁਸ਼ਕੀ (f)	dryness
ਪਰਤਣਾ	to come back
ਬੱਦਲ (m)	cloud
ਦੇਸ (m)	country
ਖਤ (m)	letter
ਖੱਲਣਾ	to send
ਰਾਤ (f)	night
ਤਾਰਾ (m)	star
ਸ਼ਾਕਣਾ	to stare

ਚੋਸਨੀ (f)	light
ਭਾਲ (f)	search
ਝੱਲਾ	mad, crazy
ਸਲੀਕਾ (m)	attractive style
ਸੁਰ (m)	musical note
ਮਿਠਾਸ (f)	sweetness
ਬੰਸਰੀ (f)	flute
ਮਾਰੂ ਥਲ (m)	desert
ਸੱਲਣਾ	to pierce, to prick
ਵਿਖਾ	to show
ਇਕ ਦੂਜਾ	one another, each other
ਹੁਸ਼ਿਆਰ	alert, watchful
ਫੁੱਲ (m)	flower
ਖੰਜਰ (m)	dagger
ਚਿਹਰਾ (m)	face
ਸੱਚੀ	really
ਬਦਲਣਾ	to change
ਤਨ (m)	body
ਹੂਹ (f)	soul
ਮਿਚੇ	ਮੇਚੇ changed to fit into the metre
ਇਤਿਹਾਸ (m)	history
ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨਾ	to accept
ਤਿਗੀ	ਤੇਗੀ changed to fit into the metre
ਸੁਲੀ (f)	cross
ਅਪਣੀ	ਆਪਣੀ changed to fit into the metre
ਅਕ੍ਰੀਦਤ (f)	homage

ਵਿਆਕਰਣ

Grammar Notes

ਹੋ ਚੱਲੇ ('about to become')

In CP1, you came across the helping verbs like ਦੇ, ਲੈ, ਸਕ, ਰਹਿ, ਲਗਾ etc. which add to or modify the meaning of the main verb in the stem form, e.g., ਕਰ ਸਕ 'to be able to do'. ਚੱਲ is also such a helping verb which add the meaning 'about to' to the meaning of the main verb. When used in this way, ਚੱਲ is always in the perfective form.

ਅਸਤ ਹੋ ਚੱਲੇ ਅਸੀਂ

We are about to set.

ਮੈਂ ਤੁਰ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ

I am about to depart.

ਛੱਤ ਡਿਗ ਚੱਲੀ ਹੈ

The roof is about to collapse.

The use of ਚੱਲਿਆ in ਮੈਂ ਤੁਰ ਚੱਲਿਆ ਹਾਂ is intended to convey the idea of 'imagine my action as already completed'. Similarly, the use of the perfective form ਵਿਖਾਇਆ in ਮਾਰੂਬਲ ਵਿਚ ਧੁੱਪਾਂ ਨੇ ਜਦਾ ਅਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਖਾਇਆ imagines the situation as completed (in the future time as the second line of the couplet makes it very clear) as if saying 'when this process is completed'. Unfortunately, lots of past (and some modern) Panjabi grammarians designated the perfective form as the 'past tense' form. If you are going to read the Gurbani Units in Part C, you will find that even Guru Nanak Dev used the perfective form in this way about five hundred years ago (p.194). So you should judge the work of a Panjabi grammatical form from what it does in Panjabi, not from how it would translate into English in isolation and away from its use in a particular context.

ਰਹਿੰਦੇ ਝਾਕਦੇ ('keep staring')

See CP1 p.207

ਹੋ ਗਏ ('have become')

See CP1 p.205

ਗਏ ਕਿੰਨੀ ਦਫਾ ਸੱਲੇ ਅਸੀਂ ('We were pierced many times')

See CP1 p.192-93

Language Unit 21

We conclude the Language Units section of the book with a short poem by Dhani Ram Chatrik (1876-1954).

Chatrik's enormous contribution to Panjabi is twofold. He is regarded as the founder of modern Panjabi poetry. He worked all his life to lift the status of Panjabi language and Gurmukhi script. As a prolific and highly creative writer, he experimented with all the existing genres of Panjabi poetry and created some new ones. His imagery, similes, metaphors, tone and style always remained close to the colloquial Panjabi idiom of the masses, and yet the music, rhythm and flow of his poetic language never fail to captivate the reader. No aspect of the Panjabi life, history and culture remained untouched by his pen. Over the past hundred years, some of his lines have passed into the Panjabi folklore.

As a printer, he was the first person to standardise the typeset for Gurmukhi and give their standard modern shapes to its letters and symbols for the metal type of his day. He typeset and printed *Sri Guru Granth Sahib*, the first Panjabi dictionary and Kahn Singh Nabha's *Mahan Kosh* by using the then new technique of printing Panjabi with the metal type at his Sudarshan Press in Amritsar. The last mentioned work (full name ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼) published in 1930 is an encyclopedia of Sikh religion, quite complex to typeset with the metal type. In the preface, Kahn Singh Nabha gratefully acknowledges that for this book Chatrik 'created new typefaces according to my wishes and printed it extremely diligently and beautifully not like a businessman but like an expert devotee'.

What makes him the rarest among the rare gems of Panjabi literature and culture is the breadth of his vision and his non-sectarian outlook. For almost all the decades of his life, the atmosphere of the Punjab area was poisoned by narrow sectarian thinking on religious grounds. Chatrik remained untouched by all this. Though a Hindu, he never displayed any sectarian biases and prejudices either in the choice or the treatment of his subjects. When we consider the fact that such biases and prejudices blemish the writings of many of his eminent contemporary writers, Chatrik stands out unique among them as a crystal pillar of pure Panjabi culture.

Kulbir Singh Thind and Kirpal Singh Pannu honoured Chatrik's memory by naming an electronic Gurmukhi font after him. As a mark of respect for Chatrik, we use this font for the Panjabi text in this unit.

Mohinder Gill recorded this poem in his voice as a tribute to his predecessor in the creative field of Panjabi poetry. You can listen to the recording by clicking the 'speaker' button under the headphone symbol.

ਪੰਛੀ ਆਲੁਣ

ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ

ਨੀਂਦਰ ਉਸਾ ਦੀ ਉੱਖੜੀ,
ਚਾਨਣ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਗਿਆ;
ਸੂਰਜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਆਲੁਣੇ ਵਿਚ
ਪੈਰ ਆ ਕੇ ਰੱਖਿਆ।

ਉਸ ਰੱਖਿਆ, ਮੈਂ ਚੁੱਕਿਆ,
ਸਾਥੀ ਨਾ ਕੋਈ ਉਡੀਕਿਆ,
ਬਸ ਬੰਡ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਰ ਲਏ,
ਤੇ ਆਲੁਣੇ ਤੋਂ ਚਲ ਪਿਆ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਨੀਂਦਰ (ਨੀਂਦ) (f) sleep

ਉਸਾ (f) dawn
(See below)

ਊੱਖਣਾ	to break, fall apart
ਚਾਨਣ (m)	light
ਬੂਹਾ (m)	door
ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ	to open
ਸੂਰਜ (m)	sun
ਆਲੂਣਾ (m)	nest
ਪੈਰ (m)	foot
ਰੱਖਣਾ	to set down, keep
ਚੁੱਕਣਾ	to pick up
ਸਾਬੀ (m)	companion
ਊਡੀਕਣਾ	to wait
ਬਸ	only, 'that's all'
ਖੰਭ (m)	wing
ਖੁੱਲਾ / ਖੁੱਲ੍ਹਾ	open
ਚਲਣਾ	to move

ABC

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ

About language and culture

ਊਸਾ

This name was given to Goddess Dawn in the *Vedas*. She is the most beautiful among the Vedic goddesses and has inspired some of the most beautiful and inspired Vedic poetry. Even now, when many of the Vedic gods and goddesses have receded into the dark oblivion of history or have become relatively less known, Usha goes on inspiring Indian poets and visual artists. Watching her arrival in a cloudless sky in rural India is an unforgettable experience.

ਊਸ ਰੱਖਿਆ

144

By the normal rules of grammar, the expression should be **ਊਸ ਨੇ** **ਰੱਖਿਆ** (see *CP1* p.142). The object **ਪੈਰ** is omitted because it is already

mentioned in the previous line. But the subject of the transitive verb in the perfective for should have ਨੇ added to it. This is done in third line of the poem with the subject ਸੁਰਜ. But ਨੇ is often omitted in poetry to maintain the balance of a line. Since ਉਸ is in the oblique form in the fifth line, it indicates that it is followed by a postposition. So the poet has omitted the use of ਨੇ. Some Western dialects of Panjabi follow this logic and omit ਨੇ even in ordinary conversational Panjabi. This custom is centuries old and you do not find ਨੇ used anywhere in the writings of Guru Nanak Dev and other Gurus.

ਹੁਣ ਅਗਾਂਹ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ?

Where do we move from here?

Three or four years after the publication of the first edition of *Colloquial Panjabi* in December 1995, some users started asking, in published reviews and informal personal enquiries, 'Where do we move from here?' This ebook was prepared in response to this question asked about *CP1*.

If you ask this question *now* about this ebook *Colloquial Panjabi 2*, the answer is given in the last three lines of Chatrik's poem. Do what the bird did:

ਸਾਬੀ ਨਾ ਕੋਈ ਉਡੀਕਿਆ,
ਬਸ ਖੰਭ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਰ ਲਏ,
ਤੇ ਆਲੂਣੇ ਤੋਂ ਚਲ ਪਿਆ।

The vast world of Panjabi books, newspapers and magazines and Panjabi speakers in India, Pakستان and many other countries is there for you to explore now. Regard this vast world as *Colloquial Panjabi 3!*

ਸੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ

Best of luck!

PART C

Gurbani Units

Our language can be regarded as an ancient city: a maze of little streets and squares, of old and new houses, of houses with extensions from various periods, and all this surrounded by a multitude of new suburbs with straight and regular streets and uniform houses.

- Ludwig Wittgenstein

Gurbani Unit 1

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਿਛੋਕੜ

The Gurbani background of Gurmukhi script

This part of the book assumes that you have studied parts of *Colloquial Panjabi* (2nd Edition 2012 or CP1) and of this book (CP2) dealing with Gurmukhi script and Panjabi grammar very carefully and that you understand the relevant grammatical terminology. If you have not, you are advised to do so and take up this part later. A knowledge of these technicalities will be taken for granted, or they will be explained very briefly.

This part has been prepared for three types of users of this book:

1. Those who want to study the Sikh religion seriously

The Sikh scripture *Sri Guru Granth Sahib* (SGGS), prepared in the sixteenth century and incorporating earlier writings as well, is not in modern Panjabi (or even exclusively in older Panjabi). Though it is written in the Gurmukhi script (introduced and described in detail in CP1), it uses some symbols and conventions not in common use these days. If you wish to study the older manuscripts, you also need familiarity with these older writing conventions. This is quite a vast subject and there is not much evidence that it has been studied thoroughly so far, though some books and articles have been published over the past ninety years. It is best studied under the

guidance of a practising Sikh scholar in a Sikh seminary such as Damdami Taksal, or in a special Gurmat college. These pages can give you only a bird's eye view of the field.

Extensive studies of the theological aspects of Sikhism have been made. Very good English translations of SGGS also exist, though some of them may need modernising. But the best guide to Sikhism is SGGS itself. So there will always be people who will wish to study this sacred book in the original language. Something is invariably lost in translation and commentaries in another language. The inspired poetry of the Gurus and the Bhagats (spiritual poets and saints included in SGGS), especially Guru Nanak Dev's divine poetry, is so great and sublime that it deserves to be included in the greatest literature of the world. For doctrinal reasons, the prose translations are literal. So learning the language (or its several dialects) of SGGS is worth the effort of any serious student of Sikhism. Needless to say, a good understanding of the grammar of these several dialects is the first step that needs to be taken.

2. Linguists who wish to study the grammar of older Panjabi

The first grammar of the language of SGGS (ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ) was completed by Sahib Singh in 1932 and was published in 1939. According to his student Harkirat Singh, the project took from ten to twelve years to complete. So we can assume that Sahib Singh started writing the book around 1920. As expected from the greatest Sikh scholar of the 20th century, who wrote a monumental ten volume commentary on SGGS, the book is authoritative. But it is dated now and has a few limitations as well. The tools of modern linguistics were developed much later. Sahib Singh does not deal with the phonology (pronunciation system) and the variety of the Gurmukhi script used in SGGS. He is aware of the fact that the language of Gurbani (the writings contained in SGGS) is not a single homogeneous language but contains several languages and dialects. But he deals with all of them together in the main body of the book, giving several inflected forms of nouns, pronouns and verbs for each grammatical category, which often risk confusing the reader. His theoretical framework is based on two sources – Sanskrit

grammar and Nesfield's English grammar taught in schools in his student days – both of which sometimes lead to confusing analyses when applied to the language of Gurbani. His understanding of Gurbani is not in doubt, but the analytical tools available to him were less than ideal.

If you are looking for a beginner's book in English, you can use Christopher Shackle's book *An Introduction to the Sacred Language of the Sikhs* (1982), written in a textbook style with exercises. It deals solely with the Panjabi elements in the language or Gurbani, which is fine. It takes account of the language used by Bhai Gurdas and the later language of the *Janamsakhis* (see the next unit). But it does not take into account the linguistic variety found in SGGS. Its title as well as the treatment of the subject gives an impression that the grammar outlined in the book could be applied to the whole of SGGS, which is clearly not the case.

Harkirat Singh's grammar of Gurbani (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਨ) was published in 2011 (but was completed in 1995). He makes it clear that his book is not meant to replace Sahib Singh's book, which is the ultimate authority on the subject so far. He admits that the subject needs a more detailed and deeper study. As a linguist trained in modern theoretical, historical and comparative linguistics, he deals with the linguistic variety in Gurbani in as much depth and detail as the size of the book (370 pages) would allow.

So first refresh your knowledge of the grammar of modern Panjabi outlined in CP1. This will help you understand the grammar of old (Gurbani) Panjabi, whose salient features are mentioned in the next unit. Then you can move on to Shackle's book. But your study should lead you further to Harkirat Singh and finally to Sahib Singh. These scholars wrote in Panjabi. If you study Panjabi well with the help of CP1 and this book (CP2), your knowledge of the language will, hopefully, enable you to make use of Harkirat Singh's and Sahib Singh's grammars.

In the next unit, we can simply point towards some most important aspects of the grammar of old Panjabi which can shed useful light on the grammar of modern Panjabi and *vice versa*.

3. Those who have a less serious interest in the past of Punjabi

Even if you do not belong to above-mentioned two groups of people, the subject could be quite interesting for you.

Gurmukhi script from then to now

The commonly held belief about the connection of Gurmukhi script with Guru Angad Dev, the second Guru of the Sikhs, comes in two versions:

- (1) Guru Angad Dev 'created' the Gurmukhi letters; and
- (2) He developed the script which later came to be known as Gurmukhi.

The first view is patently incorrect because all the letters and symbols of the modern Gurmukhi script already existed in one form or the other even before the time of Guru Nanak Dev. The second view is almost certainly correct. But in order to examine and discuss this view in some detail we need to be familiar with the time periods of the ten Gurus given below and the circumstances regarding the development of the *system* of Gurmukhi.

Guru Nanak Dev (1469-1539)

Guru Angad Dev (1504-1552), became guru in 1539

Guru Amar Das (1479-1574), became guru in 1552

Guru Ram Das (1534-1581), became guru in 1574

Guru Arjan Dev (1563-1606), became guru in 1581

Guru Har Gobind (1595-1644), became guru in 1606

Guru Har Rai (1630-1661), became guru in 1644

Guru Har Kishan (1656-1664), became guru in 1661

Guru Tegh Bahadur (1621-1675), became guru in 1664

Guru Gobind Singh (1666-1708), became guru in 1675

From 1500 to 1524, Guru Nanak Dev travelled in many eastern, central, western, northern and southern parts of India and also went to Tibet, Central Asia, Iran, Iraq, Arabia and Sri Lanka. While

travelling, he kept writing his poetry and also collecting some compositions of the Hindu and Muslims saints (or their descendants and followers) he met. In 1525, he bought some land and founded a village which he named Kartar Pur ('Abode of the Creator'). Here he became a householder again and started earning his living by agriculture. People from far and near started coming to Kartar Pur to hear his sermons accompanied by the singing of his hymns and free food (ਲੰਗਰ). One distinguished visitor was Lehna, who came to see Guru Nanak Dev around 1532, and was so impressed by Guru Nanak Dev's personality and philosophy that he decided to stay in Kartar Pur. The Guru was becoming conscious of the fact that his earthly life was coming to an end. So he was looking for a successor who could take his mission further. He was already disappointed with his two sons. But Lehna was worthy of the role in every respect. He was respectfully called Bhai (brother) Lehna by the people.

Writing paper was quite scarce in those days and it was not feasible for Guru Nanak Dev to carry reams of paper with him while travelling. So he most probably jotted down his own and other saints' writings in the Landa script. This space saving script had consonant letters only and no vowel symbols and was (and still is) used by the indigenous Panjabi business community (to which he belonged) for keeping business records. Now Guru Nanak Dev wanted his collection written down in a proper script which ordinary people could read and interpret unambiguously. Bhai Lehna was the fittest person to do the job. As a businessman and user of the Landa script and as someone who understood his Guru's philosophy well, he was able to decipher the writing. But no script was available to do the job well. As we shall see later, the importance of the correct understanding and pronunciation of the vowel sounds is of utmost significance in the language he undertook to transcribe. The use of the Arabic script was out of the question. It has an unnecessary baggage of symbols not needed for Panjabi and lacks symbols for some important Panjabi sounds. It is inadequate for correctly and unambiguously representing the variety of vowels sounds found in the languages of the world other than Arabic. (This was one of the main reasons why, in the twentieth century, the Turkish government

rejected it for Turkish and chose the Roman script reinforced with the addition of some letters). It is quite an ancient tradition to leave the short vowels unmarked in Arabic writing (except when writing verses from Holy Quran). As we shall see in the next unit, pronouncing and writing of the short vowels is extremely important in Gurbani. So Guru Nanak Dev did not favour the writing of his verses in this script (which he knew very well). All the native Indian scripts (including Landa) are the descendants of Brahmi, which was well-established in India by 5th century BC. Other scripts of the Brahmi family used in and in the neighbourhood of the Punjab were Takari, Sharda, Bhatt Achhari and Siddh Matrika, which were richer than the Landa script in the sense that they possessed some vowel symbols as well. (See Harkirat Singh's book pp.90-91). Since Guru Nanak Dev had travelled widely in India (and also in Tibet and Sri Lanka, where the scripts used are of Brahmi family), he had a knowledge of a wide variety of scripts of the Brahmi clan.

So we can safely imagine that Bhai Lehna developed the script (later known as Gurmukhi) specifically designed to write Gurbani (Guru's Word) under Guru Nanak Dev's guidance and supervision, quite like a modern day Ph.D. student working under his supervisor's guidance. The result is a great linguistic achievement, an extremely simple script inheriting all the great features of the Brahmi family and, at the same time, ideally suited for writing Panjabi. (This was discussed in detail in Part A of *CP1*).

Before passing away in 1539, Guru Nanak Dev formally made Bhai Lehna his successor and named him Angad. Guru Angad Dev, the second Guru, developed his predecessor Guru's mission further. But out of his busy schedule, he found time to write primers for teaching Gurmukhi and himself taught the new script to many children.

A script is not simply a random collection of letters, though the Roman script and Cyrillic (Russian) scripts tend to give this impression. The Gurmukhi system was described in detail *Colloquial Panjabi* (pp. 2-37). As we saw, the original ideal of 'Speak as you write and write as you speak' no longer fully applies to Gurmukhi

because of the loss of some older consonant sounds and the development of tones in Punjabi over the past three centuries. But there are definite rules for pronouncing and writing the Panjabi words with tones. These rules are described in detail in *CP1* (pp. 30-37).

Change is the law of nature, and nothing escapes the ravages of time. The letters of the alphabet used in Guru Angad Dev's script have undergone some modifications and some writing conventions have been discarded now. A few new features have been added to meet the changing needs. But it is the same system grown mature with time.

It will be interesting to have a look at the older specimens of the writing in Gurmukhi. The photographs given below are gratefully downloaded from the following websites:

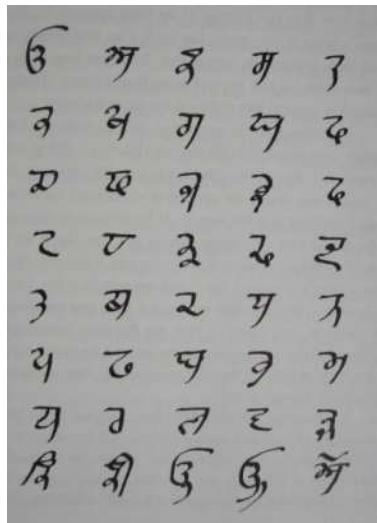
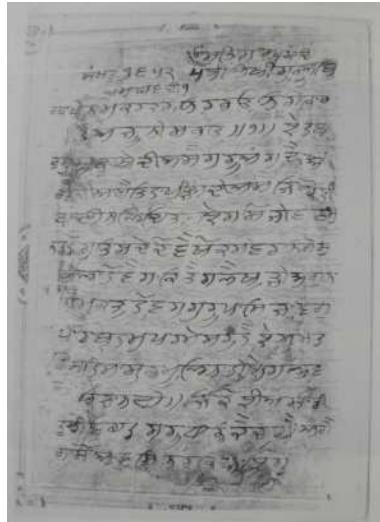
www.sikhnet.com

www.sikhwiki.org

www.tapoban.org

Sadly, samples of Guru Angad Dev's handwriting have not come down to us. But his successor Guru Amar Das commissioned collections of Guru Nanak Dev's writings and the saints' writing collected by him. These manuscripts are known as *Goindval Pothis* (the word ਪੋਥੀ means 'book'). These Pothis (believed to have been transcribed by Guru Amar Das's grandson Sahansram) are in the possession of his descendants known as Bhalla family.

This is a sample page from one of the Pothis. The second photograph shows how the letters of the Gurmukhi alphabet extracted from the Pothi look like.

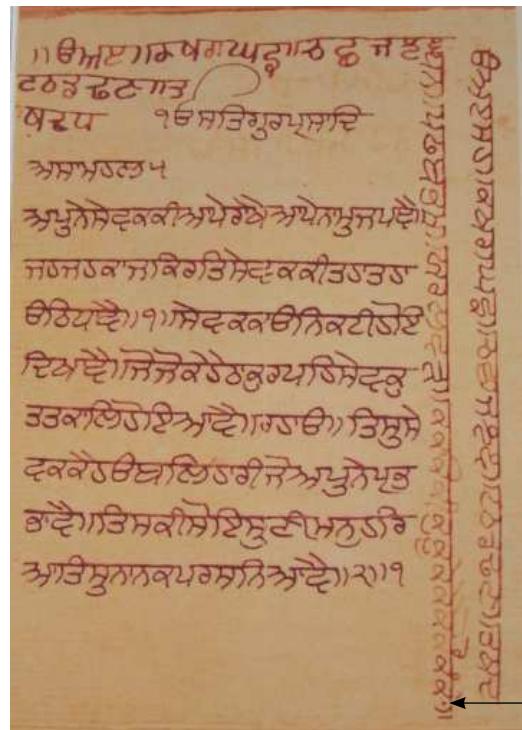
A comparison with the chart given in *Colloquial Panjabi* (p.5) will be interesting. The most interesting thing is that the letters ਛ and ਝ look identical. This shows that even in those days, the use of the letters ਛ and ਝ was extremely rare. A modern reader would say that ਛ is 'facing the wrong way'. Even in Guru Arjan Dev's writing shown below, it is facing this way, though ਝ has the modern shape.

One of the greatest events in the history of Sikhism is the compilation of *Adi Granth* ('The Original Volume') by Guru Arjan Dev, the fifth Guru. Guru Arjan Dev collected the first four Gurus' writings, his own writings, the writings of some Hindu and Muslim saints collected earlier by Guru Nanak Dev and the writings of some Bhatts (bards) in a sacred book. He dictated them to his maternal uncle Bhai Gurdas, who was a great Punjabi, Hindi and Sanskrit scholar. This volume is now preserved in the town Kartar Pur (which is different from the village Kartar Pur founded by Guru Nanak Dev). This task, which took several years, was completed in 1604.

Photographs of this ਬੀੜ (volume) in Bhai Gurdas's handwriting are given below.

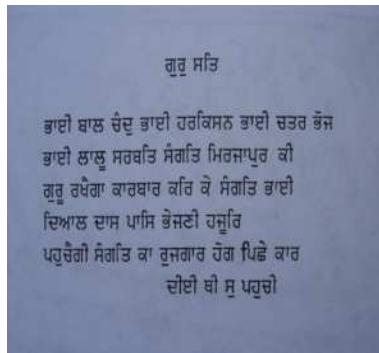
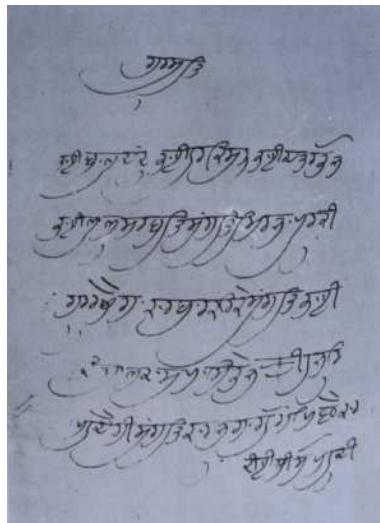

Samples of Guru Arjan Dev's own handwriting have also been preserved.

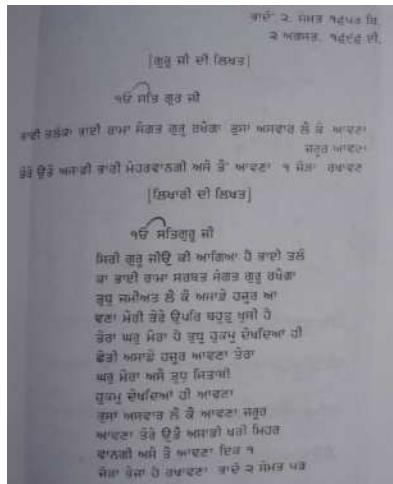
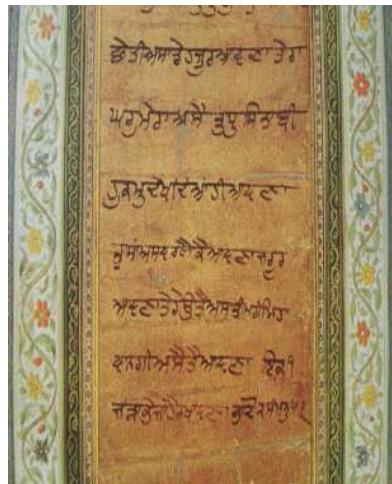

The two lines written downwards on the right list the the Gurmukhi letters and the symbols added to the letter ਕ. The shapes of the letters have evolved from the Goindval Pothi versions are coming closer to the modern versions.

Guru Tegh Bahadur invented a decorative style of writing shown below. The wording of the letter is given in modern Gurmukhi on the right hand side.

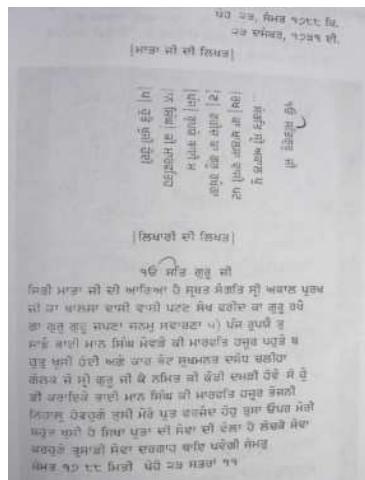
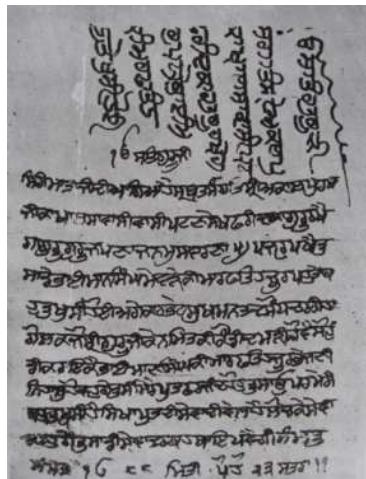

Guru Gobind Singh, the tenth Guru, took his father's decorative writing style further. The following photographs are of a letter he wrote 2nd August 1696. The letter starts in his handwriting (first photograph) and is completed by his scribe (the second and the third photographs). A modern Gurmukhi version is also given with the photographs.

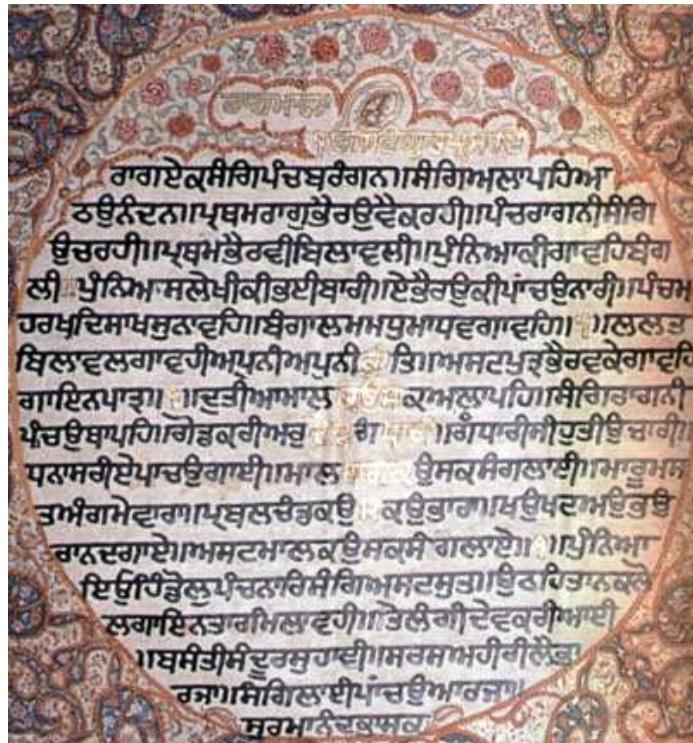

Later on, Guru Gobind Singh added his father's (the ninth Guru Tegh Bahadur) writings to *Adi Granth*. The scribe of the new Bir (ਬਿੜ) was Bhai Mani Singh. In 1708, Guru Gobind Singh bestowed Guruship on the *Granth* and declared that there would be no further Guru in the human form. Since then, *Adi Granth* has been known as *Sri Guru Granth Sahib*. The original volume scribed by Bhai Mani Singh has been lost. But copies had been made. The present printed version has been prepared with the help of the copies made by various scribes. It is this later edition that is the Guru of the Sikhs now. This volume is enthroned in every *gurdwara* (Sikh temple) and Gurbani is ceremonially read from it.

As should be expected, The Gurmukhi writing style underwent some changes from the sixteenth to the eigtheenth century. But it was the more traditional non-decorative style that was mostly used, as shown in the letter written by Guru Gobind Singh's wife Mata Sahib Kaur on 23rd December 1731. The first part written sideways is in her hand and the main body of the letter was written by a scribe.

We conclude this section with the picture of a page from the ਬੀੜ (volume) commissioned by Sodhi Bhan Singh and prepared between 1839 and 1843. It has pictures painted by a Kashmiri artist Miha Singh. The scribe was Misar Prakash. (This information and the picture has been taken from the website www.tapoban.org). The writing is perfectly modern now, except for one thing discussed below.

How old Gurmukhi differs from its modern version

1. No ਪਦ ਛੇਦ or separation of words

Look at the photograph of the page from the nineteenth century manuscript of SGGS (on page 159). The first two sentences read ਰਾਗ ਏਕ ਸੰਗਿ ਪੰਚ ਬਰੰਗਨ ॥ ਸੰਗਿ ਅਲਾਪਹਿ ਆਠਉ ਨੰਦਨ ॥ (The Punctuation mark ॥ was the full stop). This convention of not separating the words started probably because of a scarcity of writing paper. But then it became an orthodoxy and went on well into the twentieth century, in spite of the continuing demand from hundreds of thousands of Sikhs for Gurbani to be printed with separated words. Some prominent Sikh scholars completed the task of ਪਦ ਛੇਦ in the thirties. Some portions of Gurbani with ਪਦ ਛੇਦ were printed for daily use. But the main volume enthroned as the Guru in the Sikh temples retained continuous writing. In the sixties, the Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee (the body managing the historical Sikh shrines in the Punjab) authorised the installation of the volumes with ਪਦ ਛੇਦ in the Sikh temples (with stiff opposition from some ultra orthodox Sikhs, who regard only the volume with continuous version without ਪਦ ਛੇਦ as having the Guru status).

The demand for the ਪਦ ਛੇਦ versions was perfectly genuine. Try reading ‘without side activities’. Will you read it as ‘without side activities’ or as ‘with outside activities’? The context can often, but not always, help. So first familiarise yourself Gurbani with ਪਦ ਛੇਦ before going to the older written records.

2. Fewer letters

Punjabi, as spoken by Guru Nanak Dev and Guru Angad Dev, had 32 distinct consonant and ten distinct vowel sounds, as was the case with modern Eastern Panjabi until about three hundred years ago and is still the case in many dialects of modern Western Panjabi. (See CP1 Part A). The ten distinct vowel sounds could be represented with the help of three vowel bearer letters with the addition of vowel symbols. Two symbols to represent nasalisation were also needed. Quite significantly, there was no symbol for the Addhak in the original Gurmukhi, as we shall see below.

Guru Angad Dev developed the system for Panjabi as it was spoken by the *common people at that time*. They did not pronounce the borrowed sounds for which letters were added to the script in the 20th century.

The Gurmukhi system is described in detail in *Colloquial Panjabi* (2nd edition) pp.1-37.

It is clear from Guru Nanak Dev's writings that he knew Sanskrit, Persian and Arabic very well. He actually spoke Persian and Arabic when he travelled in the countries where these languages are spoken. But in his writings he spelt the words of these languages as the native Panjabi speakers spoke them (i.e., using the closest sounding native sounds for the foreign sounds). Some examples are:

Gurbani spelling	Modernised educated Panjabi spelling	Meaning
ਸੁਦ	ਸੁਦਰ	a person of low caste
ਈਸਰੁ	ਈਸ਼ਰ	God
ਸਲੋਕ	ਸ਼ਲੋਕ	couplet
ਇਸਨਾਨੁ	ਇਸ਼ਨਾਨ	bath
ਅਰਜ	ਅਰਜ਼	request
ਆਖਿਰ	ਆਖਿਰ	at last
ਗਾਫਿਲ	ਗਾਫਿਲ	oblivious
ਸੇਖ	ਸੇਖ	Sheikh
ਸਬ	ਸ਼ਬ	night
ਬਦਬਖਤ	ਬਦਬਖਤ	unfortunate

Guru Angad Dev never thought of adding letters for the foreign sounds to Gurmukhi (which were added towards the close of the nineteenth century but came into general use two or three decades later). Even today, most speakers of Panjabi (including some highly educated ones) do not pronounce these borrowed sounds in their normal colloquial speech and some of them are not quite sure where they should use the new letters.

3. More subscript letters

The following examples are taken from SGGS. The page references of the verses given below are to the pages of SGGS.

Modern Gurmukhi has three subscript letters (put underneath other letters in a reduced or altered form) – _੦, _ੱ and _ੳ. They were used in old Gurmukhi as well. Examples are:

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰਿ **ਆਸ੍ਰਮ** ਦੀਆ (804)

The lotus feet of the Guru brought peace and **shelter**.

ਜੋਗ ਬਿਨੋਦ **ਸ੍ਵਾਦ** ਆਨੰਦਾ (1331)

Yoga, thrills, **delicious flavors** and bliss.

ਪੰਡਿਤ ਪਾਧੇ ਜੋਇਸੀ ਨਿਤ **ਪੜ੍ਹਹਿ** ਪੁਰਾਣਾ (419)

The religious scholars, the teachers and astrologers continually **read** the Puranas.

They were used exactly as they are in modern Gurmukhi. (See CP1 p.26-28).

But Gurbani uses some additional subscript letters. They are _ੴ(ਚ), _੦(ਟ), _ੱ(ਤ) and _ੳ(ਨ). They are used in some Sanskrit words (and one Persian word) used in Gurbani. Examples are:

ਊਤਰਿ ਦਖਿਣਿ ਪੁਬਿ ਦੇਸਿ **ਪਸ੍ਤਮਿ** ਜਸੁ ਭਾਖਹ (1393)

In the countries in the north, south, east and **west**, the praises of God's name are chanted.

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਸਭ **ਸਿ੍ਰਸਿ੍ਰੂ** ਸਵਾਰੀ (586)

Blessed, blessed is the perfect True Guru, who has given the Lord's teachings to reform the whole **world**.

ਦਸੂਗੀਰੀ ਦੇਹਿ ਦਿਲਾਵਰ ਤੂਹੀ ਤੂਹੀ ਏਕ (724)

Give me Your **help**, O brave and generous Lord. You are the one and the only Lord.

ਪੜਿ **ਪਸੁਕ** ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ (1353)

You study the **scriptures**, say your prayers and argue.

We will deal with the subscript symbol in ਪੜਿ later on.

ਧਿਗ **ਸ੍ਰੂੰ** ਬਨਿਤਾ ਬਿਲਾਸ ਸੁਤਹ (1354)

Cursed is the **attachment** to pleasures and one's spouse and children.

ਮੋਹਨ ਮਾਧਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰੇ (1082)
(O Lord, You are) Mohan, Madav and Lord **Krishna**.

Here, Guru Arjan Dev uses the spelling ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, but at another place he uses full ਨ.

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਗੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰੇ (98)
Lord **Krishna** is the Gurmukh's companion.

The reason for this apparent inconsistency in spelling appears to be that the two spellings are used in different languages. ਕ੍ਰਿਸਨ is written in Sadhu Bhasha or Panjabi and ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ is written in Sahaskriti (hybrid Sanskrit). In the Sanskrit pronunciation there is no [a] vowel between the last two consonants. So Guru Arjan Dev tried to keep the spelling close to the Sanskrit spelling as far as *Gurmukhi would allow*.

4. The Visarga consonant

Sanskrit has a consonant called visarga, written as : . It is a voiceless [h] sound and is used mostly as a grammatical marker. Guru Arjan Dev used it at a few places, though it is not a part of Gurmukhi. Examples are:

ਹੋਯੋ ਹੈ ਹੋਵੰਤੋ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸੰਪੂਰਣਾਃ (1361)

God was, is, and shall always be. He is the sustainer, destroyer and of all and is **perfect**.

ਸੁਖੇਣ ਬੈਣ ਰਤਨੰ ਰਚਨੰ ਕਸੁੰਭ ਰੰਗਣਾਃ (1361)

Being engrossed in sweet words and **transitory pleasures**.

Here, too, the language is Sahaskriti, and the words would have the visarga in Sanskrit.

5. No Addhak

The reason for the absence of the Addhak in original Gurmukhi given by Harkirat Singh is that the stressing of the stressed syllables in Panjabi in Guru Nanak's time was not as strong as it is now. (p. 77). It is the strong stress that is mainly responsible for the 'doubling' of consonants represented by the Addhak. So this symbol was not

included in script by Guru Angad Dev. It arrived quite late in the eighteenth century. Some other phonological phenomena in Panjabi support Harkirat Singh's suggestion. But a technical discussion will go far beyond the scope of this book. This does not mean that 'double consonants' were not there Guru Nanak Dev's Panjabi. But they must have been considerably less common, so that a symbol to represent the phenomenon was considered unnecessary, and the pronunciation was left to the discretion of the reader. It is notable that even today, the use of the Addhak in some words (and their pronunciation) is controversial among Panjabi writers.

6. The position of the Bindi

As there was originally no ਪਦਕੇਤ in the writing of Gurbani, the scribes put the Bindi where they found it convenient. So we find inconsistency in placing this symbol, either before or after the vowel symbol. Examples are:

ਈਂਟ, ਪਿਆਈ, ਕਿਤੀ, ਉੱਧੈ, ਸਕਂਉ

But this seems to be linguistically insignificant. Look at the position of the Bindi at the end of the second downward coming line in the picture of Guru Arjan Dev's handwriting on page 155.

7. Two vowel symbols added to one letter

Gurbani is meant for singing. In singing, you often have to prolong words. Panjabi has three short vowels [a], [i] and [u]. A word with [a] can be prolonged, but words with [i] and [u] are a problem. For [u], there is a sometimes a choice between [u] and [o]. You can use [u] in ordinary reading and [o] if the word needs prolonging in singing. Some examples of such words are:

ਗੁਪਾਲ (1223), ਗੁਵਿੰਦ (442), ਜਾਲੇ (581) and ਉਇ (1205)

The spelling of last word is interesting. It indicates that the word can start either with ਉ or with ਇ. The problem with [i] is more complicated and is discussed below.

Sometimes, when the word ends in a long vowel and is to be prolonged in singing, an ਾ is added to it in spelling. Examples are:

ਪੀਅ (556), ਪੂਅ (1223), ਲੋਅ (p.8)

8. The Yaksha matra ..

The name of this symbol comes from the Sanskrit word Yaksha (demigod), which becomes ਜਖੁ in Gurbani and this symbol is used in the spelling of this word. This matra (symbol) is used like the subscript a or ā in a cluster within a syllable when there is no intervening [a] between ਯ and a preceding consonant. Examples are

ਕਵਨੁ ਜੋਗੁ ਕਉਨੁ ਗਾਨੁ ਪਾਨੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਉਸੁਤਿ ਕਰੀਐ (386)

What is the yoga, what are the **spiritual wisdom** and **meditation**, and what is the way to praise the Lord?

ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਖੜ੍ਹ ਮਹਿ ਏਕੁ (294)

He is the One in the moon, the sun and the **stars**.

The relevant words can be phonetically transcribed as

ਗਾਨੁ [gyānu], ਪਾਨੁ [dʰyānu], ਨਖੜ੍ਹ [nakʰyatra]

This simple use becomes a bit complicated in

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਸਚੋ ਪਿਆਵੈ (1353)

Says Nanak, **meditate** on the Lord with faith

As with the choice between ਉ and ਏ in ਗੁਪਾਲ, the reader has a choice between pronouncing the word as [dʰiāva] with [i] or as [dʰyāva] with [y]. In other words, we can use the vowel [i] with the consonant [dʰ], with the word having three syllables [dʰi ā va'] or the consonant [y] with the word having two syllables [dʰyā va']. ([y] is simply a non-syllabic version of [i], to express it in the technical language of linguistics). By turning [i] into [y], you can prolong the first syllable with a long [ā].

Later on, Panjabi writers started using ਜ in place of .. Bhai Kahn Singh Nabha (1861-1938) and Bhai Vir Singh (1872-1957) used the spelling ਗਜਾਨ. The modern Panjabi spelling is ਗਿਆਨ. But the pronunciation continues to be [gyān]. The final [u] has been dropped in modern Panjabi as we shall see below.

9. The Halant matra

Some scholars also call it the Udatt Matra. The name Halant is used because it looks like the Halant symbol of the Devanagari script used for writing Sanskrit and Hindi these days (as used at the end of भगवान्). But its function in Gurmukhi is very different from that of the Halant symbol in Devanagari. The name Udatt is more informative. It means 'tonal'. Many Sikh scholars believe that this symbol denotes a tonal pronunciation. Some Panjabi linguists like Harkirat Singh. believes that tone had appeared in Panjabi at the time of Guru Nanak Dev. (Page 103).

Before going further, you are advised to read the description of Panjabi sounds on pages 1-37 of *CP1* (2nd edition), particularly the pages dealing with the Panjabi tones.

It is noteworthy that in Gurbani the subscript ਂ is used only under ਨ, ਮ, ਲ and ਝ. Significantly, the consonant sounds represented by these letters are what linguists call the 'liquid' or non-fricative voiced continuant consonants. ਨੂ, ਮੂ, ਲੂ and ਝੂ originally were consonant clusters (sequences within a syllable) involving a consonant and voiced [h]. Other liquid consonants in Panjabi are ਣ, ਰ and ਣਿ do not cluster with ਂ in Gurbani. This does not necessarily mean that these clusters were not there in Guru Nanak Dev's Panjabi speech. It may be that words involving these clusters were not used in Gurbani.

Many Sikh scholars recommend a tonal pronunciation of the words printed in bold in the following quotation from SGGS:

ਇਹੁ ਸੁਖੁ ਨਾਨਕ ਅਨਦਿਨੁ ਚੀਨਾ (386)

Nanak **knows** only this peace night and day.

ਮੈਂ ਗਰ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਗਰ ਸਤਿਗਰ ਪ੍ਰਾਣ **ਹਮਾਰੇ** (574)

I have no other friend except the Guru; the Guru, the true Guru, is **my** very breath of life.

ਜੇ ਸਉ ਵਰਿਆ ਜੀਵਣਾ ਭੀ ਤਨ ਹੋਸੀ ਖੇਹ (1380)

Even if one could live for hundreds of **years**, his body will eventually turn to dust.

ਭਮ ਕੇ ਪਰਦੇ ਸਤਿਗਰ ਖੋਲੇ (385)

The true Guru has **removed** the veil of doubt.

ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੜੰਤਾ (1242)

They **read** the Shastras, the Vedas and the Puranas.

In modern Gurmukhi the subscript „ is used in place of the Halant (or Udatt) symbol. But the rules of tonal pronunciation are the same. (See CP1 p.26).

Tone is a special feature of Panjabi which distinguishes it from the other major languages of the Indian sub-continent. It appears that tone in Panjabi started with the words having clusters of liquid consonants and voiced [h]. It spread later to the words having voiced aspirated consonants ਘ, ਙ, ਚ, ਧ and independent ਹ [h]. But that happened over the past three centuries according to some Panjabi linguists. In the Western dialects of Panjabi, these voiced aspirate consonants are still pronounced. So we can say with certainty that Guru Nanak Dev, who spoke a Western dialect of Panjabi, spoke only those words with a tone which are written with the Halant (or Udatt) symbol in Gurbani. If he had a tonal pronunciation of words having ਘ, ਙ, ਚ, ਧ and independent ਹ, he would have asked Bhai Lehna to mark such words with some sort of tonal symbol. Other Gurus spoke the Eastern dialects of Panjabi. But it appears that their speech was also like Guru Nanak Dev's as far as tones are concerned. The pronunciation of the poets from outside the Panjabi-speaking area was what it is these days. They pronounced such words with voiced aspirated sounds.

It is interesting to note that even today, Gurbani singers use the voiced aspirated pronunciation of words having ਘ, ਙ, ਚ, ਧ and words like ਪੜੰਤਾ if the tonal pronunciation of these consonants would clash with the melodic contour of the musical composition.

In Gurbani, some words are also spelt with the subscript „.

ਪੰਡਿਤ ਪਾਧੇ ਜੋਇਸੀ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਹਿ ਪੁਰਾਣਾ (419)

The religious scholars, the teachers and astrologers continually **read** the Puranas.

ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਕਰਉ ਤਿਹ ਬੰਦਨ ਮਨਹਿ ਚਰਾਵਉ ਧੂਪ (701)

Many times do I bow in reverence to Him, **offering** my mind as incense to Him.

It needs more research to determine whether these words had a non-tonal pronunciation or they are human errors of the scribes making copies of SGGS.

Further reading:

A well-researched monograph on the development of Gurmukhi script is

ਜੀ ਬੀ ਸਿੰਘ: ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖੀ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ, first published by Panjab University Publication Bureau, Chandigarh, in 1950.

This slim volume (171 pages) traces the development of the letters and symbols of modern Gurmukhi from Brahmi.

Gurbani Unit 2

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ

An outline of Gurbani grammar

Within a family, a communication problem between a grandfather and a grandson solely because of the normal use of language almost never occurs. Each understands the other well. When the grandfather was a boy, he communicated with his grandfather perfectly well. And when today's boy will become a grandfather, he will have no problems with his grandson. Assuming that a century covers the lifespan of five generations, there appears to be little change in the language in a century (and even beyond a century – the author of this course effortlessly understands every single word and sentence in a Panjabi book published in 1866).

And yet?

And yet, you have to learn your own language of ten centuries (or fifty generations) ago like a foreign language. Look at the samples of Old English (before 1000 AD) on the internet and also the poetry of the English poet Geoffrey Chaucer (1343-1400). With some effort, you will be able to understand Chaucer. But Old English will look like a foreign language to you. While reading Chaucer, it is important to remember that in his English the 'silent letters' in words like 'write' and 'half' and the 'e' at the end of words like 'tyme', 'evere' were pronounced. The pronunciation of 'gh' in 'knyght' was like that of 'ch' in the German word 'ich'.

So, each language does change, but the change is too slow to be noticed by someone who is not a trained linguist. It is the cumulative effect of the change over centuries that becomes noticeable.

A language always looks before and after and pines in both the directions. It is never a single homogeneous system and different subsystems change and evolve at different rates. So at any given moment in time, a language is *polysystemic*, and not *monosystemic*. Its grammar at any given point in time is simply a still picture of an ongoing action. A study of the past history of a language sheds interesting light on its present and *vice versa*.

This book is not about English and we have mentioned Old English and Chaucer's English to prepare you for the study of the language of SGGS. This language is to modern Panjabi what Chaucer's English is to modern English. (Guru Nanak Dev was born 69 years after Chaucer's death). The parallels with Chaucer's English are very clear. With some effort, you can understand Guru Nanak Dev's and other Gurus' language. They used some Gurmukhi letters and symbols which are either not used now or have become 'silent' or tonal in modern Panjabi pronunciation .

Since we will be referring to the past stages (or ancestor languages) of Panjabi, it will be useful to have a look at them and the times when they were spoken.

Vedic/Sanskrit	before 500 BC
Pali and Prakrits	500 BC – 500 AD
Apabhramsas	500 AD – 1000 AD
Modern North Indian languages	1000 AD onwards

Since a language changes slowly, these time boundaries indicate roughly when the cumulative change justified the giving of a new name to a language. Vedic is the language of the sacred Hindu scriptures the Vedas. Sanskrit is a refined version of a later stage of Vedic and it is the language of a vast Hindu literature written over

centuries even when Prakrits, Apabhramsas and modern Indian languages evolved into the spoken languages of the common people. The 13th century Hindu saint Jaidev (or Jayadeva), whose verses are included in SGGS, is regarded as one of the greatest Sanskrit poets. There still are writers in India who write in Sanskrit.

Each area in North India had its own Prakrit and Apabhramsa language. Modern Panjabi is believed to have descended from Shauraseni Apabhramsa. But no sample of this ancestor of Panjabi has come down to us.

Like Chaucer's English, the language of Gurbani is fairly intelligible to modern readers but it certainly differs in some important respects from the modern Panjabi in grammar and pronunciation. You don't need to study it like a foreign language as you need to study Old English or Shauraseni Apabhramsa (if a sample is discovered some day). Some aspects of the pronunciation of the language of Gurbani were mentioned in the last unit and others will be mentioned here. We cannot expect the grammar of this language to be exactly similar to that of modern Panjabi.

There are some additional complications as well. As was mentioned in the last unit, The language of Gurbani is not 15th-17th century Panjabi but Sadhu Bhasha, which was a Hindi-based language already established for use by the Hindu saints of the Bhakti Movement (a 14th-17th Hindu religious movement which started earlier in South India but flourished in North India). Each writer's version was strongly influenced by his mother tongue. Thus the language of Kabir and Ravidas was influenced by their mother tongue Eastern Hindi and Namdev's language was influenced by his mother tongue Marathi. There is a group of Western Panjabi dialects known as Lehandi (which means 'Western'). These dialects have their own distinct phonology and grammar. Some linguists regard Lehandi as a language distinct from Panjabi. Guru Nanak Dev spoke a Lehandi dialect and other Gurus spoke the Eastern Panjabi dialects. Guru Arjan Dev, though he spoke the Eastern dialect Majhi, wrote some poetry in pure Lehandi as well. Sheikh Farid's dialect is also Lehandi, but there are some traces of Sadhu Bhasha as

well in his poetry. His language does not appear to belong to the 12th-13th century. So some scholars argue that the poetry attributed to Fariduddin Ganjshakar (1173-1266) is actually the poetry of the twelfth successor of his mission whose name was Ibrahim Farid. He is also known as Farid Sani (Farid the Second). Guru Nanak Dev once met him and had a discussion with him. Even if Farid the First wrote these verses originally, he wrote them in the Lehandi dialect of 12th-13th century (which was considerably closer to Apabhramsa) and their language got altered in oral transmission and by various non-Lehandi-speaking scribes, so that they reached Guru Arjan Dev in their present form. Guru Tegh Bahadur wrote in Braj Bhasha, a dialect of Hindi spoken in the Mathura and Agra area. But his language also bears traces of Panjabi. Jaidev's language is Sanskrit with some mixture of Prakrit and Apabhramsa. Guru Nanak Dev and Guru Arjan Dev also wrote in Sahaskriti or hybrid Sanskrit, which is a mixture of Sanskrit, Prakrit and Apabhramsa. The tradition of writing hybrid Sanskrit goes many centuries earlier to Buddhists. But the particular style of Sahaskriti verses in SGGS appears to be Guru Nanak Dev's own creative innovation, which was further developed by Guru Arjan Dev by making the Sanskrit content even more prominent. The name Sahaskriti appears to have been coined by Guru Arjan Dev to indicate that this language was not Sanskrit. Guru Nanak Dev also wrote one verse in Persian as it was spoken in his times. Guru Nanak Dev's language is closer to Prakrit/Apabhramsa than other Gurus. This may be because of the place and time of his birth. As we go forward in time, we find that the Prakrit/Apabhramsa elements go on decreasing in the writings of other Gurus. Anyway, among the major modern Indian languages, Panjabi (especially its Lehandi dialects) are phonologically and grammatically closest to Prakrit/Apabhramsa.

We find authentic 16th century Panjabi in the poetry of Shah Hussain (1538-1599). Shah Hussain was a great Muslim Sufi poet living in Lahore (now in Pakistan), but his thinking was completely non-sectarian, like that of Sikh gurus and most of his contemporary saints. He was influenced by the Bhakti Movement as well, but he

did not make himself a part of this movement. He wrote in the Majhi dialect of Eastern Punjabi with considerable mixture of Lehandi and Sadhu Bhasha. Like Sadhu Bhasha, Lehandi also was a fashionable language for writing poetry at that time and some poets who did not speak it as their native dialect also wrote in it, just as some Punjabi-speaking writers today write in Hindi, Urdu or English. So it was quite natural for Shah Hussain to have Lehandi elements in his Panjabi. (As we have said above, Guru Arjan Dev also wrote in pure Lehandi). Shah Hussain came to Guru Arjan Dev with a request to include his poetry in *Adi Granth*. But Guru Arjan Dev seems to have politely refused because the language, content and style of Shah Hussain's poetry did not fit into the spirit of the volume. The variety of Panjabi used in the following lines is so modern that a reader not familiar with Shah Hussain's poetry can be tricked into believing that the poem was written by a 20th century Panjabi poet.

ਸਜਨ ਬਿਨ ਰਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ।
ਰਾਂਝਾ ਜੋਗੀ ਮੈਂ ਸੁਗਿਆਣੀ, ਕਮਲੀ ਕਰ ਕਰ ਸੱਡੀ ਆਂ ।
ਮਾਸ ਝੜੇ, ਝੜ ਪਿੰਜਰ ਹੋਇਆ, ਕੜਕਣ ਲਗੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ।

The intensely religious poem symbolically expresses the intensity of the suffering of a human soul separated from God (the Beloved). Ranjha, the hero of a famous Panjabi love story, is the archetypal Beloved here. A rough translation of the poem is:

'Without the Beloved, my nights have become longer.
Ranjha is a yogi and I am his female consort, and I am crazed in love for him.
My flesh is falling and the bare bones of my skeleton have started crackling.'

Nowhere in SGGS will you find this type of Panjabi even in the writings of those who spoke it in real life. This is the Majhi dialect spoken in and around Lahore and Amritsar, which, with some minor additions of the linguistic elements from other areas, is the modern 'Standard Panjabi' dealt with in CP1. As has been pointed

out repeatedly before, much of the contents of SGGS is in Sadhu Bhasha, strongly influenced by Panjabi in the writings of Gurus and some other saints from the Panjabi-speaking area.

If you wish to know what real Panjabi was like in 15th-17th century, you will find it in the poetry of Shah Hussain and Bhai Gurdas (by carefully stripping away the traces of Lehandi and Sadhu Bhasha). But we have to be careful about the language used by Shah Hussain. As we shall see below, the use of short vowels as grammatical endings is a special feature of 15th-17th century Punjabi. Shah Hussain wrote in the Perso-Arabic script in which short vowels are most often not written and the reader is left to make use of the context to decipher a word. The wording of his poetry may also have changed in oral transmission and by successive generations of singers and scribes.

Bhai Gurdas's writings (not included in SGGS) are specially interesting. He wrote two types of poetry – ਕਬਿਤ (Kabit) in Sadhu Bhasha and ਵਾਰ (Vaar) in Panjabi, each having different language and style, including metre. The mixture of Sadhu Bhasha in his Vaars is minimum and his writings can be regarded as representing the pronunciation of his Majhi Panjabi fairly well. So his poetry is ideal for a study of the grammar of 15th-17th century Panjabi. (But some publishers have modernised his spelling because there was no strict watchfulness on the part of the Sikhs to preserve his original spelling, as was the case with Gurbani).

Here are some lines from a Vaar of Bhai Gurdas with translation.

ਬਾਬੇ ਕੀਤੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਸਬਦ ਸਾਂਤਿ ਸਿਧਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ॥
ਜਿਣ ਮੇਲਾ ਸਿਵਰਾਤ ਦਾ ਖਟ ਦਰਸਨ ਆਦੇਸ ਕਰਾਈ ॥
ਸਿਧ ਬੋਲਨ ਸੁਭ ਬਚਨ ਧੰਨ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ ॥
ਵਡਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਜਗਾਈ ॥ (ਵਾਰ 1)

'Baba (Guru Nanak) had a discussion with the Siddhs. The tranquility of the Word of Wisdom came into the Siddhs, as if the Shivrat fair gave them the Six Philosophies. The Siddhs spoke kind words – "Blessed Nanak, your achievement is great." A great man had appeared, who lit a lamp of wisdom in a dark age of ignorance.'

The difficulty in understanding him is because of his use of some vocabulary specific to the Indian religious tradition. But his Panjabi is grammatically perfect.

A Gimpse of Gurbani Panjabi Grammar

The subject was dealt with sketchily and incompletely by Harkirat Singh and Shackle (in their own different ways, as mentioned above) and extremely thoroughly and quite densely by Sahib Singh (so that only an experienced scholar can use it) cannot be dealt with in a few pages here. As far as the grammar of Gurbani Panjabi is concerned, we can only draw the learners' attention to some of its salient features and encourage them to start an in-depth study themselves. Linguists interested in the past of Panjabi will also be interested in how some grammatical forms of its nouns, pronouns and verbs developed.

Important Note:

Even the extremely sketchy outline of Gurbani grammar given below may give the impression of great complexity. But this should not discourage or put you off. Even in modern Panjabi dealt with in *Colloquial Panjabi* (CP1), a verb in Panjabi (including the causative forms not dealt with in great detail in CP1 and some more rarely used forms not mentioned at all there), can theoretically have more than 100 different forms. But no learner of a language memorises them out of the context of use. You learn them by seeing them used in proper utterances. If you have learnt Panjabi well from CP1 (which is the basic requirement for using this book), you now understand and use about eighty forms of each Panjabi verb you know. In Sanskrit, in which each verb is inflected for three numbers (singular, dual and plural) and three persons in a large number of tenses and moods, each verb can have more than seven hundred forms! The situation is similar in Sanskrit's sister languages Latin and Classical Greek. Yet there have been, and are, scholars who have mastered all the three languages (using three different scripts). The situation in the language of Gurbani is only slightly more complex than in modern

Punjabi and a great deal simpler than in Sanskrit. So we suggest the following steps:

- (i) Keep in mind the salient features of the grammar of Gurbani Panjabi very briefly mentioned in this unit;
- (ii) Use Shackle's book to familiarise with the more salient features of this language, keeping in mind the limitations of his book mentioned earlier;
- (iii) Study Harkirat Singh's book carefully. The book is in Panjabi, but, hopefully, your knowledge of Panjabi will be good enough for the purpose if you make use of the earlier part of this book carefully with the help of dictionaries;
- (iv) Study SGGS (excluding the Sahaskriti, Persian and Sanskrit parts in your first reading) carefully and at a slow pace with the help of Sant Singh Khalsa's English translation and Sahib Singh's modern Panjabi translation and commentary ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, and using his ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ for reference;
- (v) Read Bhai Randhir Singh's book ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਗ-ਮਾਡ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ to learn about the similar-looking words having different grammatical functions in the language of SGGS.

Needless to say, the task will need great dedication and hard work if you want to be a serious student of Gurbani. Before you go any further, keep referring to the grammar of modern Panjabi given in CP1 (pp. 213-228) and also explained in greater detail in the speech units.

Examples from Gurbani used below are all taken from the writings of the first five Gurus because there is considerable influence of Panjabi in their poetry. The ninth Guru Tegh Bahadur wrote in the Braj dialect of Hindi and most of the other saints whose writings are included in SGGS were not speakers of Panjabi.

Gurbani spelling

In Japuji on the very first page of SGGS, Guru Nanak Dev spells the word ਹੁਕਮ (God's Will, Cosmic Order) in five different ways.

ਹੁਕਮ, ਹੁਕਮੁ, ਹੁਕਮਿ, ਹੁਕਮੀ, ਹੁਕਮੈ

Elsewhere in SGGS, we also have

ਹੁਕਮਹੁ, ਹੁਕਮਨ, ਹੁਕਮਾ, ਹੁਕਮਾਉ, ਹੁਕਮਾਵੈ, ਹੁਕਮੇ, ਹੁਕਮੋ

Of these forms, only ਹੁਕਮ (originally an Arabic word) occurs in modern Panjabi. Modern speakers find it difficult to pronounce ਹੁਕਮਿ and ਹੁਕਮੁ because the short vowels ਇ and ਉ, represented by f and _ respectively, do not occur word-finally in their speech (except in the conjunctions ਕਿ and ਕਿ). They hear these words pronounced as ਹੁਕਮ by the *granthis* (priests), who often say that the vowels symbols are there simply to 'clarify the meaning' and not to be pronounced. These symbols no doubt clarify the meaning, but a detailed technical analysis of the grammar of their language (which we are not going to attempt here) shows these word-final short vowels were pronounced by Guru Nanak Dev and other Gurus. Whether or not they should be pronounced *now* is for Sikhs to decide. But all the forms of ਹੁਕਮ given above are grammatically different. Some other forms of words which confuse the modern readers of Gurbani are

ਆਹਰ, ਆਹਰੁ, ਆਹਰਿ
ਸਭਿ, ਸਭਿ, ਸਭ
ਤਿਨਹਿ, ਤਿਸਹਿ
ਕਰਹਿ, ਕਰੈ, ਕਰਹੁ, ਕਰਿ
ਸੇ, ਸੋ
ਲਾਵੈ, ਲਾਵੇ, ਲਾਵਹਿ
ਮੇਰੇ, ਮੇਰੈ
ਜਪਿ, ਜਪਹੁ, ਜਪੁ, ਜਪਹ, ਜਪੈ, ਜਪਹਿ
ਸੁਣਿਐ, ਸੁਣੀਐ
ਇਕ, ਇਕੁ, ਇਕਿ
ਮਤਿ, ਮਤੁ
ਕੇ, ਕੈ

The list can be quite long. Bhai Randhir Singh deals with this subject in great detail in his above-mentioned 484 pages long book. These examples are taken from his book.

Cases and Case-forms

In grammar, the **case** of a noun or pronoun is an inflectional form that indicates its grammatical function in a phrase, clause, or sentence. For example, a pronoun may play the role of subject ('*I* kicked the ball'), of object ('Gill kicked *me*'), or of possessor ('That ball is *mine*').

In languages like Sanskrit, Greek and Latin having many cases, the case was marked *synthetically* by changing the form of a noun or pronoun, often by adding an affix. Many modern languages do this *analytically* by adding separate prepositions or postpositions. Panjabi mostly does this analytically, but some synthetic forms have survived. In CP1 (p.101), you can see that Panjabi can express the idea 'from home' analytically as ਘਰ ਤੋਂ but also synthetically as ਘਰੋਂ. Expressing case relations analytically with postpositions started in Prakrit and Apabhramsa, but the synthetic forms continued. As you can expect, they are more numerous in the language of Gurbani than in modern Panjabi. The forms of ਕਰਮ given above express case relations synthetically.

According to Sahib Singh, a nouns or pronoun in the language of Gurbani can theoretically have eight case-forms, with affixes added synthetically to the word.

Case	English name	Modern Punjabi postposition used	Meaning
ਕਰਤਾ	Nominative	ਨੇ	Subject
ਕਰਮ	Accusative	ਹੂੰ	Object
ਕਰਣ	Instrumental	ਨਾਲ	Instrument
ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ	Dative	ਨੂੰ, ਲਈ	Beneficiary
ਅਪਾਦਾਨ	Ablative	ਤੋਂ	Point of departure
ਸੰਬੰਧ	Genitive	ਦਾ, ਦੇ ਦੀ	Possession
ਅਧਿਕਰਣ	Locative	ਉੱਤੇ, ਵਿਚ	Location
ਸੰਬੋਧਨ	Vocative		Addressee

The singular and plural affixes are different. Feminine nouns and pronouns have different case forms. So, theoretically, each noun can have 32 (8x4) case forms.

But don't lose interest. The actual reality is considerably less complicated than the theoretical possibility. The extremely brief outline of the grammar of Gurbani Punjabi given below assumes that you have learnt the grammar of Modern Panjabi from CP1, or you can refer to the relevant pages in the book with the help of the index.

Nouns in Gurbani Panjabi

Case relations of nouns in Modern Panjabi are mostly expressed *analytically* by the use of postpositions placed after nouns in the oblique case form. But some *synthetic* or *inflected* forms also survive where the form of the noun itself is altered slightly to express the case relation. Examples are

- ਘਰ ਤੋਂ and ਘਰੋਂ 'from home'
- ਘਰਾਂ ਵਿਚ and ਘਰੀਂ 'in the homes'
- ਸਾਮ ਨੂੰ and ਸਾਮੀਂ 'in the evening'
- ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ and ਅੱਖੀਂ 'with (both) the eyes'
- ਸਵੇਰ ਨੂੰ and ਸਵੇਰੇ 'in the morning'
- ਧੂਪ ਵਿਚ and ਧੂੱਪੇ 'in the sunshine'

Interestingly, both the analytic combinations and the synthetic forms are in use these days, the analytical forms being predominant. The case with Gurbani Panjabi is the same (or perhaps the opposite). Both the forms are used, but the synthetic forms predominate. The oblique form followed by a postposition had appeared but was used less extensively. The language was in a state of transition from the synthetic to the analytic stage. The inflectional form a noun assumes in modern Punjabi depends on its (i) gender (masculine or feminine), (ii) number (singular or plural) and (iii) whether or not it ends in [ā] the masculine form and/or [ī] in the feminine form. In Gurbani Panjabi, the considerations were (i) gender (masculine or

feminine), (ii) number (singular or plural) and (iii) whether it ends in a consonant or a vowel what that vowel is.

The page references with the verses given below are to the pages of SGGS.

Masculine Nouns ending in **-ਾ**

Nominative Singular (Subject)

ਕਈ ਕੋਟਿ **ਰਾਜੇ** ਰਸ ਭੋਗੀ (275)

There are many million **kings**, enjoying worldly pleasures.

Accusative Singular (Object)

ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪੁ ਦੇਵਹੁ ਤਉ ਦੂਪੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ (728)

Wash the **vessel**, sit down and apply fragrance to it; then, go out and get the milk.

ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ (144)

He can appoint a **worm** as a king, and reduce an army to ashes.

Accusative Plural (Object)

ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਝੂਠੇ ਸਭਿ ਧੰਧੇ (738)

You should leave all these false **affairs**.

ਬਹੁ ਬਿਧਿ **ਭਾਂਡੇ** ਘੜੈ ਕੁਮਾਰਾ (128)

The Potter shapes it into all sorts of **vessels**.

Singular Oblique

The postpositions are given italics in the following examples. Exactly as in Modern Panjabi, the final **-ਾ** at the end of a masculine noun changes to **-ਏ** in the oblique form. The plural oblique form is the almost same as in Modern Panjabi, with the exception that there is no nasalisation of the final vowel. Nasalisation is more common in Modern Punjabi than in Gurbani Panjabi.

ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਦੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ (360)

Direct form   Oblique form

If a **powerful man** strikes out *against* another **powerful man**,
then no one feels any grief in their mind.

ਜਿਹ ਧੰਘੇ ਮਹਿ ਓਇ ਲਪਟਾਏ (178)

They are busily occupied *in* their **affair**

ਜੇ ਪਾਵਹਿ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚਿ ਵਸਤੁ ਸਾ ਨਿਕਲੈ ਕਿਆ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰਾ (448)

Whatever you place *in the vessel*, that alone comes out again.
What can the poor creatures do?

Plural Oblique

ਪਹਿਲਾ ਢਾਹਾ ਪਇਆ ਪਾਧੇ ਪਿਛੇ ਦੇ ਗਲਿ ਚਾਟਕਿਆ (435)

The teacher is tied down first; after that the noose is placed around the pupil's neck.

ਗੈਂਡਾ ਮਾਰਿ ਹੋਮ ਜਗ ਕੀਏ ਦੇਵਤਿਆ ਕੀ ਬਾਣੇ (1289)

It was the custom of **the gods** to kill a rhinoceros, and make a burnt offering for the sacrificial ceremony.

Instrumental case form in Subject Position – Singular

In Modern Panjabi, in a sentence with a verb in the perfective form, the verb generally agrees with the object. Such constructions started in classical Sanskrit in which they had a passive meaning and the subject was in the instrumental case form. Gradually, such constructions became active in their meaning, but the agreement of the verb with the object and the subject in the instrumental case form (or used with the originally instrumental postposition ਨੇ) have remained. This happened in Gurbani Panjabi as well except that the postposition ਨੇ was not used. We do not wish to enquire into the reasons for this. Such a construction, passive in form and active in meaning, is called an **Ergative Construction** by modern linguists. (See Grammar Unit 2 in Part D of this book).

ਹਰਿ ਚਾਤੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ ਨਾਨਕੁ ਪੈਨਾਇਆ (91)

Lord, **the provider**, inspired Nanak to chant His name and blessed him with robes of honor.

ਧੰਨੀ ਸੇਵਿਆ ਬਾਲ ਬੁਧਿ (1192)

Dhanna served the Lord, with the innocence of a child.

Instrumental and Locative case form – Plural

ਸਗਲੀ ਸਉਦੀ ਤੋਟਾ ਆਵੈ (356)

In all other **transactions**, one suffers a loss.

ਰਤਨ ਵਿਗਾੜਿ ਵਿਗੋਏ ਕੁਡੀ ਮੁਇਆ ਸਾਰ ਨ ਕਾਈ (360)

The precious gems have been destroyed and laid waste **by the dogs**, and no one pays any attention to the dead.

Masculine Nouns with Consonant ending

Nominative Singular

-ਈ is added to the noun.

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ (9)

True is the **Master**; true is His name.

Accusative Singular

-ਇ is added to the noun.

ਨਿਤਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਵਿਆ ਸਤਗੁਰਿ ਦੀਆ ਨਾਮੁ (21)

Serve the Lord God continuously day and night ; the **true guru** has given the Name.

Nominative Plural

Nothing is added to the noun.

ਫਲ ਫਿਕੇ ਭੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ (470)

Its fruits are tasteless, its **flowers** are nauseating, and its leaves are useless.

Accusative Plural

Nothing added to the noun.

ਮਨ ਚਿੰਤਤ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਏ (395)

I have received all the **fruits** of my heart's desires.

ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਕਰਮ ਕਮਾਈਅਹਿ ਆਸ ਅੰਦੇਸਾ ਹੋਇ (18)

By **actions** committed under the influence of the three qualities, hope and anxiety are produced

Oblique form Singular

ਧੇਨੁ ਦੁਧੈ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਤੈ ਨ ਆਵੈ ਕਾਮ (133)

Without **milk**, a cow serves no purpose.

ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪੁ ਦੇਵਹੁ ਤਉ ਦੂਪੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ (728)

Wash the vessel, sit down and apply fragrance to it; then, go out for **milk**.

Locative Singular form

ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੀ ਗੁਰੁ ਤੁਸਿ ਸਿਲਾਵੈ ਸੋਇ (40)

Within me is the thirst for the Lord's name; may the Guru, in his pleasure, grant it to me.

ਸਦਾ ਸਾਹਿਬ ਕੈ ਚੰਗਿ ਰਹੈ ਕਬਹੂੰ ਨ ਤੁਟਸਿ ਨੇਹੁ (84)

Remain immersed forever **in the love** of your Lord, and your love for Him shall never break.

Instrumental in the subject position (ergative constructions)

The subject is in the Instrumental case form because of the verb being in the Perfective form

ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਬਹੁਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਮਾਉ (82)

God has been realised **by** servant **Nanak**; he sings the Lord's Praises through the actions he does.

Ablative

ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਤੇਰੈ **ਨਾਮਿ** ਬਨਾਈ (385)

The pleasures of royalty are derived **from** Your **name**.

Instrumental and Locative Singular

ਹੁਕਮੇ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਸਮ ਕਰਿ ਸਹੈ (962)

By His **command**, they endure pain and pleasure alike.

ਤੇਰੈ **ਹੁਕਮੇ** ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ (73)

By Your **command**, the (monsoon) month of Saawan has come.

Instrumental and Locative Plural

ਅਖੀ ਦੇਖੈ ਜਿਹਵਾ ਬੋਲੈ ਕੰਨੀ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇ (138)

With their **eyes**, they see, and with their tongues, they speak; with their **ears**, they bring the consciousness to their mind.

ਨਾਵਣ ਚਲੇ **ਤੀਰਥੀ** ਮਨਿ ਖੋਟੇ ਤਨਿ ਚੋਰ (789)

They proceed to bathe **at sacred shrines** of pilgrimage, but their minds are still evil, and their bodies are thieves.

Dative and Genitive

ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਈਐ ਅੰਦਰਿ ਵਿਸੁ ਨਿਕੋਰ (755)

Even if milk is fed **to** the **venomous snake**, it shall still be filled with pure poison.

ਮਨਿ ਤਨਿ ਵੇਖੈ **ਹਉਮੈ** ਮੈਲੁ ਜਾਏ (124)

Within your mind and body, behold the Lord, and the filth **of egotism** will go away.

Ablative Singular

ਮੁਖਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਕਰੈ ਵਿਰਲੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਇਆ (565)

Everyone can chant the Lord's name Hari, Hari **from** their **mouth**, but only a few enshrine it within their hearts.

ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਰਥਹੁ ਦੇਇ (1245)

One who works for what he eats, and gives some of **from** his **hand**.

Vocative Singular (no change)

ਮਿਲੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਿਆ (1122)

Please meet me, **O my Dear Beloved.**

Vocative Plural

ਤਿਸੈ ਪਰਾਪਤਿ ਭਾਈਹੋ ਜਿਸੁ ਦੇਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ (45)

O brothers! It is received only by those on whom God bestows it.

Genitive

ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ (157)

The value **of** your **gifts** cannot be calculated. How can anyone compare to the Giver?

ਕਰਮ ਸੁਕਰਮ ਕਰਾਏ ਆਪੇ ਇਸੁ ਜੰਤੇ ਵਸਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ (77)

God Himself is the causes actions and good deeds to be done; nothing is in the **control of this creature**.

Feminine nouns

Singular

ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ ਕਉ ਸਮਝਾਵੈ (737)

One **female friend** counsels another.

Plural

ਮਿਲਿ ਸਥਿਆ ਪੁਛਹਿ ਕਹੁ ਕੰਤ ਨੀਸਾਣੀ (459)

I meet with my (**female**) **companions** and say, “Show me the insignia of my Husband Lord.”

Vocative Singular

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਧਨ ਬਾਲੜੀਏ ਹਰਿ ਵਰੁ ਪਾਵਹਿ ਸੋਈ ਰਾਮ (770)

Serve the True Guru, **O young bride**; thus you shall obtain the Lord as your husband.

Vocative Plural

ਆਵਹੁ ਮਿਲਹੁ **ਸਹੇਲੀਹੋ** ਸੈ ਪਿਰੁ ਦੇਹੁ ਮਿਲਾਇ (38)

Come and meet with me, **O my (female) friends**, and unite me with my husband.

Pronouns in Gurbani Panjabi

The use of Hindi pronouns is predominant in Gurbani. But true Panjabi pronouns are also used.

Having dealt with the nouns above, we will deal with the pronouns extremely briefly for reasons of space, not because they are grammatically less important. We assume here that you have carefully studied the use of the modern Panjabi pronouns discussed in CP1. Like the Sanskrit pronouns, the Gurbani Panjabi pronouns have gender distinction in third person pronouns only (as is the case with modern English *he, him, his, she, her*). In modern Panjabi, demonstratives ਇਹਾ and ਉਹਾ (the equivalents of *this, that, these, those*) have replaced the older third personal pronouns and there is no number and gender distinction in the modern Panjabi demonstratives. Such distinctions are marked on the verbs and adjectives etc. In Gurbani Panjabi, however, the Panjabi versions of the older pronouns are mainly used and the use of the demonstratives as third person pronouns is quite rare. The older gender and number distinction in the pronoun as well as the demonstratives is preserved.

In the following two lines, ਓਹੁ is used as a masculine demonstrative (in the sense of 'that') and personal pronoun (in the sense of 'he') in the nominative form in the subject position. The plural form is ਓਹਿ and the feminine form is ਓਹੁ. The grammatical endings of ਏਹ ('this') are similar to those of ਓਹ.

ਧਨੁ ਓਹੁ ਮਸਤਕੁ ਧਨੁ ਤੇਰੇ ਨੇਤ (200)

Blessed is **that** forehead, and blessed are those eyes.

ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ (7)

He watches over all, but none see Him. How wonderful this is!

But the use of the first and the second person pronoun as an ergative and non-ergative subject is more interesting and demands more careful attention. To recall briefly, constructions involving the use of the perfective and the potential forms of the transitive verb are ergative constructions in which the verb generally agrees with the object and the subject (except the first and the second person pronoun) gets the postposition ਨੇ. (See CP1 pp.142-143).

The Gurbani Panjabi pronoun ਹਉ was in the nominative case form and was used in the subject position. ਮੈ was its instrumental and oblique form.

ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀ ਪੜਿਆ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮੁ ਭਇਆ (12)

I am not celibate, nor scholarly. I was born foolish and ignorant into this world.

ਜੇਤਾ ਦੇਹਿ ਤੇਤਾ ਹਉ ਖਾਉ (25)

Whatever You give me, that is what I eat.

The following construction is ergative. As in modern Panjabi, the transitive verb in the perfective form and agrees with the object. The subject is in the instrumental case form.

ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ (14)

I consulted my guru, and now I see that there is no other place at all.

The ‘experiencer’ type of constructions (CP1 p.95) had appeared in later Sanskrit and Prakrits are used a lot in Gurbani.

ਕਰਿ ਮਿੰਨਤਿ ਕਰਿ ਜੋਦੜੀ ਸੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਣੈ ਕਾ ਚਾਉ (41)

I beg of them, I implore them; I have such a yearning to meet God!
(Lit.:, ‘Such a yearning to meet God is **to me**.’)

The grammatical behaviour of second person ਤੂ was similar in some respects.

ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ (3)

You are eternal and formless One!

ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ (9)

Those, unto whom **You** give – how can they think of any other?

The Accusative form was ਤੁਧੁ, which lost its final vowel ਹੁ when it was followed by a postposition.

ਸਾ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਜਿਤੁ ਤੁਧੁ ਸਮਾਲੀ (97)

Sweet is that season when I remember **You**.

ਨ ਹੋਵੀ ਪਛੋਤਾਉ ਤੁਧੁ ਨੋ ਜਪਤਿਆ (519)

A person does not have to regret and repent when he meditates on **You**.

Example of an ‘experiencer’-type construction is given below.

ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੇ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ (360)

There was so much slaughter that the people screamed. Didn’t You feel compassion, Lord? (Literally ‘Didn’t any compassion come **to You**?’)

The competition between ਹਉ and ਸੈ resulted in the loss of ਹਉ in modern Panjabi. This change is found in Guru Tegh Bahadur’s writing. But the competition between ਤੂ and ਤੈਂ resulted in the loss of ਤੈਂ. But ਤੈਂ still survives as an ergative subject form in the speech of some people. (See CP1 p.144). (As has already been pointed out,

nasalisation is used much less in Gurbani Panjabi. So the modern Panjabi ਮੈਂ and ਤੁਝੈ were pronounced as ਮੈਂ and ਤੁਝੈ respectively).

The use of the plural forms ਅਸੀਂ ('we') and ਤੁਸੀਂ ('you') is quite rare. These forms have become nasalised in modern Panjabi.

ਸਖੀ ਆਉ ਸਖੀ ਵਸਿ ਆਉ ਸਖੀ ਅਸੀਂ ਪਿਰ ਕਾ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹ (847)

Come, O my sisters, come, O my companions, and let us remain under the Lord's control. **We** will sing the songs of bliss of my husband Lord.

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਤੁਸੀਂ ਰਾਵਿਆ ਕਿਨੀ ਗੁਣੀ (17)

Go, and ask the happy brides, 'By what virtuous qualities do **you** enjoy your Husband Lord?'

Now we leave it to you to study the use of the third person pronouns (which are not demonstratives) and some other types of pronouns in the following examples.

ਜਿਨ ਕਉ ਕਰਮਿ ਲਿਖੀ ਤਿਸੁ ਰਿਚੈ ਸਮਾਣੀ ਰਾਮ (545)

He alone, whose karma is so pre-ordained, has it enter **into his heart.**

ਸਾ ਧਨ ਬਿਨਉ ਕਰੇ ਜੀਉ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਸਾਰੇ (243)

She (the soul-bride) offers her prayers to her Dear Lord; **she** dwells upon His Glorious Virtues.

ਮਾਈ ਹੋਨਹਾਰ ਸੋ ਹੋਈਐ (528)

O mother, **whatever** is to be, shall be.

ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਘੜੁ ਸੂਰੁ ਸੋ ਬੇਤਾ ਜੋ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਪਾਵੈ (531)

Beautiful, wise, brave and divine is **one who** obtains the holy saints' company.

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ (91)

Which is the swan, and which is the crane? (It depends on) **on whom** is He showers His glance of grace.

ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇਇ (91)

Whoever is pleasing **to Him**, O Nanak, is transformed from a crow into a swan.

In *CP1* (p.128), you came across the use ਆਪਣਾ ('own') and its other three forms as a replacement of the possessive pronouns. Gurbani Panjabi used its own version ਅਪਨਾ exactly in this way.

ਚਲਤੋ ਠਾਕਿ ਰਖਹੁ ਘਰਿ **ਅਪਨੈ** ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਇਹ ਮਤਿ ਹੋਈ ਜੀਉ (599)

Restrain your fickle mind, and keep it steady within **its own** home; after meeting the Guru, this understanding is obtained.

Gurbani Panjabi verb system

While the noun and the pronoun systems of Gurbani Panjabi differ in some important respects from those of modern Panjabi (discussed in detail in *CP1*) because of the case forms, the verb system is a lot closer to its modern counterpart than most grammarians realise because of changes in pronunciation and spelling over the intervening centuries obscure this similarity. We need to set up only one additional verb form for Gurbani Panjabi. We will start with this form.

Imperative and Absolutive

Look at

ਕਲਉ ਮਸਾਜਨੀ ਕਿਆ ਸਦਾਈਐ ਹਿਰਦੈ ਹੀ **ਲਿਖ ਲੇਹੁ** (84)

Why ask for a pen, and why ask for ink? **Write** within your heart

In modern Panjabi, Guru Amar Das's **ਲਿਖ ਲੇਹੁ** has become **ਲਿਖ ਲੈ**. The Imperative form **ਲੈ** (used for giving order, advice etc.) and the main member **ਲਿਖ** of the verb sequence **ਲਿਖ ਲੈ** ('write for your own sake') (*CP1* p.166) are in the bare stem form. For the purpose of *CP1*, it was enough to say just this much. But when we look at the history of what are now bare stem forms, we find that they come from different sources. The change in pronunciation resulting in the

the loss of word-final short vowels ਏ and ਓ have eroded both the verb forms and reduced them to bare stems. To discuss these forms in Gurbani Panjabi, we need a term for the main member of the sequence because it is not a bare stem here. Shackle uses the term Absolutive and we shall adopt it.

Imperative form

The imperative form in Gurbani Panjabi has one of the two endings

-ਏ

ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਪਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਅਕਥ ਸੁਨਥਈ (1320)

O my mind, **chant** the glorious praises of the Lord, which are said to be inexpressible.

-ਉ or ਹੁ (mostly with a root ending in a vowel)

ਵੈਦਾ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗੁ ਪਛਾਣੁ (1279)

O physician, you are a competent physician. First **diagnose** the disease.

ਮਿਲੁ ਮੇਰੇ ਗੋਬਿੰਦ ਅਪਨਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹੁ ॥ (240)

Meet me, O my Lord of the Universe. Please **give** me (bless me with) Your Name.

ਸਭੇ ਜੀਅ ਸਮਾਲਿ ਅਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰੁ (1251)

In Your mercy, You care for all beings and creatures and **have** mercy on them..

Some verbs had -ਏ, some had -ਉ, and some could have either.

Absolutive form

This form had -ਏ ending.

ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ (14)

Having consulted my guru (I found that) there is no other place at all.

ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਭ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਵਰਸੈ ਮੇਹੁ (652)

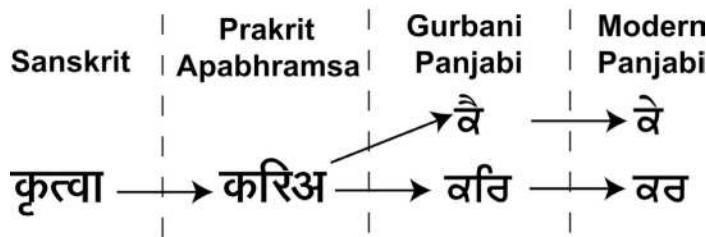
Having mercy (upon me) and hear me, O God – let Your grace rain over the whole world.

ਵਿਚੁ ਨ ਕੋਈ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਿਸ ਥੈ ਰੋਵਹਿ ਰੋਜ (135)

No one can then serve as your intermediary. Unto whom can we turn and cry?

The basic meaning of the absolute verb form is 'having done'.

Interestingly enough, the modern Panjabi ਕੇ (CP1 p.152) used for joining stem verb forms (which come from the absolute forms (which was ਕੈ in Gurbani Panjabi) also comes from the same source – an earlier form of same source as ਕਰਿ. Look at the following interesting diagram.

Since long sequences of verbs are not found in Gurbani because they are not possible in poetry, we have to turn to its contemporary prose for them. The following long sentence is taken from the the ਜਨਮ ਸਾਖੀ (Guru Nanak Dev's biography) written by Guru Arjan Dev's nephew Sodhi Manohardas Meharban some years before his death in 1640.

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਪਗ ਬਾਂਧਿ ਕਰਿ, ਧੋਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ, ਚਾਦਰ ਢਿਡਿ ਕਰਿ, ਤਰਪਨ ਨੇਮ ਗਾਇੜੀ ਪੜ੍ਹਿ ਕਰਿ, ਸਿਮਰਨੁ ਧਿਆਨੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਕਰਿ ਕਰਿ, ਬਾਹਰਿ ਦਰੀਆਵ ਉਪਰਿ ਤੇ ਫੇਰਿ ਘਰਿ ਆਇਕੈ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਤਾ।

‘Baba Nank, **having worn** the turban, **having put on** a dhoti, **having wrapped** himself in a shawl, **having recited** the ritual Gayatri prayer, **having done** meditation on God, and after coming out of the river and then **having come home**, would sing praises of God.’

Meharban’s language is a Panjabi-ised version of Sadhu Bhasha. A modern Panjabi translation of the verbs used in this sentence will be:

Meharban’s version	Modern Panjabi
ਬਾਂਧਿ ਕਰਿ	ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
ਕਰਿ ਕਰਿ	ਕਰ ਕੇ
ਓਚਿ ਕਰਿ	ਓਚ ਕੇ
ਪੜ੍ਹਿ ਕਰਿ	ਪੜ੍ਹ ਕੇ
ਆਇਕੈ	ਆ ਕੇ

A comparison with the use of such long sentences in modern Panjabi will be interesting. (See CP1 pp.152-153).

Present Tense

The modern Panjabi verb forms are can be divided into three main groups: (i) personal, which are marked for person and number, and (ii) adjectival, which are marked for number and gender and function both as verbs and adjectives, and (iii) nominal, which function as nouns. The adjectival forms also function as adjectives. The so-called future tense form of Panjabi is a combination of the personal subjunctive form and -ਗਾ which is marked for number and gender. (CP1 pp.171-172). The subjunctive form refers to the idea or the possibility of action or situation without locating it in time. But this development in its meaning is quite recent. The modern Panjabi subjunctive form comes from the present tense form of Gurbani Panjabi, which refers to a present action as well as recurring

situations. Modern Panjabi uses the imperfect participle for this purpose. But the present tense form in Gurbani Panjabi was moving towards being the Modern Panjabi subjunctive, and the imperfect participle form, though used mainly as an adjective, was occasionally used as a proper verb as well, as in the modern Panjabi, to refer to a present action or situation. –ਗਾ was added to the present tense form to refer to a future action, though the older (and mainly Lehandi) way of expressing the future time was also in use. The

The present tense forms of the verb ਹੋ are given below.

	Singular	Plural
1st Person	ਹੋਈ, ਹੋਵੀ ਹੋਉ, ਹੋਵਹ	ਹੋਹ, ਹੋਵਹ
2nd Person	ਹੋਹਿ, ਹੋਵਹਿ	ਹੋਹੁ, ਹੋਵਹੁ
3rd Person	ਹੋਏ, ਹੋਇ, ਹੋਵੈ	ਹੋਨਿ, ਹੋਵਨਿ ਹੋਹਿ, ਹੋਵਨਿ

The longer forms appear to have been used for emphasis or for metrical reasons in poetry. In the metres used in Gurbani, the number of syllables in a line was important.

ਹਉ ਤੁਮਰੀ ਕਰਉ ਨਿਤ ਆਸ ਪ੍ਰਭ ਮੋਹਿ ਕਬ ਗਲਿ ਲਾਵਹਿਗੇ (1321)

I always **place** my hopes in You; O God, when will you take me in Your embrace?

ਤਿਹਟੜੇ ਬਾਜਾਰ ਸਉਦਾ ਕਰਨਿ ਵਣਜਾਰਿਆ (1426)

In the market places of the three qualities, the merchants **make** their deals.

ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ ਸਿਰਿ ਭਾਰੁ ਉਠਾਏ (372)

They **slander** others and carry loads of sin upon their heads.

ਹਉ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਉ (369)

Night and day, I sing the praises of the Lord's name.

We saw in *CP1* (p.153) the use of noun+verb sequences. All the sentences give above exemplify this trait of Panjabi as well.

Use of the Imperfect participle

The Imperfective form was used mostly as an adjective, but its use as proper verb can also be found (though it is quite rare).

ਜੀਵਤੇ ਕਉ ਜੀਵਤਾ ਮਿਲੈ ਮੂਏ ਕਉ ਮੂਆ (788)

The **living** meet the **living**, and the dead meet the dead.

ਨਾਮਿ ਲਇਐ ਜਾਹਿ ਤਰੰਦਾ (471)

Taking the Name, you shall go **swimming** across.

This form is used as proper verb in

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ (72)

My God **knows** everything.

The use of the Perfect Participle form

Sanskrit had a number of past tenses. Over centuries, they all dropped out of use in Pali, Prakrits and Apabhansas (and later classical Sanskrit modeled on these vernaculars). The use of the perfect participle (or perfective) form became standard to refer to the past events. But, as was pointed out in *CP1* (pp.137-38), this form refers to an action viewed as completed, but not necessarily in the past time. Don't confuse tense with time. Tense is a grammatical category. The tense forms of ਹੈ are used basically to indicate the present or the past time in relation to time of the speech event. But the perfective form views an action as completed (which, in the absence of any other clues, is taken as completed in the past time).

The use of this form is exactly like in modern Panjabi.

ਜਾਗਹੁ ਜਾਗਹੁ ਸੂਤਿਹੋ ਚਲਿਆ ਵਣਜਾਰਾ (418)

Wake up! Wake up! O sleepers, see that the travelling merchant **is leaving**.

The merchant has not left yet. But his departure is certain that it is viewed as already taken place. The second verb below is in the causative form. (CP1 p.185).

ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਲ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ (513)

They saved themselves and save the whole world.

(Lit.: 'They **swam** and they **made** the whole world **swim**).

The perfective form is combined with ਜਾ to form a passive sentence.

ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਇ (5)

His Blessings are so abundant that no account of them can **be written**.

But the Perfective form is basically an adjectival form as in

ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ (72)

They have obtained the fruit of their already **written** (pre-ordained) destiny.

ਜੀਵਤੇ ਕਉ ਜੀਵਤਾ ਸਿਲੈ ਮੂਢੇ ਕਉ ਮੂਆ (788)

The **living** meet the **living**, and the dead meet the dead.

Pronominal endings

In Lehandi, the subject pronoun is often added to the verb referring to a past action. In the resulting word, the pronunciation of both the verb and the pronoun is slightly altered.

ਊਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ (729)
(ਘੋਟਿਆ+ਮੈ)

Bronze is bright and shiny, but when I **rubbed** it, its blackness appeared.

ਦੁ਷ੈ ਭਾਇ ਵਿਗੁਚੀਐ ਗਲਿ ਪਦੀਸੁ ਜਸ ਕੀ ਫਾਸ (134)
(ਪਦੀ+ਉਸ)

In the love of duality, she is ruined; around her neck **she wore** the noose of death.

ਸਚੈ ਆਪਿ ਖੁਆਇਓਹੁ ਮੁੜੇ ਇਹੁ ਸਿਰਿ ਤੇਰੈ ਲੇਖੁ ਪਇਆ (435)
(ਖੁਆਇਆ+ਓਹੁ)

The true Lord **Himself has ruined** you, you fool; this is the destiny written on your forehead.

Such forms are quite frequently used by Guru Nanak Dev because his native language was a Lehandi dialect.

True Present and Past tense verb forms

It was pointed out in *CP1* (p. 222) that only one Panjabi verb has true present and past tense forms, and this verb is **ਹੈ**.

ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ (1)

True **is** he. O Nanak, He **will be** true.

ਅਸਟਮ ਥੀਤਿ ਗੋਵਿੰਦ ਜਨਮਾ ਸੀ (1136)

Setting aside all other days, it is said that the Lord **was** born on the eighth lunar day.

ਕਿਥੁ ਆਇਆ ਕਹ ਗਇਆ ਕਿਹੁ ਨ ਸੀਓ ਕਿਹੁ ਸੀ (1287)

Where did he come from? Where did he go to? What **was he** not like? What **was** he like?

ਸੀਓ has a pronominal ending **ਸੀ+ਓਹੁ**.

Future

The older personal form of future tense (still used in Lehandi) by adding **-ਸਾ** and its personal variants are added to the stem as well as the more modern form derived by adding the **-ਗਾ** and its number-gender variants added to the present tense (subjunctive in modern Panjabi) are found in Gurbani Panjabi.

ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ (1)

True **is** he. O Nanak, He **will be** true.

ਕਰਸਨਿ ਤਖਤਿ ਸਲਾਮੁ ਲਿਖਿਆ ਪਾਵਸੀ (143)

They bow to the throne of the Lord; they **will get** what is pre-ordained.

ਮਿਲੈਗਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਤਬ ਕਰਉਗੀ ਸੀਗਾਰੋ (359)

When I meet my Beloved, then I **will put on** my decorations.

ਹਉ ਤੁਮਰੀ ਕਰਉ ਨਿਤ ਆਸ ਪ੍ਰਭ ਮੋਹਿ ਕਬ ਗਲਿ ਲਾਵਹਿਗੇ (1321)

I always place my hopes in You; O God, when **will** you **take** me in Your embrace?

Potential participle

One of the ways of referring to a sort of more definite and pre-determined future action is the use of the potential participle form. (CP1 p.116). This started in Gurbani Panjabi.

ਹੁਕਮ ਕੀਏ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ ਰਾਹਿ ਭੀੜੈ ਅਗੈ ਜਾਵਣਾ (470)

He who issues whatever commands he wishes, **shall have to take** to the narrow path hereafter.

ਤੂ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰੁ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ (652)

You are the giver, the great giver; we **will eat** whatever was given by you.

Gerund or verbal noun

The use of the gerund or verbal noun in Gurbani Panjabi is very similar to their use in modern Panjabi (CP1 p.96) with the only difference that these verbal nouns have case forms in Gurbani.

ਦੇਖਹੁ ਪਸਾਰਿ ਨੈਨ ਸੁਨਹੁ ਸਾਧੂ ਕੇ ਬੈਨ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਚਿਤਿ ਰਾਖੁ ਸਗਲ ਹੈ ਮਰਨਾ (678)

Behold, with your eyes wide-open, and listen to the words of the holy saints; enshrine in your consciousness the Lord of Life - remember that **dying** is to happen to all.

ਇਕੁ ਬਿਨੁ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ **ਜੀਵਣਾ** ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਜਣਾ (133)

Even for an instant, **living** without Him, their lives are rendered useless.

ਨਚਣੁ ਕੁਦਣੁ ਮਨ ਕਾ ਚਾਉ (465)

Dancing and jumping around is an urge of the mind.

ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਮੇਟਿ ਸਮਾਣਿਆ (905)

His **comings and goings** cease, and he merges in the Lord.

Conclusion

Whether you studied this unit carefully or whether you simply skimmed through it, you should have some idea about what is involved in a serious study of the language of *Sri Guru Granth Sahib*. Now you should be in a position to decide how to study this language if you wish to. But there are some aspects of modern Panjabi grammar as well which could not be dealt with in detail in *CP1*. Now move on to Part D to study them.

Resources

Dr Sant Singh Khalsa's English translation of *SGGS* and Sahib Singh's commentary on *SGGS* (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਾਣ) can be assessed or downloaded free from

www.gurbanifiles.org

The commercially published books referred to in this unit are

Christopher Shackle: *An Introduction to the Sacred Language of the Sikhs*. Heritage Publishers, New Delhi, 2011. (First published in 1982 by School od Oriental and African Studies, London).

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਨ, published by Language Department, Punjabi University, Patiala, 2011.

ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਗ-ਮਾੜਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, published by Bhai Randhir Singh Publishing House, Ludhiana, 1997.

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ, originally published in 1939 has been reprinted several times by Singh Brothers, Amritsar.

An encyclopedia of Sikhism indispensable for a study of Sikh religion at an advanced level is

ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ: ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (briefly known as ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼), first published in 1930, was reprinted by National Bookshop, Delhi in 1990 and several times after that. It can now be assessed or downloaded in a retypeset PDF format free from

www.gurbanifiles.org

Three very useful books on the history of Panjabi language are

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, Published by Panjab University, Publication Bureau, Chandigarh, in 1959.

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ: ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, Published by Language Department, Punjab, Patiala, in 1961.

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ: ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, Published by Kalam Mandir, Patiala in 1995.

PART D

Grammar Units

Deep in the human unconscious is a pervasive need for a logical universe that makes sense. But the real universe is always one step beyond logic.

- Frank Herbert

...After a minute Humpty Dumpty began again, “They’ve a temper, some of them – particularly verbs, they’re the proudest – adjectives you can do anything with, but not verbs – ...”

- Lewis Carroll

Grammar Unit 1

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਮਣੀਵਾਚੀ ਵਾਕ

Passive constructions in Panjabi

The dialogues in *CP1* were carefully constructed to move from the simple to the progressively more complex grammatical structures. But the prose and poetry texts used in this book (*CP2*) were not written for the purpose of language teaching. So they contain almost all the grammatical complexity found in the language. At an intermediate and advanced level, a learner needs to approach a language with the right mindset and realistic expectations. A careful study of these texts and the language and culture notes must have convinced you by now that a language and its elements are what some modern linguists call Complex Adaptive Systems (CAS). A concrete example of a CAS will serve better than an abstract definition.

Let's imagine an ultimate CAS – a human being – a woman in her forties who works as a senior surgeon and professor of surgery in a teaching hospital. She also volunteers as an organist in a local church every Sunday morning. She plays a number of roles in her life. She is a loving wife to her husband, an affectionate and caring mother to her children, an expert surgeon and life saver to her patients, a dedicated teacher to her students, a friend, philosopher and guide to her junior colleagues, a devout Christian musician to

the local congregation, and a lot else as well. She has a complex set of skills which can adapt themselves to the situational tasks at hand. The same ten fingers have different sets of complex skills – to use a scalpel in an operation theatre and a kitchen knife to cut meat and vegetables in the kitchen, to type her lecture notes on a laptop and to play the organ in a church. With the passage of time, she goes on acquiring new skills and some skills no longer needed may be getting rusted. Is she the same person now as she was when as a pigtailed little girl she entered a primary school forty years ago? Well, both yes and no, depending upon whether you see continuity in change or change in continuity.

This is an apt analogy to a language and its elements (letters of the alphabet, sounds, words, phrases, grammatical structures etc.). Each linguistic element plays several roles in different social and linguistic contexts. For example, the pronunciation of the Gurmukhi letter ਘ depends upon its position in a word (CP1 pp.32-34). The helping verb ਜਾ can indicate the completion of an action (CP1 p.205) or it can work as a ‘passive auxiliary’ (CP1 p.192). As a main verb, it goes on being used to mean ‘go’, i.e., a movement away from the point of reference. All the meanings and roles of ਜਾ are related symbolically and metaphorically. The imperfective verb-form indicates not only an incomplete or ongoing action (CP1 p.59), but also an action that did not take place (CP1 p.149). It can convey the meaning of immediate future as well (CP1 p.170). Additionally, it functions as an adjective (CP1 p.206). So we can say that a word, or a grammatical form or phrase simply has an amorphous meaning potential only a part of which is realised when it is used in a certain context. The situational contexts in real life, too, can vary enormously requiring the use of one linguistic element or the other or their various combinations to express their complexity.

Precisely because of these situations changing with time, a language, too changes and the meaning potentials of its elements go on changing. What is now the subjunctive verb-form in Panjabi (CP1 p.171) was the present tense form five hundred years ago but was showing signs of moving towards its present role. (See Gurbani Unit 2). Now -ਗਾ (a historical descendent of ਜਾ) is added to this form to

refer to a future event (CP1 p.172). Nobody can predict the future of any linguistic element's meaning potential. At no point in time should you expect the grammatical system of a language to be a coherent logical system devoid of any internal tensions and contradictions. As the great American linguist Edward Sapir said, 'All grammars leak.'

With this philosophical sounding preamble, we approach the subject of this unit – passive voice in Panjabi. In *CP1*, less than a page (p.192) was devoted to this subject because saying more than this in a basic level course would have been inappropriate. The fact of the matter is that there is no single unified ‘passive’ meaning to be expressed by a certain grammatical structure. The use of perfective form + ਜਾ expresses just one, and quite important, type of ‘passive’ meaning. Another type of meaning expressed by the -ਈ-ਤੀ- variety of the imperfective verb-form (*CP1* p.208) can also be regarded as passive. But there are many other Panjabi structures as well which can be regarded as expressing a ‘passive meaning’. In 1924, a Panjabi scholar Ram Singh published ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ (Higher Panjabi Grammar) in which he listed and discussed eight types of passive structures in Panjabi without claiming that these were the only ones found in the language. What is common to the meaning of these structures is that the *agent of the action can be viewed as backgrounded*. An example from English will illustrate the backgrounding of the agent of action.

Skimmed milk has been used in this coffee.

The coffee did not make itself. Someone did this and she/he used skimmed milk in it. But her/his identity is unimportant. So she/he is backgrounded (not mentioned). If at all she/he is to be mentioned, this will be done with a peripheral 'by' phrase such as 'by Jack/Jill.' 'Coffee' is the subject of the sentence and the verb agrees with it in number. A sentence may have an 'active' form and a 'passive' meaning. An example is

The book is selling well.

The quality of the book is being focused on and the persons doing the selling are backgrounded.

Now let's take up Ram Singh's 'passive' structures one by one.

1. Perfective form + ਜਾ

See CP1 pp.192-93.

ਐਥੇ ਲੱਕੜ ਚੀਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
here timber sawn ਜਾ is
subject perfective form
Timber is sawn here.

The subject is ਲੱਕੜ and both the perfective form and agree with it number (singular) and gender (feminine). The agent of the action is backgrounded.

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
them to polish done ਜਾ is
subject perfective form
(Lit.: Polish is done to them)

The subject is ਪਾਲਿਸ਼ and both the perfective form and ਹੈ agree with it number (singular) and gender (masculine). The agent of the action is backgrounded.

2. The -ਿ- variety of the imperfective form

See CP1 p. 208

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸਿਰ ਢਕੀਦਾ ਹੈ
Sikh temple in head ਢਕ+ਈ+ਦਾ is
One should cover one's head in a Sikh temple.

ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ
parent's order ਮੰਨ+ਈ+ਦਾ is
Parent's order should be obeyed.

ਬਹੁਤਾ ਹੱਸੀਦਾ ਨਹੀਂ
too much ਹੱਸ+ਈ+ਦਾ not
One should not laugh too much.

The agent of the action (a sort of 'everyone' or 'anybody') must not be mentioned.

3. Perfective form + Perfective form of हो/पै

आलू कर्टे होए/पाए सन
potatoes cut होए/पाए were
The potatoes had been/lay cut

चाह केंप विच पाई होई/पाई है
tea cups in put होई/पाई is
The tea has been put into the cups.

The agent can be mentioned in a special manner as in

इह कहाणी मेरी लिखी होई है
this story my written होई is
This story has been written by me.

4. 'Active'-looking constructions

As in the English 'This book is selling well.'

किताब वाहवा विक रही है
book very well sell रही is
The book is selling well.

इह कार मैं से नहीं चलदी
this car from me not move
I cannot drive this car.

5. Expressing incapability or disowning responsibility; using stem form+हो

मैं से किताब पढ़ नहीं होऊँ
from me book read not होऊँ
I will not be able to read the book.
(The subject is 'the book').

ਮੈਥੋਂ ਚਾਹ ਵਿਚ ਲੂਣ ਪਾ ਹੋ ਗਿਆ
from me tea in salt put ਹੋ ਗਿਆ
I put salt into the tea (by mistake or lack of attention).

ਮੈਥੋਂ ਹੱਸ ਹੋ ਗਿਆ
from me laughing ਹੋ ਗਿਆ
I committed (the indiscretion of) laughing.

The verb ਜਾ (ਗਿਆ) in these examples shows the completion of the action. It is not a 'passive' auxiliary here (CP1 p. 205). The agent is not backgrounded in this and the following two structures because it is necessary to mention it. But this agent is not very agentive (capable of acting or abstaining from acting wilfully) and the verb does not agree with the agent in number and gender.

The next two structures involve the verbs ਸੁਣ and ਦੇਖ.

6. ਦੇਖਣ ਵਿਚ and ਸੁਣਨ ਵਿਚ

ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ...
seeing in has come that...
It has been seen that...

ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਸੁਨਣ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ
this matter my hearing in has come
I have heard about this matter.

The verb ਦੇਖ and ਸੁਣ are in the gerund form followed by a postposition. (CP1 p. 96).

7. ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ and ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਾ

ਚੰਦ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ
moon to me seeing not given
I could not see the moon.
(Lit.: The moon did not give me a seeing).

ਮੈਨੂੰ ਰੈਲਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ
to me noise hearing given
I heard a noise
(Lit.: A noise gave me a hearing).

8. A western Panjabi passive structure

The western dialects of Panjabi (also known as the Lehandi dialects) are more conservative and have retained some older forms now lost in the eastern dialects. In the eastern dialects, the adding **-ਈ-** **-ਤੀ-** to the stem is found only in the passive structure 2 given above and is used in a specialised sense. But it is much more common in the western dialects. An example is

ਊਹ ਕੁਟੀਦਾ ਪਿਆ ਈ
ਕੁੱਟ+ਈਂ+ਦਾ
he being beaten is

Another dialectal version is

ਊਹ ਕੁਟੀਜਦਾ ਪਿਆ ਈ
ਕੁੱਟ+ਈਜ+ਦਾ

The older passive affix in Sanskrit, the ancestor languages of Panjabi, was **-ਈਯ-**, which has assumed different forms in modern Panjabi dialects, such as **-ਈ-**, **-ਈਂ-**, **-ਈਜ-**.

What about the ergative constructions?

Punjabi has some constructions which are not passive because the agent is not backgrounded, but which look like passive constructions because the verb agrees in number and gender with the affected entity (mostly the object, unless the definite the object is marked with **ਨੂੰ**). The main verb in such constructions is either in the perfective form or the potential form. Language Units 5 and 6 in CP1 deal with such constructions in detail. Examples are

ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਮੇਂ ਖਾਧੇ
(f/sg) (m/pl) (m/pl)

The girl ate samosas.

ਮੁੜੇ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀਣੀ ਹੈ
(m/sg) (f/sg) (f/sg)

The boy is going to drink tea.

Modern linguists call such constructions ergative. These constructions were in fact passive constructions in Sanskrit. The agent marker *ਦੀ* in these constructions comes from the Sanskrit instrumental case marker which meant 'by'. The Sanskrit equivalent of the Panjabi *ਦੀ*-phrase was omission, and was most often omitted, in Sanskrit. Over centuries, these passive constructions assumed an active *meaning*, and other means of expressing the passive meaning had to be found. But the *form* has not changed. The form is passive and the meaning is active. You can call it a slow sex change! But languages are always undergoing such changes. Ram Singh found such structures 'with passive form and active meaning' quite bewildering. The term 'ergative' was not available to him. It was coined about forty years later. But he decided, as do modern grammarians, in favour of classifying the ergative constructions as active.

No intelligent and careful learner will fail to notice that some of the structures discussed above do not neatly fit into either of the categories 'active' and 'passive', however carefully we define these categories. But they are perfectly legitimate Panjabi grammatical structures used by the speakers of the language. We have to accept that 'this is the way things are.' Languages evolved and developed to satisfy socio-cultural human needs, not to fit into a grammarian's categories, just as nature gave the human neck its present shape to satisfy biological human needs, not to fit it into hangman's noose!

A book-length study of the passive structures and their meaning potentials in Panjabi is possible. But our aim is simply to give you a brief picture of the complexity. The extremely important subject of the passive constructions in Panjabi was chosen to illustrate it because not much could be said about it in *CP1*. The next unit deals with the causative verb-forms of Panjabi for the same reason. The best way to understand this complexity is to read the texts carefully and to understand the meaning of the linguistic elements in their context of use.

Grammar Unit 2

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ

Causative verbs in Panjabi

In Panjabi, as in many other languages inside and outside the Indian sub-continent, there are sets of verb-forms related both in form and meaning.

Let's start with an example. Choose the set ਸਿੱਖ, ਸਿਖਾ, ਸਿਖਵਾ from the tables given below. Before going any further, read about the causative verb-form in *CP1* (pp.185-186), and try to understand the difference between a root and a stem.

The three forms are related. They all come from the *root* $\sqrt{\text{ਸਿੱਖ}}$ ('to learn'). Here $\sqrt{}$ indicates a root, which will differentiate it from a stem with the same spelling and pronunciation. A root is simply a grammatical abstraction and is never used. Only stems are actually used. The stem ਸਿੱਖ is derived by adding a zero affix to the root. Do not confuse ਸਿੱਖ with $\sqrt{\text{ਸਿੱਖ}}$. The stem ਸਿੱਖ is an intransitive verb meaning 'to learn'. When we add the *first causative affix* $-ਾ$ to $\sqrt{\text{ਸਿੱਖ}}$, we get ਸਿਖਾ whose meaning is 'to cause to learn', the more natural English translation of ਸਿਖਾ is 'to teach'. The *second causative affix* $-ਵਾ$ turns the meaning of ਸਿਖਵਾ to 'to cause someone to cause learning'. The affixes $-ਾ$ and $-ਵਾ$ used for deriving stems from roots are *inner affixes*. The affixes added to the stems to express tense, aspect and agreement are *outer affixes*. The inner affixes are applied first and are closer to the root than the outer affixes.

Now let's look at some examples.

ਮੁੰਡਾ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ

The boy is learning music.

ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

I am teaching music to the boy.

(Lit.: I am causing the boy to learn music)

ਮੈਂ ਉਸਤਾਦ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

I am getting the teacher teach music to the boy.

(Lit.: I am causing the teacher to cause the boy to learn music)

In this straightforward situation, ਸਿਖਾ is called the *first causative* and the ਸਿੱਖਵਾ *second causative* form of ਸਿੱਖ. Here the non-causative member is an intransitive verb. Now let's consider examples given in CP1 (p.185).

ਇਹ ਕਾਰ ਤੇਜ਼ ਚਲਦੀ ਹੈ

This car moves fast

ਮੈਂ ਕਾਰ ਤੇਜ਼ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

I drive the car fast

(Lit.: I cause the car to move fast)

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਕਾਰ ਚਲਵਾਈ

I made my son drive the car or I got the car driven by my son.

(Lit.: I caused my son to cause the car to move)

Here it makes more sense to regard the first causative as the transitive version of the intransitive form. Some grammarians believe that the second causative form has a passive meaning. Their argument indeed has some justification, at least in Panjabi grammar. The *immediate agent* of the action can optionally be omitted from the sentence. For example if you omit the immediate agent ਉਸਤਾਦ from

ਮੈਂ ਉਸਤਾਦ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

and say

ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸਿਖਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ

The resulting sentence is perfectly grammatical. This can be regarded as the backgrounding of one of the agents and the sentence can be translated as

I get music taught to the boy.

The line of demarcation between an active and a passive construction in Panjabi is not always clear, as we saw in the last unit.

Sometimes the first causative has two forms. ਚੜ੍ਹਨਾ has two first causative forms ਚਾੜ੍ਹਨਾ and ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ. The first is derived by internal vowel change, and the second in the more productive way by adding the affix *-ਆ*. In such a situation the older form with the internal vowel change shows non-involvement by the second agent. ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ generally means 'helping someone rise', but ਚਾੜ੍ਹਨਾ is mostly used as a transitive verb in the sense of 'to raise' with inanimate objects. There is a Panjabi idiom ਗੱਡੀ ਚਾੜ੍ਹਨਾ 'to murder' (*Lit.*: 'to raise someone up into a train to the next world'). Quite understandably, ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ is never used in this idiomatic expression. ਤਰਾਉਣਾ (from *ਤਰ*) means 'to help someone swim' such as starting a child's swimming lessons. But ਤਾਰਨਾ means 'to make an inanimate object float'. For several centuries ਤਾਰਨਾ has also had a special religious meaning 'to save a human soul from sinking in the terrifying ocean of worldliness' (ਭਉਜਲ). Guru Nanak Dev wrote five hundred years ago

ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗੁਣ ਹਮਾਰੇ
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ ਡਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ (SGGS, p.156)

'My sins are vast and enormous like the water that fills the seas and the oceans. Have mercy and shower Your kindness upon me. You **made** the sinking stones **float** (i.e., took even the great sinners across).'

He uses ਤਾਰਨਾ with an inanimate object ਪਥਰ, but ਤਰਾਉਣਾ for human beings at another place.

ਤੂ ਕਰਤਾ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾਉ (SGGS, p.1015)

You are the Creator, You are wise and all-seeing. Through Your Name, we are **made to swim** (are carried across).

In the tables given below, you find many gaps for the simple reason that the possible gap-fillers are not there in the language. (At least the author of this book has not come across them in speech and writing). But more interesting are the cases of suppletion or bringing in an unrelated word into the paradigm. The best known cases of suppletion in English are 'went' as the past tense form of 'go' and 'better' as the comparative form of 'good.' It appears that the main reason for suppletion in the Panjabi causative paradigm is that a possible form derived by the addition of **-ਆ** will be either unpronounceable or sound like the causative form of another verb. This certainly is true of the roots **ਵਾਹ**, **ਵਹੋ**, **ਜਾ** and **ਲੈ**. For example, adding **-ਆ** to **ਜਾ** will result in an unpronounceable word (at least in Panjabi). So the first causative of **ਜਾਣਾ** ('to go') is **ਭੇਜਣਾ** ('to send') for quite understandable reasons. The case of **ਲੈ** 'to take' is even more interesting. Its first causative is **ਦੇ** ('to give'). Giving someone something means causing him to take it. Perfectly logical!

We end this unit with a list of some important Panjabi verbs with their causative forms where they exist. The verbs are given in the gerund (or verbal noun) form, as in Panjabi dictionaries. Derivation of the gerund form was discussed in *CP1* (pp.96-97). But we can briefly mention the process again here. A gerund-form is derived by adding the suffix **-ਣਾ** or **-ਨਾ** to the stem. **-ਨਾ** is used only after **ਣ**, **ਰ** and **ੜ** (and after **ਲ** when you pronounce it as **ਲ** [l]). With *most* stems ending in **ਆ** - **ਾ**, you insert **ਊ** - **ੂ** - between the stem and the suffix. An example is **ਗਾਊਣਾ** (stem **ਗਾ** plus **-ਊਣਾ**), but there are a few exceptions like **ਜਾਣਾ** (**ਜਾ** plus **ਣਾ**) and **ਖਾਣਾ** (**ਖਾ** plus **ਣਾ**). (The same thing happens when you add a suffix to derive the imperfective form). (See language unit 4 in *CP1* for more details).

Dictionary order of letters, symbols and markers in Panjabi

The verbs in this section are arranged 'alphabetically' according to the principle followed by some modern Panjabi dictionaries, which is

1. Letters are arranged as they are in the table on page 5 in CP1, except that

ਸ ਖ ਗ ਜ ਫ

are not regarded as different from

ਸ ਖ ਗ ਜ ਫ respectively.

But the letters which are printed differently with a dot should also be pronounced differently.

2. Subscript ₁ and ₂ are not regarded as different from the 'full' ਰ and ਵ respectively.

3. Vowel symbols are arranged in the order given below:

Invisible   ਤ   ਫ   ਤੀ   -   =   ਨ   ਨੀ   ਨੁ   ਨੂ

Other markers (Addhak, Bindi and Tippi) are arranged in this order

ੴ   :   ੦

Since symbols are added to letters and markers to symbols, the ordering principle seems complex at first but it is really quite simple if you keep in mind the above-mentioned rules. Look at the dictionary order of the following words and you'll see the principle at work:

ਉਮਰ	ਊਠ	ਓਮ	ਓਂਕਾਰ	ਅਨਾਰ	ਆਸ	ਆਂਡਾ	ਐਸ	ਐਦਾ
ਇਮਲੀ	ਇੰਜਨ	ਈਦ	ਈਨ	ਏਕਤਾ	ਸਪੇਰਾ	ਸਰਾਂ	ਸੱਪ	ਸੰਘ
ਸ਼ਾਹ	ਸਾਂਗ	ਸਿਰ	ਸਿੱਪੀ	ਸਿੰਘ	ਸੀਖ	ਸੀਰਾ	ਸੀਂਹ	ਹਲ
ਹਲਕਾ	ਹੱਕ	ਹੱਲ	ਹਾਕ	ਹਿੱਲ	ਹਿੰਗ	ਹੀਲਾ	ਹੀਂਗ	ਹੁਕਮ
ਹੁੱਕਾ	ਹੂਕ	ਹੂੰਗ	ਹੋਕਾ	ਹੋਂਕਣਾ	etc.			

In the following tables, *vi* means an intransitive verb-form, *vt* means a transitive verb-form and *vc* means a causative verb-form. Remember these verbs as a valuable addition to your vocabulary.

ਉ

ਉੱਠਣਾ	<i>vi</i>	rise	ਉਠਾਉਣਾ	ਉਠਵਾਉਣਾ
ਉੜੀਕਣਾ	<i>vi</i>	to wait		
ਉਤਰਨਾ	<i>vi</i>	come down	ਉਤਾਰਨਾ	ਉਤਰਵਾਉਣਾ
ਉਬਲਣਾ	<i>vi</i>	boil	ਉਬਾਲਣਾ	
ਉਲਟਣਾ	<i>vi/vt</i>	reverse	ਉਲਟਾਉਣਾ	ਉਲਟਵਾਉਣਾ
ਉੜਨਾ	<i>vi</i>	fly	ਉੜਾਉਣਾ	ਉੜਵਾਉਣਾ

ਅ

ਆਉਣਾ	<i>vi</i>	come	(ਮੰਗਵਾਉਣਾ)
ਆਖਣਾ	<i>vt</i>	say	ਅਖਵਾਉਣਾ
ਅਟਕਣਾ	<i>vi</i>	stop	ਅਟਕਾਉਣਾ

ਸ

ਸਕਣਾ	<i>vi</i>	be able to		
ਸੱਦਣਾ	<i>vt</i>	invite		ਸਦਵਾਉਣਾ
ਸੰਭਾਲਣਾ	<i>vt</i>	take care of		
ਸਮਝਣਾ	<i>vi</i>	understand	ਸਮਝਾਉਣਾ	
ਸਾਂਭਣਾ	<i>vt</i>	take care of		
ਸਿੱਖਣਾ	<i>vi</i>	learn	ਸਿਖਾਉਣਾ	ਸਿਖਵਾਉਣਾ
ਸਿਮਰਨਾ	<i>vt</i>	mutter		
ਸੁਆਰਨਾ	<i>vt</i>	brush up		
ਸੁੱਟਣਾ	<i>vt</i>	throw	ਸੁਟਾਉਣਾ	ਸੁਟਵਾਉਣਾ
ਸੁਣਨਾ	<i>vi</i>	hear	ਸੁਣਾਉਣਾ	ਸੁਣਵਾਉਣਾ
ਸੇਕਣਾ	<i>vt</i>	heat, toast		ਸਿਕਵਾਉਣਾ
ਸੌਣਾ	<i>vi</i>	sleep	ਸੁਲਾਉਣਾ	ਸੁਲਵਾਉਣਾ

ਹ

ਹੱਸਣਾ	<i>vi</i>	laugh	ਹਸਾਉਣਾ	
ਹਟਣਾ	<i>vi</i>	move away	ਹਟਾਉਣਾ	ਹਟਵਾਉਣਾ
ਹਾਰਨਾ	<i>vi</i>	lose	ਹਰਾਉਣਾ	ਹਰਵਾਉਣਾ

ਹਿੱਲਣਾ	<i>vi</i>	move	ਹਿਲਾਉਣਾ	ਹਿਲਵਾਉਣਾ
ਹੋਣਾ	<i>vi</i>	be, happen	(ਕਰਨਾ)	(ਕਰਵਾਉਣਾ)

ਕ

ਕਹਿਣਾ	<i>vt</i>	say	ਕਹਾਉਣਾ	
ਕੱਜਣਾ	<i>vt</i>	cover		
ਕੱਟਣਾ	<i>vt</i>	cut	ਕਟਾਉਣਾ	ਕਟਵਾਉਣਾ
ਕੱਢਣਾ	<i>vt</i>	take out	ਕਢਾਉਣਾ	ਕਢਵਾਉਣਾ
ਕੱਤਣਾ	<i>vt</i>	spin	ਕਤਾਉਣਾ	ਕਤਵਾਉਣਾ
ਕੰਬਣਾ	<i>vi</i>	tremble		
ਕਰਨਾ	<i>vt</i>	do	ਕਰਾਉਣਾ	ਕਰਵਾਉਣਾ
ਕੁੱਟਣਾ	<i>vt</i>	beat	ਕੁਟਾਉਣਾ	ਕੁਟਵਾਉਣਾ
ਕੁਤਰਨਾ	<i>vt</i>	mince		ਕੁਤਰਵਾਉਣਾ
ਕੁੱਦਣਾ	<i>vi</i>	jump		ਕੁਦਵਾਉਣਾ

ਖ

ਖੱਟਣਾ	<i>vt</i>	earn		
ਖੜਕਾਉਣਾ	<i>vt</i>	to knock at		ਖੜਕਵਾਉਣਾ
ਖਰਚਣਾ	<i>vt</i>	spend		ਖਰਚਵਾਉਣਾ
ਖੜ੍ਹਨਾ	<i>vi</i>	to stand		
ਖਾਣਾ	<i>vt</i>	eat	ਖਿਲਾਉਣਾ	ਖਿਲਵਾਉਣਾ
ਖਿੱਚਣਾ	<i>vt</i>	pull		ਖਿਚਵਾਉਣਾ
ਖੇਡਣਾ/ ਖੇਲ੍ਹਣਾ	<i>vi/vt</i>	play	ਖਿਡਾਉਣਾ	ਖਿਡਵਾਉਣਾ
ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ	<i>vi</i>	open	ਖੇਲ੍ਹਣਾ/ ਖੁਲ੍ਹਾਉਣਾ	ਖੁਲਵਾਉਣਾ

ਗ

ਗਾਉਣਾ	<i>vi/vt</i>	sing		
ਗਿਣਨਾ	<i>vt</i>	count	ਗਿਣਾਉਣਾ	ਗਿਣਵਾਉਣਾ
ਗਿਰਾਉਣਾ	<i>vt</i>	fell		

ਗੁਆਚਣਾ	<i>vi</i>	become lost	ਗੁਆਉਣਾ
ਗੰਨਣਾ	<i>vt</i>	knead	ਗੰਨਾਉਣਾ

ਘ

ਘਸਣਾ	<i>vi</i>	be rubbed, wear out	ਘਸਾਉਣਾ	ਘਸਵਾਉਣਾ
ਘੱਲਣਾ	<i>vt</i>	send		
ਘੇਰਨਾ	<i>vt</i>	surround		
ਘੁੱਟਣਾ	<i>vt</i>	hold tightly		
ਘੁੰਮਣਾ	<i>vi</i>	rotate	ਘੁਮਾਉਣਾ	
ਘੁਲਣਾ	<i>vi</i>	dissolve	ਘੋਲਣਾ	ਘੁਲਵਾਉਣਾ

ਚ

ਚਖਣਾ	<i>vt</i>	taste	ਚਖਾਉਣਾ	ਚਖਵਾਉਣਾ
ਚੱਟਣਾ	<i>vt</i>	lick	ਚਟਾਉਣਾ	ਚਟਵਾਉਣਾ
ਚੱਬਣਾ	<i>vt</i>	chew	ਚਬਾਉਣਾ	ਚਬਵਾਉਣਾ
ਚਲਣਾ	<i>vi</i>	move	ਚਲਾਉਣਾ	ਚਲਵਾਉਣਾ
ਚੜ੍ਹਨਾ	<i>vi</i>	climb, rise	ਚਾੜ੍ਹਨਾ/ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ	ਚੜ੍ਹਵਾਉਣਾ
ਚਾਹੁਣਾ	<i>vt</i>	desire		
ਚੁਣਨਾ	<i>vt</i>	choose		ਚੁਣਵਾਉਣਾ
ਚੀਰਨਾ	<i>vt</i>	saw	ਚਿਰਾਉਣਾ	ਚਿਰਵਾਉਣਾ
ਚੁੱਕਣਾ	<i>vt</i>	lift, pick up	ਚੁਕਾਉਣਾ	ਚੁਕਵਾਉਣਾ
ਚੁਰਾਉਣਾ	<i>vt</i>	steal		

ਛ

ਛਕਣਾ	<i>vt</i>	relish	ਛਕਾਉਣਾ	ਛਕਵਾਉਣਾ
ਛੱਡਣਾ	<i>vt</i>	give up	ਛੱਡਾਉਣਾ	ਛੱਡਵਾਉਣਾ
ਛਾਣਨਾ	<i>vt</i>	sieve		ਛਣਵਾਉਣਾ
ਛਾਪਣਾ	<i>vt</i>	print	ਛਪਾਉਣਾ	ਛਪਵਾਉਣਾ
ਛਿੱਕਣਾ	<i>vi</i>	sneeze		

ਛੱਲਣਾ	vt	peel	ਛਿਲਵਾਉਣਾ
ਛੂਹਣਾ	vt	touch	ਛਹਾਊਣਾ

ਜ

ਜਪਣਾ	vt	mutter	ਜਪਾਊਣਾ	ਜਪਵਾਉਣਾ
ਜੰਮਣਾ	vi	be born	ਜਮਾਊਣਾ	
ਜੰਮਣਾ	vi	freeze	ਜਮਾਊਣਾ	ਜਮਵਾਉਣਾ
ਜਲਣਾ	vi	burn	ਜਲਾਊਣਾ	ਜਲਵਾਉਣਾ
ਜਗਣਾ	vi	light	ਜਗਾਊਣਾ	ਜਗਵਾਉਣਾ
ਜਾਗਣਾ	vi	wake up	ਜਗਾਊਣਾ	ਜਗਵਾਉਣਾ
ਜਾਣਾ	vi	go	(ਭੇਜਣਾ)	(ਭਿਜਵਾਉਣਾ)
ਜਾਣਨਾ	vi/vt	know		
ਜਾਪਣਾ	vt	seem		
ਜਿੱਤਣਾ	vi/vt	win, conquer	ਜਿਤਾਊਣਾ	ਜਿਤਵਾਉਣਾ
ਜੀਉਣਾ	vi	live		ਜਿਵਾਉਣਾ
ਜੁੜਨਾ	vi	be joined	ਜੋੜਨਾ/ ਜੁੜਾਊਣਾ	ਜੁੜਵਾਉਣਾ

ਝ

ਝਗੜਨਾ	vi	quarrel		
ਝੜਨਾ	vi	fall off	ਝਾੜਨਾ	ਝੜਵਾਉਣਾ
ਝਿੜਕਣਾ	vt	rebuke		
ਝੁਕਣਾ	vi	bow, bend	ਝੁਕਾਊਣਾ	ਝੁਕਵਾਉਣਾ
ਝੁੱਲਣਾ	vi	blow, wave	ਝੁਲਾਊਣਾ	ਝੁਲਵਾਉਣਾ

ਟ

ਟਕਰਾਊਣਾ	vi	collide		
ਟੰਗਣਾ	vt	hang		ਟੰਗਵਾਉਣਾ
ਟੱਪਣਾ	vi	jump		
ਟਾਲਣਾ	vt	put off		ਟਲਵਾਉਣਾ
ਟਿਕਣਾ	vi	stay	ਟਿਕਾਊਣਾ	ਟਿਕਵਾਉਣਾ

टैट्टा vi break (तेज्जना) (उद्द्वाउना)

ठ

ठहिरना	vi	stay	ठहिराउना	ठहिरवाउना
ठारना	vt	make cool		
ठुक्का	vt	to get beaten	ठेक्का	ठुक्कवाउना

ड

डैस्टा	vt	sting, bite		डम्बाउना
डैक्का	vt	stop		
डंग्गाला	vt	sting, bite		डंग्गवाउना
डट्टा	vi	stand firm		
डरना	vi	be afraid	डराउना	
डांट्टा	vt	rebuke		
डिग्गाला	vi	fall	डेग्गाला	डिग्गवाउना
डृब्ब्ला	vi	sink	डृब्बेला	डृब्बवाउना
डूँस्त्ता	vi	spill	डैस्त्ता	डूँस्त्तवाउना

च

चहिणा	vi	fall down	चाहुणा	चहाउना
चक्का	vt	to cover		चक्कवाउना
चल्ला	vi	melt	चाल्ला	चल्लवाउना

उ

उँक्का	vi	look		
उरना	vi	swim	उारना/ उराउना	उरवाउना
उल्ला	vt	deep fry	उलाउना	उल्लवाउना
उङ्ग्गक्का	vt	fry		
उङ्ग्गद्दा	vi	writhe in pain	उङ्ग्गद्दाउना	

ਤਾਜ਼ਨਾ	<i>vt</i>	rebuke		
ਤਿਆਗਣਾ	<i>vt</i>	abandon		
ਤਿਲੁਕਣਾ	<i>vi</i>	slip		
ਤੁਰਨਾ	<i>vi</i>	walk, move	ਤੋਰਨਾ/ ਤੁਰਾਉਣਾ	ਤੁਰਵਾਉਣਾ
ਤੋੜਨਾ	<i>vt</i>	break	ਤੁੜਾਉਣਾ	ਤੁੜਵਾਉਣਾ

ਬ

ਬੱਕਣਾ	<i>vi</i>	become tired	ਬਕਾਉਣਾ
ਬਾਪੜਨਾ	<i>vt</i>	tap, pat	
ਬੁੱਕਣਾ	<i>vi</i>	spit	

ਦ

ਦੱਸਣਾ	<i>vt</i>	tell		
ਦਫਨਾਉਣਾ	<i>vt</i>	bury (a dead body)		
ਦੱਬਣਾ	<i>vt</i>	bury, press down	ਦਬਾਉਣਾ	
ਦਿਸਣਾ	<i>vi</i>	be visible		
ਦੁਹਰਾਉਣਾ	<i>vt</i>	revise		
ਦੁਖਣਾ	<i>vi</i>	ache	ਦੁਖਾਉਣਾ	ਦੁਖਵਾਉਣਾ
ਦੇਖਣਾ	<i>vt</i>	see	ਦਿਖਾਉਣਾ	ਦਿਖਵਾਉਣਾ
ਦੇਣਾ	<i>vt</i>	give	ਦੁਆਉਣਾ/ ਦਿਵਾਉਣਾ	
ਦੈੜਨਾ	<i>vi</i>	run	ਦੁੜਾਉਣਾ	ਦੁੜਵਾਉਣਾ

ਧ

ਧੱਕਣਾ	<i>vt</i>	push		
ਧੜਕਣਾ	<i>vi</i>	palpitate		
ਧਾਰਨਾ	<i>vt</i>	resolve		
ਧੋਣਾ	<i>vt</i>	wash	ਧੂਆਉਣਾ	

ਨ

ਨੱਸਣਾ	<i>vi</i>	run	ਨਸਾਉਣਾ
ਨਹਾਉਣਾ	<i>vi</i>	have a bath	ਨਲ੍ਹਾਉਣਾ
ਨੱਚਣਾ	<i>vi</i>	dance	ਨਚਾਉਣਾ
ਨੱਚੋੜਨਾ	<i>vt</i>	squeeze	
ਨੱਠਣਾ	<i>vi</i>	run	ਨਠਾਉਣਾ
ਨੁਹਾਉਣਾ	<i>vi</i>	have a bath	ਨਲ੍ਹਾਉਣਾ
ਨਾਪਣਾ	<i>vt</i>	measure	ਨਪਵਾਉਣਾ
ਨਥੋੜਨਾ	<i>vt</i>	finish	
ਨਿਗਲਣਾ	<i>vt</i>	to swallow	
ਨਿਚੋੜਨਾ	<i>vt</i>	squeeze	
ਨਿਭਾਉਣਾ	<i>vt</i>	fulfil	

ਪ

ਪਹੁੰਚਣਾ	<i>vi</i>	reach	ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ
ਪਹਿਨਣਾ	<i>vt</i>	wear	ਪਹਿਨਾਉਣਾ
ਪੱਕਣਾ	<i>vi</i>	ripen	ਪਕਾਉਣਾ
ਪਕੜਨਾ	<i>vt</i>	catch, hold	ਪਕੜਾਉਣਾ
ਪਚਣਾ	<i>vi</i>	be digested	ਪਚਾਉਣਾ
ਪਛਤਾਉਣਾ	<i>vi</i>	repent	
ਪਰਖਣਾ	<i>vt</i>	judge	
ਪਰਤਣਾ	<i>vt</i>	turn over	ਪਰਤਾਉਣਾ
ਪੜ੍ਹਨਾ	<i>vt</i>	read	ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ
ਪਾਉਣਾ	<i>vt</i>	put in	ਪੁਆਉਣਾ
ਪੀਣਾ	<i>vt</i>	drink	ਪਿਆਉਣਾ/ ਪਿਲਾਉਣਾ
ਪੀਸਣਾ	<i>vt</i>	grind	ਪਿਸਾਉਣਾ
ਪੀਹਣਾ	<i>vt</i>	grind	ਪਿਹਾਉਣਾ
ਪੁੱਜਣਾ	<i>vi</i>	reach	ਪੁਚਾਉਣਾ
ਪੁੱਟਣਾ	<i>vt</i>	uproot	ਪੁਟਾਉਣਾ
ਪੁਜਣਾ	<i>vt</i>	worship	ਪੁਜਵਾਉਣਾ

ਫ

ਫਸਣਾ	vi	be caught	ਫਸਾਉਣਾ	ਫਸਵਾਉਣਾ
ਫਟਣਾ	vi	burst	ਫਾੜਨਾ/ ਫਟਾਉਣਾ	ਫਟਵਾਉਣਾ/ ਫੜਵਾਉਣਾ
ਫਰਮਾਉਣਾ	vt	order		
ਫੜਨਾ	vt	catch, hold		ਫੜਵਾਉਣਾ
ਫਿਰਨਾ	vi	turn	ਫੇਰਨਾ/ ਫਿਰਾਉਣਾ	ਫਿਰਵਾਉਣਾ
ਫੈਲਣਾ	vi	spread	ਫੈਲਾਉਣਾ	
ਫੁੱਲਣਾ	vi	swell	ਫੁਲਾਉਣਾ	ਫੁਲਵਾਉਣਾ

ਬ

ਬਹਿਣਾ	vi	sit	ਬਿਠਾਉਣਾ	ਬਿਠਵਾਉਣਾ
ਬਕਣਾ	vt	talk inco- herently	ਬਕਾਉਣਾ	
ਬਚਣਾ	vi	avoid, be safe	ਬਚਾਉਣਾ	
ਬੱਝਣਾ	vi	become bound	ਬੰਨ੍ਹਣਾ	ਬੰਨ੍ਹਵਾਉਣਾ
ਬਣਨਾ	vi	become	ਬਣਾਉਣਾ	ਬਣਵਾਉਣਾ
ਬਦਲਣਾ	vt	change	ਬਦਲਾਉਣਾ	ਬਦਲਵਾਉਣਾ
ਬਲਣਾ	vi	burn	ਬਾਲਣਾ	
ਬਿਗੜਨਾ	vi	be spoiled	ਬਿਗਾੜਨਾ	
ਬੁਝਣਾ	vi	get extin- guished	ਬੁਝਾਉਣਾ	ਬੁਝਵਾਉਣਾ
ਬੁੱਝਣਾ	vt	guess	ਬੁਝਾਉਣਾ	
ਬੁਣਨਾ	vt	knit		ਬੁਣਵਾਉਣਾ
ਬੁਲਾਉਣਾ	vt	call		ਬੁਲਵਾਉਣਾ
ਬੈਠਣਾ	vi	sit	ਬਿਠਾਉਣਾ	ਬਿਠਵਾਉਣਾ
ਬੋਲਣਾ	vi/vt	speak	ਬੁਲਾਉਣਾ	ਬੁਲਵਾਉਣਾ

ਭ

ਭੱਜਣਾ	vi	become broken	ਭੰਨਣਾ	ਭੰਨਵਾਉਣਾ
-------	----	------------------	-------	----------

ਭੱਜਣਾ	<i>vi</i>	run	ਭਜਾਉਣਾ
ਭਰਨਾ	<i>vi/vt</i>	fill	ਭਰਾਉਣਾ
ਭੁੰਨਣਾ	<i>vt</i>	roast	ਭੁੰਨਾਉਣਾ
ਭੇਜਣਾ	<i>vt</i>	send	ਭਿਜਵਾਉਣਾ
ਭੋਗਣਾ	<i>vt</i>	undergo	

ਮ

ਮੰਨਣਾ	<i>vi</i>	agree	ਮਨਾਉਣਾ	ਮਨਵਾਉਣਾ
ਮਰਨਾ	<i>vi</i>	die	ਮਾਰਨਾ	ਮਰਵਾਉਣਾ
ਮਾਪਣਾ	<i>vt</i>	measure		
ਮਿਣਨਾ	<i>vt</i>	measure		ਮਿਣਵਾਉਣਾ
ਸਿਲਣਾ	<i>vi</i>	meet	ਸਿਲਾਉਣਾ	ਸਿਲਵਾਉਣਾ
ਮੁੱਕਣਾ	<i>vi</i>	come to an end	ਮੁੰਕਾਉਣਾ	
ਮੁੜਨਾ	<i>vi</i>	turn	ਮੋੜਨਾ/ ਮੁੜਾਉਣਾ	ਮੁੜਵਾਉਣਾ

ਰ

ਰਹਿਣਾ	<i>vi</i>	stay, live	ਰੱਖਣਾ	ਰਖਵਾਉਣਾ
ਰੰਗਣਾ	<i>vt</i>	dye		ਰੰਗਵਾਉਣਾ
ਰਗੜਨਾ	<i>vt</i>	rub, grind		ਰਗ਼ੜਵਾਉਣਾ
ਰਟਣਾ	<i>vt</i>	memorise	ਰਟਾਉਣਾ	ਰਟਵਾਉਣਾ
ਰਲਣਾ	<i>vi</i>	merge	ਰਲਾਉਣਾ	ਰਲਵਾਉਣਾ
ਰਿੱਝਣਾ	<i>vi</i>	get cooked	ਰਿੰਨ੍ਹਾਉਣਾ	ਰਿੰਨ੍ਹਵਾਉਣਾ
ਰੋਣਾ	<i>vi</i>	weep	ਰੁਆਉਣਾ	

ਯ

ਯਰਕਣਾ	<i>vi</i>	become submissive	ਯਰਕਾਉਣਾ
-------	-----------	----------------------	---------

ਲ

ਲਗਣਾ	<i>vi</i>	seem, attach	ਲਾਉਣਾ/ ਲਗਾਉਣਾ ਲੁਆਉਣਾ	ਲਗਵਾਉਣਾ
------	-----------	-----------------	----------------------------	---------

ਲੰਗੜਾਉਣਾ	<i>vi</i>	limp		
ਲੰਘਣਾ	<i>vi</i>	pass through	ਲੰਘਾਉਣਾ	ਲੰਘਵਾਉਣਾ
ਲੱਭਣਾ	<i>vt</i>	search, find	ਲੱਭਾਉਣਾ	ਲੱਭਵਾਉਣਾ
ਲਮਕਣਾ	<i>vi</i>	be suspended	ਲਮਕਾਉਣਾ	ਲਮਕਵਾਉਣਾ
ਲੜਨਾ	<i>vi</i>	fight	ਲੜਾਉਣਾ	ਲੜਵਾਉਣਾ
ਲਾਹੁਣਾ	<i>vt</i>	bring down	ਲਹਾਉਣਾ	
ਲਿਆਉਣਾ	<i>vt</i>	bring		
ਲਿਖਣਾ	<i>vt</i>	write	ਲਿਖਾਉਣਾ	ਲਿਖਵਾਉਣਾ
ਲੁਕਣਾ	<i>vi</i>	be hidden	ਲੁਕੋਣਾ	
ਲੁਟਣਾ	<i>vt</i>	rob	ਲੁਟਾਉਣਾ	ਲੁਟਵਾਉਣਾ
ਲੈਣਾ	<i>vt</i>	take	(ਦੇਣਾ)	(ਦੁਆਉਣਾ)

ਵ

ਵਸਣਾ	<i>vi</i>	dwell	ਵਸਾਉਣਾ	
ਵੱਜਣਾ	<i>vi</i>	to sound		
ਵਜਾਉਣਾ	<i>vt</i>	play (musical instrument)		ਵਜਵਾਉਣਾ
ਵਟਣਾ	<i>vi</i>	change	ਵਟਾਉਣਾ	
ਵੰਡਣਾ	<i>vt</i>	divide	ਵੰਡਾਉਣਾ	
ਵੱਦਣਾ	<i>vt</i>	cut	ਵੱਦਾਉਣਾ	ਵੱਦਵਾਉਣਾ
ਵਰਤਣਾ	<i>vt</i>	use		
ਵਧਣਾ	<i>vi</i>	grow, increase	ਵਧਾਉਣਾ	ਵਧਵਾਉਣਾ
ਵੜਨਾ	<i>vi</i>	enter	ਵਾੜਨਾ	ਵੜਵਾਉਣਾ
ਵਿਸਰਨਾ	<i>vi</i>	be forgotten	ਵਿਸਾਰਨਾ	
ਵਿਚਾਰਨਾ	<i>vt</i>	think		
ਵੇਖਣਾ	<i>vt</i>	see	ਵਿਖਾਉਣਾ	

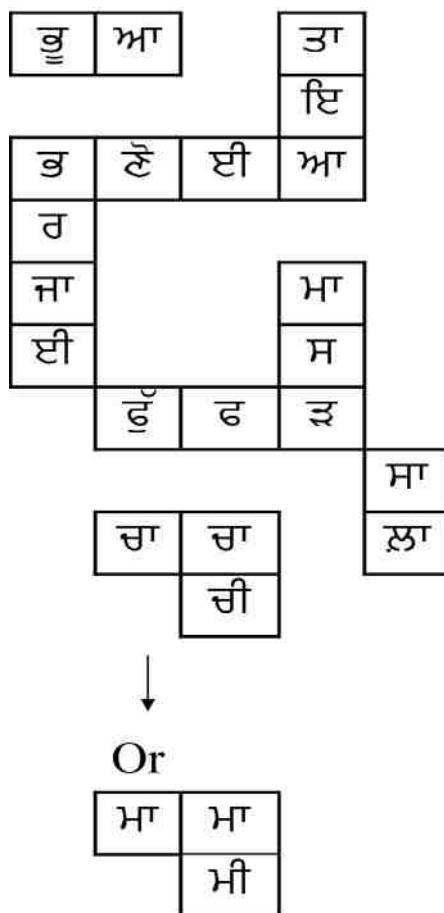
PART E

Miscellaneous

Answers to the exercises

Script Unit 4

Exercise 1

Exercise 2

ਗ	ਟ	ਰੋ	ਖ	ਅ	ਸੀ	ਦ	ਦੋ	ਨ	ਰੀ
ਡਾ	ਨੇ	ਨ	ਲੋ	ਆ	ੜ	ਚ	ਬੀ	ਅ	ਗੋ
ਦੂ	ਮ	ਧ	ਸੇ	ਲੁ	ੜੁ	ਖ	ਨਾ	ਮ	ਯਾ
ਪਿ	ਦਾ	ਪ	ਅ	ਬੁ	ਮ	ਤੀ	ਰਾ	ਰੂ	ਰੀ
ਸ	ਬ	ਫ	ਨਾ	ਖਾ	ਮ	ਕੇ	ਕਿ	ਦ	ਲੀ
ਤਾ	ਝ	ਖ	ਰ	ਰਾ	ਤ	ਸੰ	ਲਾ	ਖ	ਗ
ਤ	ਗੋ	ਗੂ	ਅ	ਨਾ	ਨਾ	ਸ	ੜੂ	ਰ	ਖ
ਸੂ	ਅੰ	ਰ	ਯ	ਪੀ	ਰੰ	ਸ਼	ਰ	ਬੂ	ਜ਼
ਪ	ਲਾ	ਬ	ਸ਼	ਜ਼	ਗੀ	ਫ	ਪਾ	ਜ਼ਾ	ਜੂ
ਲ	ਰ	ਯ	ਵ	ੜੁ	ਬੁ	ਖਾ	ਮ	ਤੀ	ਕਾ

Exercise 3

1. Shere Panjabi Dhaba, Main Road, Banga
2. Mutton kabab, Mutton biriani, mutton kofta, mutton roghan josh
3. Tandoori Chicken, Chicken Kabab, Chicken Biriani.
4. Mattar panir, palak panir, chilli panir, palak panir kofta
5. Cheapest vegetarian: chhole
Costliest vegetarian: palak panir kofta
6. Costliest non-vegetarian combination: mutton roghan josh with tandoori naan
7. Cheapest vegetarian combination: chhole with bhatura or boiled rice

Exercise 4

3. Aubergine.
4. Apple for Libra.

Language Unit 4

1. बूचे is the Hindi-Urdu way of addressing children which sounded strange to the boys. So they gave this nickname to him.
2. He did this to save his classmates from getting punished.
3. The greatness of a person's character is revealed not only in his big deeds but also in his small deeds in life.

Language Unit 5

1. The Muslim saint told him that he would die in Ambala. So he decided to go away from the city. But his fate took him to a distant village with the same name.
2. The man was the angel of death. He had huge moustache and looked like a wrestler.

Language Unit 6

1. Normally, people waded through the river. The author was unable to do this because the river was in flood on that day.
2. They gave him food and bed for the night and treated him well.
3. He thought that the guest could be God in disguise who had come to test his humanity.
4. Right or wrong, the old man's philosophy made him an excellent human being. So it was a great philosophy.

Language Unit 8

1. Because no other teacher agreed to come to that primary school.
2. It was huge and thick like a bush. He took the satirical poem as a compliment.
3. The whole world is scared of Ram Chand's moustache; Ram Chand's glory is a sparrows' nest.

4. He pointed to a chair, asked the visitor to sit in it and continued smoking his hookah. He was alarmed when he came to know that the visitor was a school inspector whom he had not met before.

Language Unit 9

1. He visited his native village after forty-five years to say goodbye to his native land before leaving this world.
2. He saw his friend's son who was his father's 'carbon copy'. He forgot the interval of forty-five years, mistook the son for the father and rushed to address him by the name.
3. They drank the country liquor known as **ਰੂੜੀ ਬੂਂਡ** and ate **ਸਾਗ** with home-made butter and corn chapatis.
4. Live in the present; don't have too much attachment with the past; and don't expect too much from the future.

Language Unit 10

1. He has the university degree of Ph.D.
2. He was a primary school teacher.
3. He worked in the bakeries in Coventry for twenty years.
4. The name of his wife's native village in **ਸੁੱਡੀਆਂ**, which means 'worms'. A pen name based on this village would have sounded ridiculous.
5. He wanted to apply for a job and the condition for that was that the candidate should be a graduate.
6. He sent him to his cousin who was a teacher in a university in the Punjab.
7. They drank a cocktail known as Bloody Mary prepared by mixing vodka with tomato juice.

Language Unit 11

1. Because of a family feud.
2. He robbed jewellery from a jeweller's home in Jandiala. Mahatma Gandhi was also murdered on that very day.
3. They did not want their daughter widowed because the robber and murderer Jagga could be killed any time.
4. She insisted on marrying him.

5. He felt that he was suffering for his crimes and but his innocent wife was also suffering because of him.

Language Unit 12

1. He found it odd that a great artist was working in the kitchen.
2. She said that she was a woman first and artist afterwards. His host's wife was like her daughter and helping her in the kitchen was doing no harm to the artist.

Language Unit 13

1. He loved his deceased wife intensely and thought that no other woman could be like her.
2. He went there in search of the job of a teacher and he got it.
3. The friend asked if he should become a Christian in order to marry a woman who would take him to America. The author's reply was, 'Since you do not believe in any religion, it makes no difference to you whether you are a Balmiki or a Christian. So do this immediately.'

Language Unit 14

1. They knew that the novelist Ankhi was innocent. But they had to obey the orders of their seniors to make enquiries about him. So they treated him with courtesy.
2. He published an article satirising the name Ankhi. His namesake took offence at this and issued a defamation notice.
3. It was resolved amicably when both the persons sat together and agreed that both could use the pen name Ankhi.
4. He thought that the deceased had given him 'the final agony' by dying.

Language Unit 15

1. The previous year, some Pakistanis had entered England illegally by boat from the sea shore close to their village. So when they saw a dark-skinned man, an unusual sight in their area at that time, they became suspicious.

2. He showed them his driving licence.
3. The owner of the pub offered him free beer and the other people in the pub welcomed him with celebrations.

Language Unit 16

1. Some intellectuals. Now the English Heritage manages this work.
2. (i) He/she should be very famous, and (ii) he/she should be dead for more than twenty years or be older than one hundred years.
3. He was put on trial for writing indecent novels.
4. In Dean Street in Soho. He is buried in Highgate Cemetery. Hot-headed young men sometimes deface his bust.

Language Unit 17

1. The mother is worried that if the experiment of cohabitation does not work and the relation breaks up, no man would be prepared to marry Jassi. In the old-fashioned Indian culture, such a woman is called **छूट़** ('rejected') and marrying such a woman is not considered an honourable act. But thinking is now changing even in India.
2. Jassi says that this is old-fashioned Indian thinking. Cohabitation will not do any harm to her, and since she is educated, on a good job and well respected at work, she will surely find a new partner.

Transcription of listening comprehension exercises

In *Colloquial Panjabi*, there are some comprehension exercises for which you need to listen to the CD recording and then answer some questions. The recorded passages are transcribed below for those who do not have the CD. You can read these passages and then answer the questions. This is a less than ideal way of learning (because it becomes reading comprehension), but, as they say, something is better than nothing!

Unit 1 (Page 53)

1.

A: ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ
B: ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਗਿੱਲ ਸਾਹਬਾ ਬੈਠੋ।
A: ਨਹੀਂ ਸੱਗੂ ਸਾਹਬ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ।

Unit 2 (Page 68)

2.

A: ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
B: ਅਨਵਰ ਹੁਸੈਨ ਬੱਟਾ।
A: ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ?
B: ਮਾਨਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ।
A: ਮਾਨਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਕਿਥੋਂ?
B: 47 Oxford Road ਤੇ।
A: ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ?
B: ਮੇਰਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਹੈ।

A: ਤੁਹਾਡਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?
B: 74 Victoria Road 'ਤੇ।
A: ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਤੇ ਕਾਰ 'ਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?
B: ਹਾਂ ਜੀ।

Unit 3 (Page 89)

3

A: ਮਲਿਕ ਸਾਹਬ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੜਾ ਘਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਛੋਟਾ?
B: ਛੋਟਾ ਪਰ ਟੈਰਿਸ ਹਾਊਸ ਨਹੀਂ। ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਬਾਬੂ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
A: ਕਿੰਨੇ ਬੈਂਡਰੂਮ?
B: ਤਿੰਨਾ।
A: ਗਾਰਡਨ ਅੱਗੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ?
B: ਅੱਗੇ ਠੀਕ ਹੈ।
A: ਗੈਰਿਜ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
B: ਹਾਂ ਜੀ।

Unit 4 (Page 111)

2

Male Speaker ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਦਾ ਬੜਾ ਸੌਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਛੁਟਬਾਲ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਪਰ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸੰਗੀਤ ਵੀ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮੀ ਸੰਗੀਤ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ।

Unit 5 (Page 131)

1

Speaker ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਲਈ – ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤਕ ਦਾ ਸਫਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਰੋ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤਕ ਬਸ ਸਸਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਮਹਿੰਗੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜੰਮੂ ਤਕ ਕੁਝ ਯਾਤਰੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਕੁਝ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ। ਜੰਮੂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਤਕ ਬਸ ਦਾ ਸਫਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਸਸਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਬਸ 'ਚ ਜਾਣਾ ਸਸਤਾ ਹੈ। ਟੈਕਸੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ। ਕਈ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੌਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Unit 6 (Page 156)

3

ਸੋਮਵਾਰ: ਮੈਂ ਕੰਮ ਤੇ ਗਿਆਾ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ 'ਚ ਖਾਧਾ, ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਲਮ ਦੇਖੀ।

ਮੰਗਲਵਾਰ: ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਲੰਡਨ ਗਿਆ।

ਬੁਧਵਾਰ: ਮੈਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰ ਦਰਦ ਅਤੇ ਬੁਝਾਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਵੀਰਵਾਰ: ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਛੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਸੁੱਕਰਵਾਰ: ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਛੋਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਦੇਖਣ ਆਏ। ਰਾਤ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹੇ।

ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ: ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਅਸੀਂ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਖਾਧਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀਡੀਓ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਦੇਖੀ।

ਐਤਵਾਰ: ਭਾਈ ਜੀ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਖਾਣਾ ਪਕਾਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਏ।

Unit 7 (Page 177)

1

A: ਮਿਸਿਜ਼ ਖਾਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ?

B: ਤਿੰਨਾ ਮੇਰੀ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਕੂਲ 'ਚ ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਸਿੱਖੀ। ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

A: ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ?

B: ਸਿਰਫ ਥੋਲ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।

A: ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?

B: ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਥੋਲ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

Unit 8 (Page 200)

1

ਚੌਹਾਨ: ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ: ਚੌਹਾਨ ਸਾਹਬ, ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਪੰਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ – ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ, ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ।

ਚੌਹਾਨ: ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋ?

ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ: ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣਾ, ਗਾਉਣਾ, ਸਿਤਾਰ ਵਜਾਉਣਾ, ਭੰਗੜਾ ਡਾਂਸ, ਗਰਭਾ ਡਾਂਸ, ਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਬੰਗਾਲੀ ਵੀ ਸਿਖਾਵਾਂਗੇ।